

De Hollsteiner Tak

Hoofdstuk 1: Herkomst en oudste naamdragers

De oudste verhalen van het geslacht “Von Drathen” hangen nauw samen met het verhaal van het “Land tussen Maas en Waal”, wiens oude vaderland het is. Dit land, nu een deel van de Hollandse provincie Gelderland, strekt zich uit tussen de in zijn naam genoemde rivieren van de lijn Nijmegen – Mook naar het westen tot aan het dorp Heerewaarden, dat ten zuiden van de stad Tiel ligt, daar waar de Maas en de Waal zeer dicht bij elkaar komen, om zich vervolgens bij het begin van de Bommelerwaard weer te scheiden. Vroeger behoorde deze landstreek tot de landen van de Bataven, dat het noordelijke gebied van het oude “Germania Inferior” was en, gelegen tussen Rijn, Maas, Waal, IJssel en Zuiderzee, en met tussenpozen tot het Romeinse Rijk behoorde. De Bataven waren onder Augustus bondgenoten van de Romeinen, die hen als bekwame schutters en voortreffelijke ruiters goede diensten verrichtten. Ze ontvingen daarvoor de titel “vrienden en broeders van het Romeinse volk”. Toen de Romeinen hen echter begonnen te onderdrukken, kwamen zij samen met de Belgen in opstand onder het leiderschap van Claudius Civilis. Na hun aanvankelijke successen werden zij in het jaar 70 na Christus door Cerealis weer onderworpen, maar zij behielden hun oude rechten. Vanaf de derde eeuw na Christus werden de Bataven door de Chamaven en Franken verontrust; deze laatsten vestigden zich in het begin van de vijfde eeuw voorgoed in hun gebied en versmolten uiteindelijk met hen tot één volk. Het gevolg van de versmelting was, dat al in de zesde eeuw, zoals in de rest van het rijk der Franken, ook in deze gebieden streken ontwikkelden, met een graaf als aanvoerder, die, in de tijd van de “lex salica” (486) [de Salische wet – red.] nog volgens de erecode werkte, die daarna ook de ordentelijke rechter van de streek werd en ook het militaire geweld aanvoerde. Het gebied tussen Maas en Waal hoorde in deze tijd tot de “Maasgouw”, dat zich naar het Noorden nog over de Waal heen uitstreekte en dat zelf de westelijke uitloper van het gebied tussen Maas en Waal was. Onder Karel de Grote (768 – 814) werd de Maasgouw een deel van het door deze vorst geschapen Frankische wereldrijk. Toen het wereldrijk door verdeling uiteenviel, kwam de Maasgouw in het Verdrag van Verdun (843) aanvankelijk in zijn geheel aan Lodewijk de Vrome toe, de oudste zoon van Lothar; het werd echter bij de tweede verdeling in het Verdrag van Meerssen (870) ook zijnerzijds zo gedeeld, dat de bovenste Maasgouw (de rechtse maasoever en daarmee ook het Land tussen Maas en Waal) aan Lodewijk de Duitser (“Lodewijk, de koning van Duitsland”) toekwam, terwijl de onderste (de linker Maasoever) aan Karel de Kale, koning van Frankrijk, toekwam. De Maas vormde voortaan in het noorden, zoals de Moezel in het zuiden, niet alleen de wereldrechterlijke grens tussen Westfranken (Frankrijk) en Oostfranken, dat als de oudste vorm van het latere zelfstandige Duitsland aangezien moest worden, maar ook de taalkundige, waardoor de romaanse en germaanse (duitse) taal zich scheidden. De Maasgouw sloot in het westen aan op de streek “Teisterbant”, terwijl nog verder westelijk en noordelijk de streek “Holland” volgde.

De streek (Graafschap) Teisterbant omvatte het gebied van de Lek en de Linge tot aan de oude Maas inbegrepen de latere Bommelerwaard, de Tielerwaard, de gebieden Heusden en Workum en ook de landen van Zoelen, Avezaath, Buren, Culemborg, Arkel en Vianen. Waarschijnlijk reikte het met tussenpozen westelijk zelfs tot het huidige Vlaardingen en Maassluis, zodat van de eilanden zuidelijk van Rotterdam op enig moment het land tussen de oude en de nieuwe Maas daartoe behoorde. Net zomin als de westelijke grens steeds dezelfde was, is ook de oostelijke niet steeds vast te stellen. Zo schijnt minstens met tussenpozen en op het laatst ook het westelijk deel van het Land tussen Maas en Waal, zover dat niet tot het “Rijk van Nijmegen” behoorde, tot het Graafschap Teisterbant behoort te hebben. Dat laatste is eens te meer aan te nemen, omdat eenmaals de zeer oostelijk gelegen stad Tiel als diens hoofdstad aangezien werd, en anderzijds ongeveer tot aan het jaar 1000 ook weer het gebied oostelijk van Nijmegen, het latere Graafschap Kleef, dat tot ten minste de opvolging van de graven van Teisterbant beschouwd werd.

Het Graafschap en het geslacht van de graven van Teisterbant wordt voor het eerst in de zevende eeuw genoemd. Het Graafschap bestond in deze tijd uit alleen nog uit de Tielerwaard en de

Bommelerwaard. De graven van Teisterbant, wiens wapen al zeer vroeg een rode leeuw in een gouden veld met twee blauwe balken toont, regeerden hun Graafschap ononderbroken tot het jaar 1008. In dat jaar stierf de laatste zonder directe opvolging. Het Graafschap werd derhalve opgedeeld; het grootste deel van het gebied kwam aan het Bisdom Utrecht toe, de rest verviel aan één of meerdere nabestaanden.¹

Met de dood van de laatste regerende graaf van Teisterbant in Teisterbant was het geslacht van deze graven echter nog niet volledig vergaan, toen ook omstreeks dezelfde tijd schijnbaar ook in het Graafschap Kleef de daar regerende tak van dit geslacht in rechte lijn uitstierf, waardoor daar de heren van Anton (uit Vlaanderen) hun heerschappij aanvaardden. Dit geslacht moet ook van de graven van Berg en Mark afstammen, deze laatste door de graven van Altena. Aan het nageslacht, die bij de dood van de laatste regerende graven en bij de opdeling van het Graafschap delen zelf behielden en die gezamenlijk uit de vrouwelijke lijn van het geslacht verkregen zijn, behoren zeker de heren van Lâusden (Leusden), van Culemborg, van Arkel, van Buren en van Vianen, die alle al lang voor deze tijd houders van “hoge heerlijkheden” in de gebieden van het voormalige Graafschap Teisterbant geweest zijn.

Afgezien van hen wordt echter door alle gelderse geschiedschrijvers nog in het jaar 1125 tot aan 1147 een graaf “Folcoldus” (Folcondus) genoemd, die van het geslacht van de graven van Teisterbant, en van de Kleefse tak, afstamde, en die bezittingen in zowel het Graafschap Kleef als in het gebied van het voormalige Graafschap Teisterbant had. Hem noemt J.J. Pontanus² “naar Kleefse akten” “FOLCOLDUS CLIVENSIS PROSAPIAE TEISTERBANTICAE” (Folcoldus van Kleef uit het geslacht van Teisterbant) (1127/1128). Bosscharts noemt hem als “FOLCONDUS, PRINCEPS DITIONIS MOSAM INTER ET VAHALIM FLUOVIOS SITAE, ET COMES IN TEISTERBANT” (Folcondus, eigenaar van de rechtsgebieden die tussen de vloten van de Maas en de Waal gelegen zijn, en graaf van Teisterbant) (1134), en door Sloet³ wordt hij “FOLCUNDUS DE BERNA, VIR LIBER ET DIVES” (Folcondus van Bern, een vrij en begunstigd man) genoemd. Sloet voegt daar aan toe, dat hij betwijfelt dat Folcondus princeps van de landen tussen Maas en Waal en graaf van Teisterbant geweest is; daarvoor heeft hij geen bewijzen gevonden; dat hij echter uit het geslacht van de graven van Teisterbant ontsproten is, moet juist zijn. Joannis de Beka en Wilhelmus Heda en Wilhelmus de Berchem⁴ noemen hem slechts “miles” (ridder) en W.A. Van Spaen⁵ omschrijft hem als “edele heer”, de zoon van Womarus en Hermengardis, en “Graaf tusschen Maas en Waal”, waar alle gerichtten tussen Mondijk tot aan Heerewarden, zover ze niet tot het Rijk van Nijmegen behoren, ondergeschikt aan waren. Hij verklaart gelijktijd, dat Folcondus enige goederen in bezit had, die daarvoor aan graaf Baldericus in de Duffelt (in het graafschap Kleef gelegen) behoort hadden, waaruit hij lijkt af te leiden, dat hij ook met hem verwant heeft moeten zijn. Hierover bericht hij, dat Folcondus volgens andere meningen (Miraeus in Oper. Dipl. Bd. 1, S. 173; Haeffen in Hift Episc. Traj. Bd. 1, S. 254, Bollandini, Actio S. S. T. II, ad. 12. Aprilis.) maar een afstammeling van de graven van Teisterbant geweest is.

De reden, volgens welke graaf Folcoldus in alle grotere gelderse geschiedsschrijvingen van de oudste tijd genoemd is, is dat alle gelderse betreffende kerkelijke zowel als wereldlijke oorkondeverzamelingen oorkonden bevatten, die berichten, dat Folcoldus de stichter van het klooster van de Praemonstratenser (Norbertijner – red) Orde Bern is, niet ver van de monding van de Maas in de Waal in het noordelijk van Heusden gelegen eiland Vrota, die hij in 1132 zijn gehele bezittingen schenkte, in het bijzonder aan Bern, Maesmont, Erthepe in Brabant, Altfarge (Altforst) en Meersburg, waar zijn vrouw, die Bessela van Zumeren heette, in het jaar 1134 het klooster in dezelfde orde in Wortt (Munnikenweerd) dichtbij Altforst (bij Maasbommel) aan de Maas stichtte.

1 E.D. Rink, p. 7; Borheck, Dl. J. S. 67

2 p. 100

3 Dl. J.S. 260, Oorkonde 266 (1134)

4 p. 31 en volgende

5 p. 4, S. 80 – 83, Dl. 3, p. 209

De stichtingsbrief betreffende de stichting van het klooster Bern, die Andreas, bisschop van Utrecht, die van 1127 tot aan 1138 in ambt was, uitschreef, is nog behouden, en bij Miraeus⁶ afgedrukt. Deze milde stichtingen zijn volgens de overlevering op meerdere eigenschappen, graaf Folcoldus betreffende, en niet in het minst ook op zijn en zijn vrouws kinderloosheid terug te voeren. Aanvankelijk had Folcoldus namelijk als graaf van het gebied tussen Maas en Waal een strijd met zijn westelijk buurman, graaf Wichard (van Gelre?) gehad, wiens graafschap het eiland Vrota, waarop ook de sterkte Bern van Folcoldus lag, de Woudrichemerwaard en het grootste deel van de Bommelerwaard omvatte, en die in Wijk (Rijswijk) woonde. Uiteindelijk heeft Folcoldus veel van zijn tegenstanders in de strijd verslagen. Toen de zonen van de verslagenen op weg gingen om zich over Folcoldus bij Keizer Lothar (1125 tot 1137) te beklagen, die juist zijn hofdag in Nijmegen hield, was Folcoldus, begeleid door enige van zijn vrienden, hem tot Winssen nagereisd, had zich aan hen barrevoets aan de voeten geworpen en om vergiffenis gesmeekt en die ook ontvangen (1125)⁷ In een andere krijgsaangelegenheid had Folcoldus zijn redding van de dood nog duidelijker dichterbij God gebracht. Folcoldus werd namelijk algemeen als medeplichtige en medeschuldige aan de moord op graaf Florentius (Floris) van Holland (“complex in necem Florentii juvenis”), een neef van keizer Lothar (van Supplinburg uit het huis van Brunswijk) aangewezen⁸. Florentius moeder, Gertrude of Petronella van Saksen, was keizer Lothar's halfzuster, ontsprongen uit het tweede huwelijk van diens moeder Hedwig, geboren Van Formbach, met hertog Theodorich van Boven Lotharingen. Al met Florentius' vader, die De Zwarte genoemd werd, graaf Florentius II de Dikke van Holland, hadden graven Heinrich en Herman van Cuijk (graafschap zuidelijk van Nijmegen), wiens vader op zijn beurt in 1061 aan de dood van graaf Florentius I van Holland medeschuldig geweest was, in het jaar 1121 strijd en oorlog gebracht. Florentius II was toen tijdens de vijandelijkheden ook het Land tussen Maas en Waal ingevallen en had het gruwelijk verwoest. Daardoor was ook Folcoldus in de strijd meegezogen. Uiteindelijk was het in zijn landen tot een slag gekomen en Florentius II had de overwinning behaald. Op de terugtocht naar Holland werd hij echter bij Nederhemert, waar de hoofdburg Bern van Folcoldus nabij gelegen was, of volgens een ander bericht nabij Ophemert (zuidelijk van Tiel en noordelijk van Heerewaarden aan de Waal) in zijn kamp overvallen en gedood. De dood van zijn vader te wreken was de wens van zijn oudste zoon en opvolger, graaf Theoderich (Diederik, Dirk) van Holland. De strijd met de buitenlandse Friezen hielden hem daar echter vanaf. De kans om te wreken werd pas geboden door een nieuwe strijd met zijn anders in onmin geraakte jongere broers, juist van graaf Florentius de Zwarte, met de graven van Cuijk. Florentius de Zwarte had hun zuster Heilwina, die in het eerste huwelijk met Arnold van Routhem getrouwd was geweest en dienst grote goederen geërfd had, willen trouwen, om zo heer van Routhem te worden, maar werd echter door Heilwina's broeder Herman afgewezen. Florentius de Zwarte probeerde de bruid met geweld te veroveren, en viel daarom al snel na de strijd van Folcoldus met graaf Wichard tussen 1125 en 1130 door het Land van Maas en Waal in het gebied van de graven van Cuijk in. In de volgende oorlog haalde zijn lot hem in. Op 26 oktober 1132 reed hij met 10 begeleiders uit de door hem veroverde stad Laksmond [? Laksmunde – red.] (bij Utrecht?). Daarbij trof hij de graven van Cuijk, die met talrijke manschappen naderden. Florentius wendde zich naar de stad en vluchtte, zijn paard struikelde echter en hij werd (bij Abstede) vermoord. Dat ontstak de toorn van de keizerlijke oom van de hollandse broeders. Hij kwam hen te hulp, veroverde het land van Cuijk, plunderde het en werd pas na bemiddeling van bisschop Andreas van Utrecht, de derde broer van de graven van Cuijk, tot vrede bewogen. Die van Cuijk werden verbannen en hun graafschap werd aan Holland gegeven. Ze moesten de “NOMEN COMITALE” [grafelijke titel – red.] afleggen, en daarna “PRO ANIMA FLORENTII” [voor de ziel van Florentius - red.] het schijnbaar al snel na de moord op graaf Florentius de Dikke het door hem opgerichte klooster Mariënwaerd “IN INSULA BEATAE MARIAE VIRGINIS” [in het mooie eiland van de

6 p. 173

7 v. Spaen, Dl. 4, p. 80/82

8 De Berchem, p. 31; de Becka en Heda; Sloet, Dl. 1, p. 260

maagd Maria -red.] in zijn rijk uitbouwen en verfraaien. Het verlies van het graafschap was in ieder geval niet van lange duur. Na de dood van Keizer Lothar (1137) ontving Herman van Cuijk, “QUONDAM COMES VAN CUYK” (ooit graaf van Cuijk) zijn goederen terug; van de grafelijke titel (“NOMEN COMITALE”) moest hij voor altijd afstand nemen; zijn nakomelingen noemden zich dan ook slechts “domini (heren) van Cuyk”.⁹

In deze oorlogen was Folcoldus voor een deel afzijdig en voor een deel, omdat zijn tussen de beide oorlogshoofdsteden bij Utrecht en de landen van Cuijk gelegen gebied erg verwoest was, betrokken. Hij was één van de begeleiders van de Van Cuijks bij Abstede, en zou bij de moord op Florentius de Zwarte actief betrokken zijn geweest. Bij de vervolging van de Van Cuijks door de verenigde Hollandse en keizerlijke troepen ontliet hij een zekere dood slechts door in volle wapenuitrusting zijn paard de Maas in te sturen en die te doorwaden. Uit vreugde hierover, alsook uit spijt om zijn daden en om zich te verzoenen met de keizer, stichtte ook hij een klooster en stond daartoe zijn kasteel Bern af. Hij liet daarvoor monniken uit het klooster “INSULA BEATAE MARIAE” komen. Het nieuwe klooster schenkte hij zijn reeds genoemde goederen. Hij zelf trad als lekenbroeder in het klooster in, waar hij nog ongeveer vijftien jaar leefde en toen in vrede stierf. Zijn vrouw, Bessela van Zumeren, die in het eerste huwelijk met de graaf van Maesmont getrouwd was en van hem al zijn goederen geërfd had, stichtte in 1134 het reeds genoemde klooster Wortt. Zij verwierp het wereldijke ook en werd abdis van dit eveneens Praemonstratenser overgedragen klooster, waarin zij leiding gaf aan zeventig maagden. De Praemonstratenser plaatsen de ontwikkeling van het klooster Bern echter zo, als zou de abt van Mariënwaerd in 1132 alleen een wijziging gemaakt hebben in het al bestaande en al eerder door Folcoldus gestichte klooster.¹⁰ Ook deze zienswijze is niet van de hand te wijzen; dan had Folcoldus het klooster al na de strijd met graaf Wichard gesticht en later, zoals Herman van Cuijk bij Mariënwaerd deed, uitgebouwd en meer geld geschonken.

Voor de geschiedenis van het geslacht “von Drathen”, wiens naam in die tijd in Holland “de Druten” of “van Druten” geschreven werd, en wiens hollandse afstammelingen tegenwoordig nog steeds “van Druten”, “van Drueten”, “van Druiten” en “van Droten” schrijven, is de afkomst van graaf Folcoldus en zijn de hem betreffende oorkonden en historische berichten daarom van de hoogste betekenis, omdat in deze oorkonden en berichten tegelijkertijd één der oudste dragers van zijn naam voorkomt, die een neef en bloedverwant was van graaf Folcoldus (“zijn neve en mage”). Deze naamdrager heet “Gerardus Brewe van Druten” (in dezelfde oorkonde in andere werken “Briewe”) (zie de stamboom aan het eind van het derde hoofdstuk: IIa) en zat op zijn kasteel Druten, een sterk slot nabij het dorp Druten in de landen tussen Maas en Waal, wiens hoofdverblijfplaats, zoals nu nog, Druten toen al was. Behalve Gerardus Brewe van Druten wordt in dezelfde oorkonde nog een neef en bloedverwant van Folcoldus genoemd, namelijk Floris van Winssen. Winssen is een oostelijke buurplaats van Druten, waarin ook een sterk slot, het stamhuis van de Heren van Winssen, stond. Omdat Folcoldus en zijn vrouw Bessela zeker geen kinderen nagelaten hadden, werden hun gezamenlijke goederen aan Gerardus Brewe van Druten en Floris van Winssen nagelaten, als ze die niet aan de door hen gestichte kloosters geschenkt hadden. Daarom was Gerhardus Brewe van Druten - Floris van Winssen nam genoemd met het verlies van zijn verwachtingen – met deze schenkingen niet tevreden. Hij wendde zich na de dood van Folcoldus en zijn vrouw (in 1145) naar de abdij Bern, voerde bezwaren aan, en bereikte middels een overeenkomst, dat hem de goederen uit Erthepe en Zyfflich, de dienstlieden van Folcoldus en 20 mark teruggegeven werden. Erthepe lag zuidelijk van de Maas in Brabant en Zyfflich ongeveer in het midden tussen Nijmegen en Kleef in het graafschap Kleef en ook nu nog op duitse bodem. De belangrijkste, deze aangelegenheden behandelende oorkonde is bij Sloet, Oorkondenboek, Dl. 1, p. 260 (oorkonde 266) afgedrukt; in geschiedschrijvende vorm berichten in het bijzonder De Beka en Heda in de “Historia Ultrajectina”, I. I. Pontanus in de “Historia Gelrica” en De Berchem in “De

9 Bernhardi; Block, Dl. 1, p. 264, 265

10 Sloet, Unm. zur Urk. 266; Römer, Klöster und Abteien, p. 66, 70

nobili principatu Gelrie pp.” daarover, en alle in de latijnse taal. De makkelijkst te begrijpen tekst brengt W.A. van Spaen in zijn: Inleiding tot de historie van Gelderland p. 80 en 82, die het volgende schrijft:

„Omtrent het Jaar 1130, ten tijde van Keizer Lotharius en van Andreas, Bisschop van Utrecht, woonde te Bern, een sterk slot in het eiland Drote aan de grenzen van Holland en Brabant gelegen, een edele Heer, Solcoldus genoemd, die zoon van Womarus en Hermen-gardis was. Hij geraakte in verschil met eenen Graaf Wichard enz. — — Verders weet men van hem, dat hij ook en wooning te Altvorst had, en dat hij Graaf tusschen Maas en Waal was; want alle gerichten van Mondijk tot Herwaerden, uitgenomen Wich en Niftrik, behoorden hem; waar door men verstaan moet, het Ampt van tusschen Maas en Waal, en geenzins het gebied of Rijk van Nijmegen. Gerhard Breve van Druten en Floris van Winssen waren zijne neven en magen, en zijne vrouw was Bessela van Zumeren, die te voren getrouwd met Craft van Maesmont, alles van haaren man geerfd had. In het Jaar 1134 stichtte hij met deeze zijne vrouw het klooster Bern van de Premonstratenser orde ter plaatse, daar zijn slot gelegen was; en de bevestigingsbrief, door Andreas, Bisschop van Utrecht gegeven, is nog voorhanden (Miraeus, Dipl. Belg. T. 53. Oper. I. p. 173). Hier uit blijkt, dat hij aan het klooster schonk: Bern, Maesmont, Erthepe in Brabant, Altfarge (Altvorst) en Mersburg, en dat hij en zijn vrouw beide den geestelijken staat aannamen. Hij liet zeker geene kinderen na; want zijn neef, Gerhardus Briewe van Druten, heeft na zijnen dood de Abtdije Bern aangesproken wegens de erfenis van zijnen Oom, wanneer hem bij

verdrag afgestaan is: twintig marc, de dienstluiden van Solcoldus en zijne goederen te Erthepe en te Zifflik. Uit dit laatste zou men kunnen gissen, dat Solcoldus eenige goederen bezat, die weleer Graaf Baldericus toebehoorden. — Wie deezen Solcoldus in zijn Graffschaft en in zijne gerichten opgevolgt is, kan bij gebrek van narichten niet vermeld worden. Daar hij geene kinderen had, zullen mogelijk zijne leenen door den Keizer, beneffens het graaflijk gezag, aan de Graaven van Gelre opgedragen zijn.“

Gerhardus Brewe van Druten is echter niet de oudst vastgestelde drager van de geslachtsnaam. Uit verdere bij Sloet afgedrukte oorkonden¹¹ vloeit voort, dat Gerhardus een broer had, die Rotgerus Breve van Druten heette en monnik was in het onder de bisschop van Kampen vallende klooster Honepole bij Kalkar, en dat de ouders van deze beide naamdragers Rotgerus de Drutena en Godehildis (zie stamboom aan het einde van het derde hoofdstuk: I) heetten. De eerste van deze oorkonden stamt af van de “LIBER DONATIONUM ECCLESIAE MAIORIS TRAIECTENSIS, p. 40” (boek van de schenkingen van de bisschop van Utrecht) en is opgesteld in het begin van de tijd, dat Konrad bisschop van Utrecht was (1076 tot 1099). Daarin verklaart een gravin Adelheid, dochter van graaf Eberhard en de vrouw van Heinrich, dat zij de kerk van St. Martin in Utrecht haar hof Orten (Ortina) geschonken heeft. Een deel van de oorkonde¹² luidt:

„In nomine sancti et individue Trinitatis.

Sciunt omnes Cristi fideles, tam futuri quam presentes, quod Adelheyt, comitissa, comitis Everhardi filia, ob remedium anime sue ac mariti sui Henrici parentumque suorum, per manum Hermanni, quem ab imperatore advocatum acceperat, tradidit ecclesie beati Martini in Traiecto super altare ipsius atque Conrado episcopo predium suum Ortinam nominatum cum omnibus appenditis, hoc est mancipiis, areis, edificiis, — — Ut autem omnia firma et inviolata permaneant, interfuerunt, testes idonei: Rogerus de Malsena, — —, Rotgerus de Drutena, — —.

(“In naam van de Heilige Drieenheid.

Om bekend te maken weet gij, gelovige levenden en latere christenen, dat gravin Adelheid, de dochter van graaf Eberhard, ter harer zieleheil en de ziel van haar man en haar ouders, door de hand van Herman, die zij van de keizer als bewindvoerder verzocht en ontvangen had, de kerk van de heilige Martin te Utrecht aan diens altaar en bisschop Conrad haar goed, Ortina genaamd, met alle eigendommen, toebehoren en akkers, gebouwen enz. naliet - - daarmee echter dat alles zeker en onaantastbaar vaststaat, waren als geschikte getuige daarbij: Rogerus de Malsena, - - Rotgerus de Drutena, - -.”)

Behalve de goederen van Orten worden in de oorkonde ook kerkelijke bezittingen in Weyrd (Weurt) bij Ewijk in de Betuwe en Wadenoijen bij Tiel genoemd. Weurt en Ewijk liggen in het Land van Maas en Waal en Wadenoijen hier direct tegenover aan de andere zijde van de Waal. Waar Orten zelf lag, was niet vast te stellen. De adellijken, die met Rotgerus de Drutena in de oorkonde als getuigen verschijnen, schijnen voor het grootste deel inwoners van het Land van Maas en Waal of de directe omgeving geweest te zijn. De “a” aan het einde van de geslachtsnaam van Rotgerus geeft de naam een friessche klank. De geslachtsnaam van de oudste oostfriessche adel (bijvoorbeeld Hettema, Scheltinga, Sassinga, Tamminga, Roorda, Wiarda) eindigen meestak op “a”. Daarop echter ook een friessche herkomst van het geslacht van Druten baseren zou een misser zijn. De namen van de overige getuigen in de oorkonde, die allen tot de uit het gebied tussen Utrecht en Nijmegen inwonende geslachten behoren, eindige ook op een “a”. Het is niet aan te nemen, dat al deze geslachten een oostfriessche afkomst hebben. Zeer waarschijnlijk is het zo, dat de “a” alleen op de latijnisering van de oernaam van Druten duidt, in het bijzonder omdat de oorkonde zelf in de latijnse taal is opgesteld.

De tweede oorkonde, die ook bij Sloet afgedrukt is, en waarvan het moment van opstellen

11 Dl. 1, p. 183, Oork. 184 en p. 232, oorkonde 237

12 Idem., ! Oork. 184

tussen de jaren 1122 en 1131 ligt¹³, bevindt zich in het “archief Van Spaen bij de raad van Hoge Adel in Den Haag, aktenmap 215”. Hierin verklaart de tweede abt van het klooster van Kampen, hoe het klooster aan zijn bezittingen gekomen is. Hij somt een aantal van de schenkingen aan de kerk op en daaronder als eerste en oudste één van Vrouwe Godehildis, weduwe van de in voornoemde oorkonde Rotgerus de Drutena, die in deze tijd kennelijk al gestorven was, als moeder van Rotgerus en Gerhardus Brewe van Druten. De oorkonde kent in het hier betreffende deel de volgende woordkeuze:

„In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti!
Ego, Theodoricus, ecclesie Campensis secundus abbas, notum fieri cupio,
qualiter possessio ecclesie nostre in Honepole collecta fuerint.
Noverint igitur tam presentes quam futuri Cristi fideles, hoc fuisse
initium contracte possessionis a nobis in eodem loco: Fuit itaque mulier
quedam, secundum seculum nobiliter nata, Godehildis nomine; hec
duos mansos et dimidium in prefato loco ecclesie nostre contulit. Huius
autem collationis talis occasio talis extitit: duos namque filios habuit,
quorum senior Gerardus Breve et iunior vero Rotgerus vocabatur,
qui Rotgerus, contempta vanitate seculi, monachus apud nos factus
est. Predicta igitur deo devota femina, tam pro salute anime tam vero
amare filii, ad dominum conversi et nobiscum manentis, senioris filii
consensu, duos mansos antedictos et dimidium beate Marie et nobis
in perpetuum coram testibus dedit.
Trubertus quoque, ministerialis Arnoldi, comitis Clive, — — allodium
taliter condonavit — —.“

„In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest!

Ik, Theodor, tweede abt van de kerk van Kampen, wens vast te leggen, hoe het bezit van onze kerk in Honepole ontstaan is.

Daarom dienen alle levende en latere gelovige Christenen tot kennis, dat het volgende vanaf het begin tot ons bezit op die plaats was:

Er leefde namelijk een vrouw, met de naam Godehildis, die een generatie geleden adelijk geboren werd; deze schenkte onze kerk op de genoemde plaats 2 ½ morgen land. De reden van deze schenking was als volgt: ze had twee zonen, de oudste Gerhardus Breve en de jongere Rotgerus genaamd; Rotgerus, die de nietigheid van de wereld verachtte, was monnik bij ons geworden. Genoemde godvrezende vrouw gaf daarom, zowel voor haar eigen zieleheil als ook uit liefde voor haar zoon, die zich tot God gewend had en bij ons gebleven was, met toestemming van de oudste zoon, die 2 ½ morgen land om voor de heilige Maria en voor ons voor eeuwig te verbouwen.”)

Sloet voegt aan deze oorkonde verklarend toe, “Gerard en Rotger Breve van Druten” zijn bloedverwanten van Folcoldus geweest, die het klooster te Bern gesticht heeft.

Over de ouders en voorvaderen van Rotgerus de Drutena en van Godehildis was niets vast te stellen, omdat verdere berichten ontbreken, en voor hun tijd familienamen (geslachtsnamen) geheel

13 Idem., Oork. 237

niet voorkomen. Betreffende de ontwikkeling van de aanname van familie- (geslachtsnamen) is het op zich al interessant, dat in 1076 alle getuigen in een oorkonde al geslachtsnamen dragen. De aanname van geslachtsnamen begon pas in de tweede helft van de elfde eeuw en was zelfs in de dertiende eeuw nog niet algemeen ingevoerd. Ook de geslachtsnaam van Godehildis is net zoals Folcoldus niet overgeleverd. Het is echter zeker, dat zij een zus van de enige bekende graaf van Maas en Waal was. Op grafelijke afstamming mag ook de in de laatst genoemde oorkonde toegevoegde betekenis “NOBILITER NATA” (adelijk geboren) wijzen. Een ander zus van haar en Folcoldus was de moeder van Floris van Winssen, bij wie of op wiens burcht te Winssen Folcoldus de zonen van graaf Wichard inhaalde en om vergeving bad. Slechts nog eenmaal wordt Godehildis genoemd, onder de naam “Godehidis Brewe van Druten” ter gelegenheid van een andere schenking aan de abdij van Camp.

Het is niet gelukt om nog meer dragers van de naam Van Drutena of Van Druten te vinden in de oorkonden van de elfde of twaalfde eeuw. De eerstvolgende oorkonde, die de geslachtsnaam bevat, is er eentje in het jaar 1287. Daarvoor vindt men echter oorkonden uit de twaalfde of dertiende eeuw uit het bisdom Keulen en het aartsdiakonaat Xanten alsook uit het bisdom Utrecht, die voor het geslacht indirect interessante oorkonden bevatten, wanneer het Land van Maas en Waal formeel als gevolg van verkregen verdragen ook vanaf 1222 in kerkelijk verband onderkomen vindt. In de eerste van deze, die uit de tijd tussen 1167 en 1174 stamt, wordt voor de eerste keer de kerk van Druten genoemd. Daarin bevestigen “Hendrik, graaf van Gelre” († 1182) en zijn zoon “Gerard” in aanwezigheid van bisschop Philip I van Keulen van het sticht te Bedbur het bezit van zijn goederen te Aasselt, -- en Druten. Het interessante aan deze oorkonde is in het bijzonder de schrijfwijze van de naam van het dorp Druten, die “Thrutene” luidt. “Thrutene” is zowiezo regelmatig de oudste schrijfwijze, die in de middelhoogduitse spraak nog in 1395/1397 voorkomt. Hij volgt als tweede oorkonde zoen uit het begin van de tweede helft van de dertiende eeuw (ongeveer 1260), waarin beoorkondigt wordt, dat het aartsdiakonaat van Xanten een groot aantal kerspelen voor alle schrikkeljaren de betaling van de verschuldigde afdrachten uitvaardigt. Voor de kerken in het Land van Maas en Waal bevinden zich daaronder die van “Wamel, Leeuwen, Afferden, Puiflik, Druten” en verder “Nymwegen”. Druten wordt in deze oorkonde als “Drothen” en Leeuwen als “Lewen” geschreven. Beide oorkonden zijn in de “Liber procurationum et petitionum archidiaconi Xantensis” opgenomen en afgedrukt bij zowel Binterim en Mooren alsook bij Sloet.¹⁴

Verder is uit de jaren 1203 tot 1205 bekend, dat de graven van Gelre, die als bezitter van de heerschappij Wassenberg en andere feodale goederen, die zij na de “ANNALES RODENSES” van de genade van keizer Heinrich II (1002 – 1024) bezit moeten hebben, voor het eerst in 1030 verschijnen, al in deze jaren het leengoed van het gebied tussen Maas en Waal bezaten. Wanneer deze graven hun macht in de onderste Rijn- en Waallandschappen en in het bijzonder in de gebieden van Teisterbant en Batua begonnen uit te breiden, is niet bewaard gebleven. Het is echter zeker, dat ze al zeer vroeg aan de oevers van de Maas zwaar begunstigd waren (Kroniek Gislebert van Mons). Hun macht vermeerderde zich buitengewoon door de tussen de jaren 1118 en 1131 gebeurde vereniging van Gelre met het graafschap Zutphen, die het gevolg was van het huwelijk van graaf Gerard van Gelre met Irmgard, de erfdochter van Zutphen. Ongeveer rond dezelfde tijd, namelijk na de wereldlijke verzaking van graaf Folcoldus, schijnt aan hen ook het leengoed van het gebied tussen Maas en Waal overgedragen te zijn. Dat de verwerving van dit laatste leengoed in ieder geval voor 1203/1205 plaatsvond, is ook af te leiden uit het verdrag dat graaf Otto II van Gelre in deze jaren met zijn zuidelijke buurman, graaf Hendrik van Brabant, na duidelijke oorlogshandelingen sloot. In dit verdrag verplichtte Otto zich, aan Hendrik 2500 “marcen” te betalen, waarvoor hij het Land van Maas en Waal “CUM OMNI EO IURE, QUE COMES TENEBAT” (met allen, de graaf toekomstige rechten) verpandde. Het verdrag van 1203/1205 betrof echter uitdrukkelijk niet de volgende vele

14 Binterim en Mooren, dl. II, pag 4 vlg.; Sloet, dl. I, pag. 318, oork. 322 en dl. II, pag. 720, oork. 726

“vrijen heerlijkheden”, die zich in het Land van Maas en Waal bevonden en waar Druten ook toe behoorde. Niettemin begon echter al in deze jaren de omsingeling van deze kleine, uit slechts één dorp bestaande heerlijkheden, die zich op de duur van hun grotere burens, in wiens gebied ze als enclaven lagen, wegens hun kleinheid niet verweren konden, en die daarom, zoals in het bijzonder bij Druten het geval was, buitenproportioneel grote landerijen aan de kerk schonken. Zeker is ook, dat in ieder geval in de tweede helft van de dertiende eeuw eigenaars hun heerlijkheden aan de graaf van Gelre overdroegen, om ze als leen terug te ontvangen, zoals dat zich in de rest van de oudgelderse regio's zeer snel algemeen gebruik werd. In overgebleven oorkonden is echter de eerste relevante overeenkomst uit het Land van Maas en Waal, van de dertiende oktober 1300, rond welke tijd Drutens zuidelijke buurheerlijkheid, het huis van Puiflijk met “ARCA, POMERIO, SODAGO, PISCINA, ET OMNIBUS ADJACENTIBUS” gelders leen werd.¹⁵

15 Leo; Almanak, 1894, pag. 56, 151; Müller, pag. 3, 6.

Hoofdstuk 2: Het land “Tussen Maas en Waal”. Het dorp Druten. De ontwikkeling en betekenis van de geslachtsnaam.

Het land “Tussen Maas en Waal”, vooreerst een graafschap, later het op twee na grootste gelderse ambt met acht “hoogen” en veertien “dagelijkschen” “heerlijkheden” en “gerichten” is een 11.300 hectare omvattende, door hoge dijken, die wat betreft sterkte en hoogte niet onderdoen voor zeedijken, voor de stromen van de Waal (ongeveer 250 meter breed) en de Maas (ongeveer 100 meter breed) beschermde, uiterst vruchtbare stroomgang. De bodem van het gebied bestaat uit rivierklei en is voortreffelijk geschikt voor veeteelt en fruitteelt. Beide worden dientengevolge in het naast de stromen gelegen gebied en in de buitendijkse gebieden, die voor de vloed braak liggen, ook bijna uitsluitend bedreven. Het verbouwen van graan begint in grotere mate pas enigszins landinwaarts. Hier liggen dan weer zoals in de Holsteinse Elbe- en Noordzeegebieden havervelden en weidelanden door elkaar heen. Nog verder landinwaarts, echter alleen in de nauwe en hogere komgronden, begint de akkerbouw te overheersen. Het vee in de weiden is meest roodbont, maar men vindt hier en daar ook zwartbonte dieren. Daartussen grazen schapen in kleine kuddes. De paarden zijn grofgebouwd en lijken sterk op het holsteins-hannoverse marsras; zware belgische paarden zijn zeldzaam. Aan graangewassen wordt elk ras verbouwd, rogge, boekweit, haver, gerst, koolzaad en bonen, die laatste sterk met erwten gemengd; tussen de graangewassen en weiden vindt men ook grote delen met kool en krotten bepland. Op de weinige lage heuvels in het land, die een lichtere bodem hebben, zoals bijvoorbeeld in Puiflijk bij Druten, wordt op grote schaal tabak verbouwd, die vanuit Druten per schip naar Engeland wordt gebracht en daar tot pruimtabak verwerkt. Om de planten, die tussen smalle aardwallen (omgekeerd zoals asperges) gestoken worden, voor de wind te beschermen, wordt het daarmee bebouwde land in ongeveer 30 vierkante meter grote vierkanten ingedeeld, die met zorgvuldig vastgemaakte bonen aan staken omgeven worden. Verder is het hele land, dat het meeste lijkt op de Wilstermarsch, op dezelfde wijze als de Holsteinse Elbe- en Noordzeegebieden in even brede lange stukken gedeeld, die met sloten van elkaar gescheiden zijn. De toegang tot de samengekoppelde delen geschiedt op geheel dezelfde wijze als de Holsteinse slagbomen. De het land doorsnijdende weteringen, die deels dwars door de velden lopen, en die het water en land scheiden, zijn bijna uitsluitend met hoge, wijd uitlopende populieren begroeid. Aan de landwegen, die met klinkers bedekt zijn en dan met vloedland afgedekt worden, alsook aan de grotere landwegen wisselen grotendeels hoge populieren met pullweiden en pullpopulieren in lange lijnen af. Aan veelvoorkomende zeer lage plaatsen en in het bijzonder plaatsen waar de dijk doorgebroken is en in het buitendijks gebied, komen zelfs populierenbossen voor. Opmerkelijkwijze komen echter ook, in het bijzonder in Druten en zuidelijk daarvan, mooie oude eiken voor. De dijken onderscheiden zich slechts van de Holsteinse zee- en stroomdijken, dat over hun kruin altijd landwegen voeren, zodat hun kruinen altijd breder zijn. De weteringen zijn zoals in Holstein onderscheidend breed, en daar ziet men hier en daar nog, maar zelden, standerdwatermolens. De sluizen lijken volledig op de Holsteinse; er zijn er ook daar zulke, in het bijzonder aan de Maas, die met stoommachines uitgerust zijn. De wegen en straten over de dijken leiden meestal in de dijkrichting bergop en bergaf; aan havenplaatsen zoals Druten en bij de veerponten zijn doorgangen in de dijken met slagdeuren en balken voorhanden. In het bijzonder buiten de dijken, maar ook binnen de dijken, zijn de vele grote steenovens; ze stoken hun ovens met kolen en turf, die door grote aken via de Waal of de Maas aanvoeren. In het bijzonder Druten en de tegenovergelegen waaloever worden gekenmerkt door reusachteige steenovens (“steenbakkerijen”).

De dorpskernen in het land zijn over het algemeen geen ronde dorpen, maar vormen gestrekte dorpen. Alleen die op geringe heuvels gelegen zijn, zoals Puiflijk, Horssen en Bergharen, liggen in kruisverband rond hun kerken. Datzelfde is bij Druten het geval, dat in recente tijd al een kleinstedelijk karakter gekregen heeft. Als men nu van plaats naar plaats wandelt, weet men niet, of men nog in het laatste dorp of al in het nieuwe dorp is. Meer landinwaarts liggen de huizen (höfe) steeds dicht bij de landwegen; aan de dijken staan de meeste zo dicht achter deze, dat het voorhuis

met de dijkkrui door een brug verbonden is, of dat er hoogstens een zeer smalle tuin tussen het voorhuis en de dijk ligt. Bijna iedere hoeve (hofplatz) is door keurig gesnoeide doornhagen omgeven, waarachter grote, uitstekend onderhouden boomgaarden beginnen, waarin varkens lopen. Meestal voeren tussen doornhagen en boomgaarden brede, met pullweiden aan de boomgaardzijde beplante greppels om de hof, waarin de eenden snuffelen. De gebouwen van de hoeven vertonen veel gelijkenis met die in de Holsteinse gebieden. Men vindt er bijna alleen zogenaamde "Husmanns" huizen, geen "Barg" huizen. De gebouwen bestaan steeds uit een hoofdhuis en meerdere schuren, die allen met riet gedekt zijn; alleen het dak van het bijna altijd aanwezige dwarsportiek van het hoofdgebouw, dat de bezitter tot woning dient, twee verdiepingen heeft en altijd erg elegant is, is vaak helemaal uit steen opgetrokken. In ieder geval heeft het, voor het rieten dak begint, direct op de huismuur enige rijen stenen. In de dwarsportiek is over het algemeen een dubbele hoofd deur. Het in deze dwarsportiek van achteren aangebouwde hoofdschuur heeft dichtbij de sponning links en rechts maar één zij deur. De ene, waarvoor een pottenrek staat, leidt naar de keuken, de andere, voor het personeel bestemde, leidt naar een zijkamer, waaraan de dienstboderuimte grenst. Niet ver van de keukendeur, soms echter ook aan het hoofdschuur, staat steeds een diepgemuurde put met emmer aan lange kettingen en een grote hefboom. De goed onderhouden bloementuin ligt, afgezien van een smalle zoom voor de voorste van de dwarsgebouwen, steeds aan de keukenzijde. In de hoofdschuur leiden van meestal netjes geplaveide erven drie deuren, in het midden de grote, rechts en links de kleinere staldeuren, alledrie van boven meestal voorzien van ronde bogen. De grote deel is van gestampte leem. De schuren zijn losstaande gebouwen met lemen delen en stallen aan de zijkant. Meestal staan ze haaks op het hoofdgebouw; niet zelden hebben ze van voren afgevlakte hoeken en van achteren uitbouw en aanbouw voor de varkens. Bij de aan de landwegen gelegen huizen is de kleine voortuin, van de naar straten uitrafelende greppels, bijna altijd voor de ingang deur van het woonhuis (dwarsportiek) in een halve cirkel naar een kleine vijver verwijdt, waarin rode, witte en grote gele lelies om springbronnen groeien. De hoeven zijn gemiddeld 30 tot 35 hectare groot. Het kasteel, dat vroeger ieder dorp bezat, waarvan er echter nog maar zeer weinig behouden zijn, ligt meestal ongeveer 500 meter van de kerk, die de dorpskern vormt, verwijderd. De slotgrachten zijn bijna altijd behouden gebleven. De oude kerk, waarvan vaak het fundament nog staat, waren, zoals de fundamente bewijzen, buitengewoon zwaar en massief gebouwd.

Hoofdstuk 3: het geslacht in de dertiende- en de eerste helft van de veertiende eeuw

De niet door oorkonden bevestigde, maar in het bijzonder door de grote gelderse geschiedschrijver W.A.E. van Spaen¹⁶ op grond van zijn omvattende kennis van de materie als waarschijnlijk juist gestelde aanname, dat de grafelijke rechten en lenen van graaf Folcoldus door Keizer Lothar aan de graaf van Gelre overgedragen zijn, en het oorkondelijk zeker vaststaande feit, dat op zijn minst graaf Otto I van Gelre in de jaren 1203 tot 1205 feitelijk in bezit was van de grafelijke rechten over het Land van Maas en Waal, dat tot het graafschap van Folcoldus behoort had¹⁷, had aanvankelijk voor de inwoners van de “vrije heerlijkheden”, alsook voor het geslacht Van Druten, slechts weinig betekenis. De graven van Gelre, die in de tweede helft van de twaalfde eeuw er al onvermoeibaar naar streefden, om zich aan beide oevers van de bovengelegen Waal en op de noordelijke oever van de in het midden gelegen Maas, niet onbeduidend eigenbezit door leengoed te vermeerderen, waren hier toen toch nog niet machtig genoeg, om die kleine zelfstandige heerlijkheden onder hun leenrecht te dwingen. Ook hadden zij in het deze tijd als nieuwe graven van Zutphen nog druk genoeg om hun heerschappij in het oosten, zelfs in het graafschap Zutphen, te versterken en zeker te stellen. Toen daar echter door de verwerving van de stad Zutphen zelf in het jaar 1179 de rust intrad en de vijandelijkheden met de bisschop van Utrecht en de graven van Löwen met de hertog van Brabant, als gevolg van de keizerlijke belening van graaf Gerard III van Gelre met de gehele Veluwe, het gebied ten noorden van het Land van Maas en Waal tot aan de Zuiderzee, ten gunste van de gelderse graaf ten einde kwam, en trouwens ook nog Otto de Lamme (1229 tot 1271) in het jaar 1248 van graaf Willem van Holland het bezit van de voogdij over de Rijksstad Nijmegen en het omliggende gebied met het oostelijk deel van het Land van Maas en Waal verwierf, toen werd de macht van Gelre zo groot, dat de stand der ridderschap in zijn algemeenheid en in het bijzonder die van de Maas en Waalse ridderschap, zover deze niet tot het “Rijk van Nijmegen” behoorde, het steeds zwaarder kreeg. Bovendien kwam juist in deze tijd omstandigheden, die in de natuur van deze landen als een laag gelegen, waterrijke polders ontstonden. Het land kon de bescherming van sterke dijken en systematische afwatering niet langer ontberen. De kleine alleenstaande geïnteresseerden konden de aanleg, het onderhoud en de regulering voor de toekomst daarvan, hier zoals ook elders waar de verhoudingen gelijk lagen, niet bewerkstelligen. Zulke aanleg kon alleen de graaf bewerkstelligen, en deze zag in de doorvoering van de arbeid de voordelen en de gevolgen een van zijn voornaamste opdrachten; het wel en wee en de erkentelijkheid van het voor zijn verkiezing toevertrouwde gebied was er mee gemoeid. Door het doorvoeren van deze bouwsels werden ook de zelfstandige heerlijkheden, die vervolgens eveneens voor hun gebied een medebedijkings- en onderhoudsakkoord moesten verlenen, en zich echter in overeenstemming met hun natuur niet onttrekken konden, mede beschermd. Zo kwam het, dat van hen de ene na de andere zich aan de machtige graaf van Gelre moest onderwerpen, die ondanks de verloren Slag bij Woeringen (5 juni 1288) waardoor die zijn aanspraak op Limburg en daardoor de wens, zijn gebied verder zuidwestelijk uit te breiden, voor altijd op had moeten geven, het bezit van zijn gebied behouden had. Waarschijnlijk zette juist de onmogelijkheid zich naar buiten uit te breiden aan tot het zich meer om innerlijke aangelegenheden te bekommeren.

Over de omstandigheden in het Land van Maas en Waal, die door de noodzakelijk gebouwd dijk- en afwateringswerken alsook door de uitbouw en verbetering ontstonden, bericht een zeer belangrijke en interessante oorkonde van 12 januari 1321, de dijkbrief van de graaf, later de eerste hertog van Gelre, Reinald II (1320 – 1343)¹⁸, die overigens ook Oostfriesland aan zijn landen toevoegde. Uit de brief blijkt, dat in het jaar van zijn bestijging van de hertogelijke troon de graaf van Gelre, naast het hele Oost (Nijmeegs) gebied van het Land van Maas en Waal, in het westelijke de hoofdstedeling van de zelfstandige heerlijkheden, al het bezit van Hoemen, Balgoy, Leur,

16 v. Spaen, deel 4, p. 80 – 82, zie ook p. 21 (ed.!!!)

17 Zie ook p. 25 (ed!!!!)

18 Almanak, 1894, p. 56 en 151; [v.d. Aa.?)

Hurnen, Batenborch, Horssen, Apeltern, Altforst en Puyflijk, die laatste sinds 13 oktober 1300, leenplichtig waren. De brief zelf bevat enerzijds een verdrag tussen Reinald II en de “onderscheidenen gerigten” die niet dienstplichtig waren, dus het bezit van de zelfstandige heerlijkheden, die de graaf als grootste gerichtsheer en houder van de koninklijke ban dan gelijktijdig de bevestiging verleent. Ook laat de graaf daarin zichzelf en zijn nakomelingen door de eigenaren van de heerlijkheden de medebedijking en medeafwatering van het gebied van de heerlijkheden het alleenrecht op aanstelling van dijkgraven en zijn gezworenen (“dijkgraefe ende heemraden”) openen. Verder bevat de brief anderzijds precieze schikkingen over de bouw en het onderhoud van dijken, over de bouw van sluizen, de afwatering enz. Betreffende deze laatste werd verordonneerd, dat twee weteringen (die overigens nog bestaan en in bedrijf zijn) aangelegd moesten worden, die de waterafloop moesten regelen. Deze doorsnijden het hele Land van Maas en Waal van het oosten naar het westen en en voeren de namen “oude” en “nieuwe” “wettering”. Beide beginnen in de buurt van Beuningen (nabij Nijmegen); de oude loopt bij Maasbommel, de nieuwe bij Appeltern in de Maas. De dijkbrief van 12 januari 1321 schijnt echter ten opzichte van de vrije heerlijkheden toch nog enige onduidelijkheden gehad te hebben. Want dezelfde graaf Reinald II verstrekt op dinsdag voor St. Gregoriusdag 1328 een nieuwe brief, de “Landbreef” genoemd, waarin hij duidelijk aan de inwoners van de heerlijkheden verklaart, dat de regels over de bouw en het onderhoud van de dijken, etc. in de dijkbrief van 12 januari 1321 alleen betrekking heeft op zijn onderdanen in het Land van Maas en Waal, en geen betrekking hebben op de vrije heerlijkheden, die “buiten zijn gebiedbloedlijn lagen”.

Voor het verhaal van het geslacht van Druten geeft deze ontwikkeling van de machtsverhoudingen in het Land van Maas en Waal en de vastlegging van de verhoudingen van de landen van de graaf van Gelre het bewijs, dat zijn leden alsook diegene die zich in dezelfde ridderlijke laag bevonden en zelfstandige buurgeslachten, in het bijzonder de heren van Winsen, van Afferden, van Deest, van Leeuwen, van Wamel, van Dreumel, van Dalem en van Herwerden in het jaar 1321 en 1328 nog zelfstandige heren op eigen erf waren, zoals de graaf van Gelre zelf slechts onderdaan was van de keizer en zijn vertegenwoordigers, hoe klein hun bezit ook was. Hun aanstelling was ook gebaseerd op de oorspronkelijke oervadertijd, van de oervaders zelf geschapenen en door de nakomelingen krachtig beschermde zelfheerlijke rechten.

Uit de dertiende eeuw is behalve één zonder datum en tijd, die Butkens¹⁹ noemt en waarin hij een “Zeyne Drute, écuyer” (ridder), voorkomt, die duidelijk tot het geslacht behoort, alleen een gedetailleerde oorkonde bewaard, die vertelt over bepaalde dragers van de naam Van Druten. Het aantal van tot onze tijd gekomen oorkonden uit deze eeuw is verhoudingsgewijs bepaald gering. Deze ene oorkonde volstaat echter, om in verbinding met het om zo grotere getal van die uit de veertiende eeuw overgeleverden, in het bijzonder die uit 1309 tot 1322, de aanvang van een voortdurende tak van het geslacht op te stellen. De oorkonde bevat een voor het gericht te Nijmegen gesloten koopovereenkomst en is op 25 mei 1287 gedateerd. Zij bevindt zich in origineel en met de eraan hangende enige “sigillo civitatis Noviomagensis” (zegels van de stad Nijmegen) samen met vele ietwat jongere, die voor het geslacht Van Druten uiterst waardevol zijn en die later nog besproken worden, in het bijzonder die waarover al verteld is uit de jaren 1309 tot 1322, in het archief van het voormalige klooster, huidige hulppredikerseminar te Gaesdonk bij Goch. Afgedrukt zijn de meeste van hen bij [Scholten]. Dit in 1254 door graaf Otto III van Gelre gestichte klooster lag ongeveer een uur noordwestelijk van Goch in het huidige kerkdorp Asperden aan de linker oever van de Niers. Daarvan zijn nu nog slechts enige treurige resten bewaard gebleven die als economische gebouwen dienen. Grafenthal is het klooster, dat sinds het midden van de dertiende eeuw in het bijzonder ook in het Land van Maas en Waal en daarmee ook in Druten en omgeving bezittingen verwierf, en zo niet bepaald onbelangrijk bijdroeg aan het uiteindelijke opheven van de zelfstandigheid van de vrije heerlijkheden in deze omgeving bijdroeg. De oorkonde luidt in het

19 p. 101

hier interessante deel²⁰:

„Universis et singulis presentes litteras inspecturis et audituris Simon iudex et burgravius in Novimagio, Tilmannus, filius domini Werberti, Wilhelmus de Heze, consules iurati, Theodoricus dictus Kerlekin, Simon de Redinkhaven et Remboldus de Wede, Remboldus, filius quondam domini Petri, Arnoldus de Mondick, Gerhardus de Holthuesen, Iacobus de Est, Egbertus et Adam de Wosich, scabini ibidem, salutem in perpetuum. Ne ea, que geruntur in tempore, ex facili labantur cum tempore, necesse est, ea fidelium testimonio aut scripturarum serie roborari.

Noscant igitur presentes et futuri, quod Hermannus et Gerlacus, filii Ade de Drueten, Megtildis et Hylla, sorores, uxores eorundem legitime, coram nobis et multis aliis Novimagii tamquam in figura iudicii constituti profitebantur et recognoverunt, se vendidisse rationaliter et iuste domine abbatisse et conventui sanctimonialium de Valle comitis bona quedam apud Luenen iacentia, que quondam erant Alexandri militis dicti de Luenen, avi dictarum sororum, data et assignata dictis Hermanno et Gerlaco fratribus cum dictis uxoribus suis propter nuptias seu nomine dotis et nihilominus ad ipsas sorores ex materna eorum hereditate devoluta. — — Actum et datum anno domini M. C. C. octuagesimo septimo in festo Pentecostes.“

„... Schriftstücke lesen und hören.“

“Allen en ieder, die nu schriftelijke stukken lezen en horen, vertellen wij, Simon, richter en burggraaf te Nijmegen, Tilman, heer Werberts zoon, Willem van Heze, beëdigde richter, Theodericus genoemd Kerlekin, Simoin van Redinkhaven en Remboldus van Wede, Rembold, zoon van de gestorven heer Peter, Arnold van Mondik, Gerhardus van Holthuesen, Jacobus van Est, Egbert en Adam van Wosich, zelf gerichtsliden, onze groet voor alle tijden. En daarbij dat, wat in deze tijd geschiedt is, niet snel met de tijd in vergetelheid geraakt, hebben wij het voor noodzakelijk gehouden, het onder de getuigenis van de getrouwen en in de volgorde der schriftstukken op te merken:

Alle levende en toekomstige mensen daarvan kennis te geven, dat Herman en Gerlach, zonen van Ade van Drueten, en Mechtild en Hylla, zusters en hun vrouwen, voor ons en vele anderen die het tot rechtspraak bestaande gericht te Nijmegen bekend en rechtsgeldig verklaren, dat zij met overlegging en en tot recht verkocht hebben aan vrouwe abdis en het convent van het klooster Grafenthal enige bij Luenen gelegen goederen, die daarvoor aan ridder Alexander, genaamd van Luenen, de grootvader van genoemde zusters, behoord hebben, die de genoemde broeders Herman en Gerlach en hun vrouwen als bruidsgeschenken of bruidsschat gegeven waren en die de zusters zelf uit de erfenis van hun moeder toegekomen zijn. - - Zo geschiedde in het jaar 1287 op de feestdag van Pentecostes (25 mei).”

De verdere woorden van de oorkonde stelt, dat de vader van de beide vrouwen Libertus heet en “famulus domini de Kuyk” (knappe van de heren (eerst graven) van Cuijk) was. Diens tweede vrouw, de stiefmoeder van beide zijn genoemde dochters heette Bertha. Daarvoor hadden Libert en Bertha voor de genoemde richter en burggraaf Simon en de gerichtsliden Diederik Kerleken en

20 Scholten, p. 185, oorkonde 50 (s. 43, d. Urk.)

Simon van Redinkhaven onder getuigenis van ridder Willem van Gent en Willem Rufus in Lunen in de verkoop toegestemd en op alle goederen met uitzondering van een kleine hofstat aan de Viehstraat te Lunen. Het hof te Lunen was 66 morgen (1 morgen is ongeveer 1 hectare) groot. De heerlijkheid Lunen lag in de buurt van Nederasselt, ongeveer 2 kilometer van de Maas en ongeveer 14 kilometer van Druten verwijderd. Het wapen van Lunen toont twee balken met een daaroverheen lopen paal.

De beide in de weergegeven oorkonde behalve de gemeenschappelijke vader Ade (Adam) van Drueten (zie stamboom aan het eind van het hoofdstuk: V), die in 1287 ook nog geleefd schijnt te hebben, omdat bij zijn naam het voor gestorvenen anders gebruikelijke bijwoerd “quondam” ontbreekt, genoemde dragers van de naam van Druten, Herman en Gerlach, kunnen ten tijde van de tentoonstelling van de oorkonde niet meer jong geweest zijn. Gerlach wordt in de in 1309 beginnende oorkondeserie helemaal niet meer genoemd; en een oorkonde van het gericht te Druten van 22 mei 1310²¹ bericht, dat Herman ten tijde van het opstellen van deze oorkonde al dood was. Deze oorkonde, waarin Gerhardus Genozoon van Winssen en zijn vrouw Bertha het klooster Grafenthal 26 2/3 morgen land in de kerspel Druten naast hofstatten en rente verkopen, bevat na beëindiging van de beoorkondiging van de koopovereenkomst de volgende zinsnede: “ITEM TERTIA PARS AGGERUM ATTINENCIUM BONIS QUONDAM HERMANNI DE DRUTEN (de goederen van de gestorven Herman van Druten) CEDET PROPORTIONALITER ABBATISSE ET CONVENUI PREDICTIS PRO BONIS SUPRADICTIS”. De gerichtslieden, die deze oorkonde opgesteld hebben, waren buiten GODEFRIDUS DICTUS TENGNAGEL, MILES, IUDEX DOMINI - - comitis Gelrensis inter Mosam et Walum (“Ridder Godfried, genoemd Tengnagel, grafelijk gelders richter te Maas en Waal”) en de dagrichters, daaronder Gerhardus Brewe, die verklaart, geen eigen zegel te bezitten, de VIRI IUDICIALES (bijzitter = gerichtslieden): ROUDOLPHUS VAN DRUTEN, WILHELMUS ET HENRICUS, FILII ADE (DE AFFERDEN) OTTO DE NYENBURG, HENRICUS DE WOURT, THEODORICUS DE WIT (WERT), GERARDUS DE BOUCHORST ET HENRICUS DE WEYE.²² De oorkonde is opgesteld “APUD DRUTEN ANNO DOMINI M.C.C.C. DECIMO, FERIA SEXTA POST DOMINICAM CANTATE” (te Druten op 22 mei 1310). Bijzonder waardevol hieraan voor het geslacht van Druten is de omstandigheid, dat behalve de bevestiging van de dood van Hermannus van Druten nog een drager van de geslachtsnaam, Roudolphus de Druten genoemd is. Een verdere oorkonde van hetzelfde gericht te Druten, uit bijna dezelfde tijd, van 11 oktober 1310²³ bericht dan weer, dat deze Rudolf van Druten een zoon van Wolter van Druten was (“ROUDOLPHUS, WOLTERI FILIUS DE DRUETEN”). De laatste oorkonde is echter de enige, die Rudolf's vader Wolter noemt. Rudolf zelf daarentegen wordt behalve in beide genoemde ook nog in twee andere oorkonden van het gericht te Druten van 25 juli 1310 en van 24 maart 1311,²⁴ alsook in een oorkonde uit het gericht te Afferden van 22 juni 1309²⁵ genoemd, steeds als VIR IUDICIALES of HOMO IUDIARICUS (beide = gerichtslieden). Aan de laatstgenoemde oorkonde is in het bijzonder op te merken, dat de daarin voorkomende verkopers Wolter en Elsche van der Molen zijn, duidelijk behorende tot het geslacht Van der Meulen, dat in de zestiende eeuw decennialang de heerlijkheid Druten bezat.²⁶

Een van de reeds genoemde oorkonden, die van het gericht te Druten van 25 juli 1310, en zes verdere oorkonden uit de navolgende jaren berichten over drie zonen van Rudolf. De eerstgenoemde voert als jongste gerichtsmann naast de vader deze zoon Walter (“WALTERUS, RUDOLPHI FILIUS DE DRUETEN”) aan, en twee verdere oorkonden uit het gericht van Overasselt van 21 december 1316 en 21 april 1317²⁷ noemen Claes van Druten, Rudolfs zoon (“NICOLAUS DE

21 Scholten, p. 206, oorkonde 114

22 Zie hoofdstuk 10, p. 116

23 Scholten, p. 206/207, oorkonde 115

24 Idem, p. 207

25 Idem, p. 211

26 Dit boek, hoofdstuk IX, p. 131/132

27 Scholten, p. 233

DRUETEN, ROUDOLPHI FILIUS”) als richter te Maas en Waal. De laatste van deze beide zonen, Claes, is verder in twee oorkonden, een in het gericht te Afferden en een in het gericht te Deest, die beide op 7 juni 1317 opgesteld zijn,²⁸ als “NICOLAUS DE DRUETEN, IUDEX TERRE IMPERIALIS INTER MOSAM ET WALUM” aangeduid. “IUDEX TERRE IMPERIALIS” betekent de ridderstand in een niet tot de vrije heerlijkheden behorend gebied; het ridderambt in een heerlijkheid zelf sprak recht zonder verdere toestemming. Beide reeds genoemde oorkonden bevatten aan het eind de zinsnede: “IN CUIUS REI TESTIMONIUM NOS, NICOLAUS, SUPRADICTUS IUDEX - - SIGILLUM NOSTRUM PRESENTIBUS LITTERIS DUXIMUS OPPONENDUM” (Deze getuigenis hebben wij, Nicolaus, genoemde ridder - - onder zegels beschikbaar document bij laten voegen). Nicolaus had de oorkonden dus met een zegel laten verzegelen.²⁹ In de volgende oorkonde, die Nicolaus noemt, zoenen van het gericht et Afferden en Deest van 6 mei 1319³⁰, die vanwege de dijkschouw in Deest (“IN VULGARI REGIMINE AGGERUM DE DEEST”) uitgegeven werd, treedt Claes (Nicolaus) als borg voor Johan en Adelheid van Heze (Hese, Hees) op. Het verdrag bestrijkt “18 morgen, 1 hont”, landmaten, die klinken als de grootte en de oude namen van de holsteinsche Elbegebieden. In de laatste van deze oorkondenserie, een oorkonde van het gericht te Overasselt van 21 juni 1322³¹ is Claes weer gerichtsmann. Hierbij zij opgemerkt, dat destijds zowel richter als bezitter knape of ridder moest zijn, die over een bepaald stuk land heerste. De “richter tussen Maas en Waal” besliste over alle zaken; de dagrichter (IUDICES COTIDIANI = dagelijkse richter) oefende de lagere rechtspraak met het recht alleen tot een geringe, tijdelijk wisselend bedrag straf te geven. Twee van de al genoemde oorkonden, die van het gericht te Afferden van van 6 mei 1319 en die van het gericht te Overasselt van 21 juni 1322, noemen naast Claes (Nicolaus) ook zijn tweede broer, Rudolfs derde zoon, ARNOLDUS DE DRUETEN (Arnold van Drueten), in de eerste als mede-borg met Nicolaus, in de laatste eveneens als gerichtsmann. In latere oorkonden zijn alle drie deze zonen van Rudolf, alleen nog als vader van hun zonen genoemd; van geen van hen kan echter vastgesteld worden, wanneer Walter en Arnold gestorven zijn, of dat ze bij het opstellen van de oorkonde al overleden waren. Enkel van Claes (Nicolaus) vermeldt een oorkonde van het gericht van Afferden en Deest van 10 juli 1343³² verder, dat Nicolaus rond deze tijd nog leefde. Hij fungeert in deze oorkonde nog als gerichtsmann, en zelfs onder de aanduiding “heer Nicolaus van Drueten”. Het woord “heer” in deze oorkonde bewijst, dat Nicolaus in 1343 de eigenaar was van de heerlijkheid Drueten; alleen heerlijkheidseigenaren voerden de titel “heer”, en een andere heerlijkheid als Drueten kan niet in aanmerking komen. De kennis van de betekenis van deze titel is derhalve voor de later op te stellen stamboom waardevol, omdat Nicolaus in de toekomst bij vernoemingen van zijn zonen steeds als “heer Nicolaus” aangeduid wordt, wat een verwisseling met een jongere naamdrager met dezelfde voornaam (zie hoofdstuk IX) verhindert. “heer Nicolaus de Drueten” schijnt pas kort voor het jaar 1365 gestorven te zijn. Een in hoofdstuk 4, pagina 46 nader besproken oorkonde van 14 mei 1365³³, die zich in het rijksarchief te Arnhem (Voormalige Rekenkamer van Gelderland) bevindt, noemt hem in deze jaren als dood en spreekt van zijn “erffgenamen” (zijn zijne bezittingen beherende erven), die hertog Eduard van Gelre na de oorkonde het alleenrecht tot malen geeft in Puiflijk, Drueten, Afferden en Deest in erfacht geeft.

Of Wolterus de Drueten (Wolter van Drueten), de vader van Rudolf en grootvader van Nicolaus, Walter en Arnold van Drueten, een broer van de gebroeders Herman en Gerlach van Drueten (de Drueten) en daarmee een andere zoon van Ade van Drueten (Adam van Drueten) was, is uit geen van de genoemde oorkonden af te leiden. Het is echter aan te nemen, dat Ade (Adam) in het bezit van de heerlijkheid Drueten geweest schijnt te zijn, en het, wanneer dat het geval is, niet verstandig was, waarom niet één zijner zeker vastgestelde zonen, Herman of Gerlach, de

28 Scholten, oork. 131 en 132

29 Zie hoofdstuk 10, p. 116.

30 Scholten, pag. 214

31 Idem, p. 207

32 Idem, p. 215

33 Scholten, p. 226 en Nijhoff, dl. II, p. 203, oorkonde 143

heerlijkheid hebben gehouden, maar een verder staande geslachtsneef, namelijk Wolter. Dat Wolter de heerlijkheid bezat, moet daaruit geconcludeerd worden, dat zijn kleinzoon, Nicolaus, heer van Druten, Rudolf's zoon, het bezat, en Rudolf Wolters enige zoon was. Eén van beide zeker vastgestelde zonen van Ade, Herman of Gerlach, had zeker weer een mannelijk erfgenaam, die Arnold (Arnoldus de Drueten) (zie VII b) heette, die de heerlijkheid dus had kunnen erven, maar in Afferden of Deest woonachtig was. Over deze Arnold is momenteel niets vermeld; zijn bestaan berust daarop, dat er van hem twee zonen bekend zijn, Heymeric (EYMERICUS, ARNOLDI FILIUS DE DRUETEN = Heymeric van Druten, Arntssoen) (zie VIII d) en Willem (WILHELMUS, ARNOLDI FILIUS DE DRUETEN = Willem van Druten, Arntssoen) (zie VIIIe). De eerste, Heymeric, is in de reeds vermelde oorkonde van 10 juli 1343 naast zijn geslachtsvader (grootvader) Nicolaus van Druten, heer van Druten, eerstens en insgelijks als gerichtsman van het gericht te Afferden en Deest vermeld. Dezelfde Heymeric was naar een oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 4 maart 1356³⁴ in deze tijd richter van het Land van Maas en Waal. Als gerichtsman van het gericht te Leeuwen is hij in een oorkonde van dit gericht van 26 juni 1365³⁵ en met eenzelfde kenmerk tenslotte in een oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 9 april 1365³⁶ nogmaals en als laatste vermeld. Hij schijnt geen mannelijke nakomelingen nagelaten te hebben; in ieder geval zijn die nergens vermeld. Zijn broer Willem, Arnolds jongere zoon, is alleen met zijn vrouw Elisabeth in de oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 9 april 1369 vermeld. Na hen verkochten op die dag hij en zijne vrouw 20 ½ in de gerichtsbuurt van Afferden gelegen morgen land aan Waltard Reinaldszoon. Beide broers zijn echter samen nog in een oorkonde genoemd van het gericht te Druten van 19 juli 1360³⁷, waaruit blijkt, dat dat zij “erfgoederen op het Galgenland te Druten” bezaten. De jongere broeder, Willem, had, zover bekend, een zoon, die ook Willem (Wilhelmus de Druten) (zie IX i) werd heette en naar een oorkonde van het gericht te Afferden en Deest op 24 juni 1398³⁸ nog leefde. Deze Willem was in deze tijd samen met ene Rode Arnt kerkmeester te Afferden. Met hem schijnt deze Afferdse tak uitgestorven te zijn. De oudste van Arnolds zonen, Heymeric (Eymericus), kan niet met de gelijknamige “Heymeric van Druten, heer van Leeuwen”, die op Pasen 1354 in de kerk van Leeuwen door krijgsknechten van hertog Reinald II van Gelre vermoord werd (zie hoofdstuk V), verwisseld zijn, hoewel de vader van hen beide Arnold heette. Heymeric van Druten uit Leeuwen is in 1354 al gestorven, terwijl de genoemde Heymeric in 1356, 1360, 1365 en 1369 nog ambten verstrekte. Bij de vastlegging van de oudste stamtak ontstaan hier ten gevolge van dezelfde namen van vader en zoon al problemen, die zich in gelijke aard later nog vaak herhaald zullen worden.

34 Scholten, p. 215

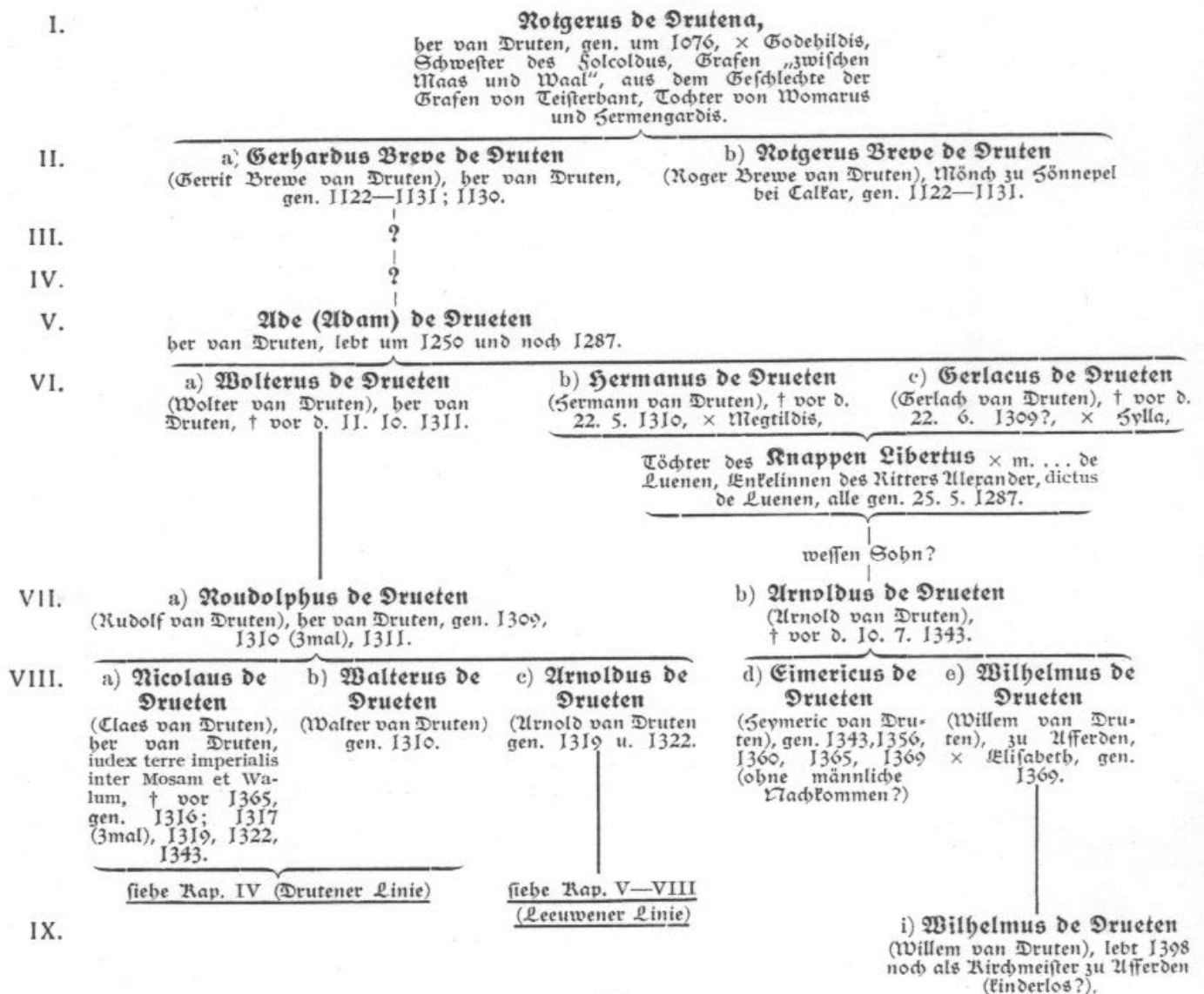
35 Idem, p. 226

36 Idem, p. 216

37 Idem, p. 207

38 Idem, p. 218

Stammtafel I.

Hoofdstuk IV: De Drutense tak tot aan het midden van de vijftiende eeuw

Al tot de leeftijden van de zonen van Rudolf van Druten, Nicolaus, Walter en Arnold van Druten, alsook de zonen van zijn vermoedelijke neef Arnold van Druten, Heymeric en Willem van Druten, bewees, dat de door delingen en schenkingen steeds meer versplinterde vrije heerlijkheid Druten niet meer voldoende was, om alle nakomelingen van Adam van Druten onderhoud op stand te verstrekken. Het oeroude en daarom verhoudingsgewijze kleine stamslot was nauwelijks voldoende om hen alle met hun families onder te brengen. Deze omstandigheden werden nog schrijnender, toen ook Nicolaus en Arnolds aanzienlijke groep kleinkinderen opgroeide en bij hun ridderlijk opbrengst een groter gebied nodig hadden, als de omstandigheden hen boden. Het gevolg was, dat de jongere zonen ongetrouwd bleven, naar buiten trouwden of zich toen met geringere, voor het ridderberoep niet naar stand en ook in ontvangsten niet toereikende, meer burgerlijk landbezit genoeg moesten nemen, een gevolg, dat later daadwerkelijk niet alleen bij het geslacht Van Druten, maar ook bij de meeste andere gelderse en huidige nederlandse, waarschijnlijk ook duitse oeradelijke geslachten ingetreden is. Misschien is Heymeric van Druten (VIII b) hierom ongetrouwd gebleven, als men het daar op laten mag, dat ondanks de grote hoeveelheid oorkonden juist uit deze tijd en de toekomst geen kinderen van hem bekend zijn. Waarschijnlijk had in ieder geval zijn jongere broer Willem (VIII c), die getrouwd was, zich daarom in Afferden gevestigd, zonder enigszins duidelijk groot grondbezit te verlangen. Mogelijkerwijs was zijn vrouw Elisabeth een dochter van het geslacht Van Afferden, waarmee zeker rond deze tijd meerdere verwantschapsbetrekkingen bestaan. Rudolf van Druten's (VII a) drie zonen, die allen getrouwd waren, schijnen in ieder geval allen nog op de burcht Druten gezeten en geleefd te hebben; het is echter zeker, dat ook Arnold (VIII c), de jongste, op hogere leeftijd de burcht van zijn voorvaderen verliet, en bij zijn beide zonen, Emmerik en Willem, die intussen kasteel en heerlijkheid te Leeuwen gesticht hadden, zijn dagen te beëindigen.³⁹

De oudste van de drie zonen van Rudolf van Druten (II a), de “richter tussen Maas en Waal”, Nicolaus de Drueten, heer van Druten (Claes van Druten) (VIII a) had zoals zijn vader drie oorkondelijk bekende zonen, namelijk Nicolaus de Drueten, heer van Druten, ridder (Claes van Druten) (IX a), Wilhelmus de Drueten, Nicolai filius, Ridder (Willem Claessoen van Druten) (IX b) en Weinmarus, Nicolai Filius de Drueten, Ridder (Weinmar van Druten) (IX c). Alledrie waren zij, zoals de toevoeging bij de namen al aangeeft, ridder. De oudste van hen, Claes (IX a), erfte de heerlijkheid. Deze drie zijn de “erffgenamen” in de al genoemde oorkonde van 14 mei 1365. waarin hertog Eduard van Gelre het maalrecht in zijn gebieden (niet ook die van de vrije heerlijkheden) te Puiflijk, Druten, Afferden en Deest “aan de erven van heer Claes van Drueten” in erfpacht geeft. De oorkonde, die ook verder voor de rechtsverhoudingen van die tijd en streek waardevol is, heeft de navolgende woordkeuze:

39 Zie hoofdstuk 5, p. 56

„Eduwaert, bij der ghenaden Gaedts hertoge van Gelre ende greue van Zutphenne, doen condt allen luden, dat wij onse gemael van Pueflic, van Druten, Afferden ende Deest, heren Claes erffgenamen van Drueten, verpacht hebben, erfflic, elkes jaers omme twelff pont cleine penningen, ons ende onsen eruen, op sente Martijns dach die in den winter komt, jaerlijc ende erfflic the betalen, in dezer manieren, dat niemant van onsen luden die binnen den vorscr. dorpen geseten sijn in der tijt, anderswaer malen en sal, off den malen, dan op heren Claes erffgenamen molen vorscr., ende so wye dat dede, also duche alse dat geschiede, die sal verboert hebben drie pont payements vorscr., ons ende onsen eruen daer aff twee deel ende den vorscr. erffgenamen dat dardendeel te betalen, ende dat uyt te painden bij deghenen, die onsen amptmann is tusgen Maes ende Wael in der tijt, ons ende den vorscr. erffgenamen die vorscr. broeken te leueren, also duche alst sij geschien, behandelic den haue der abdissin van des Greuendael tot Deest ende hoeren bouwluyden eenre rosmeulen tot hoeren gemael, op dat sij malen moghen daer sij willen. Ende om dat wij willen, dat hem dit vast ende stede sij, so hebben wij onsen zegel aen dezen brieue doen hangen. Gegeuen in den jaere ons Heeren duysent driehondert viue ende tsestigh, op sente Pontius dach.“

(Wij, Eduard, bij de genade van God hertog van Gelre en graaf van Zutphen, laten allen weten, dat wij voor ons en onze erven het maalrecht van Puiflijk, van Druten, Afferden en Deest aan de erfgenamen van heer Claes van Druten erfelijk verpacht hebben, voor 12 pond kleine penningen per jaar. Het bedrag moet jaarlijks en erfelijk betaald worden op Sint Martijns dag aan het begin van de winter, op zo'n wijze, dat niemand van onze lieden, die in de genoemde dorpen woonachtig zijn, elders zal malen of zal laten malen, als in de genoemde molen van heer Claes. En wie het toch doet, zal een straf oplopen van drie pond kleine penningen zo vaak als dat geschiedt, waarvan wij en onze erven tweederde en de genoemde erven het derde deel houden zullen. Het bedrag van de pachtsom en te betalen straf zal betaald worden, zover ze opeisbaar zijn, bij degene, die op dat moment onze ambtman tussen Maas en Waal is. Uitgesloten zijn enkel het hof van de abdis van Grafenthal te Deest en de rosmolen van haar bouwlui, omdat zij malen mogen en mogen laten malen waar zij willen. Omdat wij willen, dat alles vastgelegd is hebben wij deze brief gezegeld. Gegeven in het jaar 1365, op de dag van de heilige Pontius.)

De belangrijkste van de in de molen genoemde molens was de heerlijkheidsmolen te Druten, die dichtbij de kerk (direct er achter) en aan het eind van de vier rijen tellende laan, die kerk en kasteel verbond, stond. Het oude gebouw stond tot aan het jaar 1924 nog aan de oeroude grondmuur, hoewel de molen zelf ook wel meermalen vernieuwd zal zijn. In het jaar 1924 werd de hele opbouw van de molen, die aan de ene zijde buitengewoon bouwvallig was en aan de andere zijde als gevolg van de volledig veranderde tijdverhoudingen ondanks het recht van de concurrentie uit Nijmegen en andere dichtbij het gebied gelegen stoommolens, wiens fabrikaten op de Waal per schip aangevoerd worden, niet meer tegenopgewassen was, gesloopt. De plaats waar de molen stond was echter in 1925 nog niet helemaal geruimd; er lagen nog menige steenblokken en hopen aarde omheen. De toenmalige grondmuren waren nog te herkennen; van hen was nog te zien, dat er eens een doorgang onder de molen gevoerd had. Nog in het midden van de negentiende eeuw was

het onbeperkte maalrecht in de toegewezen gebieden zaak in een civielrechtelijke procedure tussen de toenmalige heerlijkheidshouder, baron Steven van Delen, en tot malen verplichte potentële klanten, die door de eerste aan het recht van de eerstgenoemde oorkonde werden gehouden.

Claes van Druten (IX a), de houder van de heerlijkheid ten tijde van de begunstiging van de recht, de tweede van diens naam, is in de ontvangen oorkonde niet direct vernoemd. Daarvoor noemen vele oorkonden hem echter als vader van zijn drie zonen, waarover later bericht wordt. De oorkonden duiden hem steeds aan als “heer”, dat is heerser der heerlijkheid Druten; de meeste noemen ook zijn standsaanduiding: “ridder”. De betreffende oorkonden zijn één van zulke het gericht van Afferden en Deest van 10 oktober 1365⁴⁰ een staatsoorkonde van 9 augustus 1368⁴¹ en weer het gericht van Afferden en Deest van 9 april 1369, van 16 maart 1390 en van 11 juli 1392.⁴²

Richter Claes van Druten, heer van Druten's (VIII a) tweede zoon, Willem van Druten (Wilhelmus de Drueten) (IX b), wordt in alle oorkonden, waarin hij voorkomt, ter onderscheid van zijn ongeveer gelijktijdig levende, gelijknamige beroemde neef, Willem van Druten, heer van Leeuwen, Arnoldssoen, ridder⁴³ steeds Willem van Druten, Claessoen of Willem van Druten, heren Claes soen, ridder, genoemd. Hij komt in drie van de reeds genoemde oorkondes, die van het gericht te Afferden en Deest van 10 oktober 1365⁴⁴, de staatsoorkonde van 9 augustus 1368⁴⁵ en wederom die van het gericht van Afferden en Deest van 9 april 1369⁴⁶, voor. Na de eerste van deze oorkonden, waarvan de inhoud door de tweede van hertog Eduard van Gelre bevestigd wordt, terwijl het uitsluiten van de maalmacht ten gunste van de abdij van het klooster Grafenthal, die aan het slot van de eerste oorkonde vervat ligt, waarvoor staatsrechtelijk nogmaals akkoord nodig was, treedt hij bij ingang van de beschrijving op als: WILLEM VAN DRUTEN, HEREN NYCLAIS SOEN, in latere tekst onder de namen: WILLEM VAN DRUTEN, HEER NICLAIS SOEN, RIDDER, in een geschil met de abdes van Grevendael (Grafenthal), een zuster van hertog Eduard, met Nicolaus van Afferden en de kinderen van Johan van Afferden als scheidsrechter. Hertog Eduard had namelijk zijn zuster, die ook Isabella genoemd werd, de Deisterweerd te Afferden, die tussen zijn overige gebieden en het gebied van de heerlijkheid Afferden aan de Waal lag, voor “1 grot” in erfpacht gegeven, en daarvoor, terwijl degene op zijn verzoek zijn valkenier Gerhard van den Wiel een goed, dat deze van Baten van Bucholt gekocht en zover van de abdij van erfgoedsrecht bezeten had, voor jaarlijks “1 grot” in erfpacht gegeven had. Vanwege dit was al snel de abdij met Nicolaus van Afferden en de kinderen van Johan van Afferden in geschil geraakt, die beide partijen door een vergelijk door een gericht beslechten wilden. De abdij koos daarvoor ridder Johan van Bruchusen, heer van Wickrath, en Wolter van Isendoren; die van Afferden namen ridder Willem van Druten, heren Nyclais soen, en Werner van Puiflik als scheidsrechter, en beide scheidsrechters bestemden ridder Johan van Moers als hoofdman. Deze regelingen zijn onder het zegel van Jan van Moirze (Moers = Meurs) op 9 augustus 1368 beoorkondigt. Een afschrift van de oorkonde wordt in het kloosterarchief van Gaisdonk behouden. Diens slotzin luidt: Gegeven in het jaar 1368 op de avond van de heilige Laurentius. De strijd ging echter ondanks de bereidheid aan beide kanten tot een vergelijk nog meerdere jaren door, ook traden later nog andere richters op. Pas op 16 augustus 1372 beoorkondigt de abdes onder de titel “Concordy van twisten”, dat de strijd bijgelegd is en met medewerking van de volgende richters: Anton Puls als Deken van Zyfflich en Telman van Groesbeck voor de abdij, en ridder Willem van Druten (heer van Leeuwen) en Willem van Druten, Claessoen voor Claes van Afferden en Elisabeth, de vrouw van Johan van Afferden, en hun kinderen. Men had zich daarin verenigd, dat die van Afferden hun vaderlijk erfgoed begrenzen moesten, dat de scheidsrechters

40 Scholten, p. 215 en oork. 209; p. 163, 164 de oork.

41 Nijhoff, dl. II, p. 220, oork. 158 en Scholten, oork. 219 p. 172 de oork.

42 Scholten, p. 216/7

43 Zie hoofdstuk 6

44 Zie 40

45 Zie 41

46 Zie 42; Scholten, p. 216

echter de grenzen voor de eed van die van Afferden moeten inkorten, indien indien die van Afferden te ver gegaan waren. De abdes verklaarde verder nog, dat zij zich met Claes, Willemszoon van Druten (X e)⁴⁷, Herman, Gerlachssoen van Afferden en met Hendrik, Berntssoen van Herwerden verzoend had. De geldigheid van dit verdrag is onder het 29 september 1372 ook door Elisabeth, de weduwe van Johan van Afferden en haar kinderen verkondigt. - In de derde oorkonde, die Willem vermeldt en die al aan het eind van het vorige hoofdstuk geschikt is – van 9 april 1369 -, functioneert Willem met zijn neef Heymeric van Druten, Arntssoen (VIII d van stamtak 1) onder de uitdrukking: Willem van Drueten, ridder, Claessoen, als richtsman van het gericht te Afferden en Deest.

De jongste zoon van richter Nicolaus van Druten, heer van Druten (VIII a), Weinmar van Druten, is alleen in een enkele oorkonde van het gericht te Druten van 19 juli 1360⁴⁸ vernoemd; hij wordt hier samen met zijn neef Heymeric, Walterssoen, van Druten (IX e), die hier met hem richter was, als “ridder” vermeld.

Van de beide zonen van Walter van Druten (VIII b), de tweede zoon van Rudolf van Druten, heer van Druten (VIII a), is oorkondelijk als zoon van zijn vader alleen Heymeric van Druten (IX e) onder de aanduiding “Heymeric van Druten, Wolterssoen, Ridder” vermeld. Als eerst wordt hij zo genoemd in een oorkonde van het gericht te Druten van 190 juli 1360⁴⁹ als richter, en dan blijkt uit een oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 24 juni 1398⁵⁰, dat hij (Heymeric van Druten, Wolterssoen) nog rond deze tijd de waarborgsom daarvoor overnam, dat honderd tussen de dijk van Afferden en het gebied van de abdij gelegen grond van deze laatste en niet tot de kerk van Afferden behoorde. Uit een oorkonde van het gericht van Druten van 10 oktober 1425⁵¹, die de verkoop van een stuk land in Druten, “de Radeakker” en “Dat wonderlike lant” genaamd, in artikel heeft, rijst echter, dat Heymeric nog een broeder Jordan van Druten (IX d) had. Beide waren in 1425 al dood.

Over de jongste zoon van Rudolf van Druten, heer van Druten (VII a), Arnoldus de Drueten, (Arnold van Druten) (VIII c) en zijn zonen en nakomelingen wordt in het volgende hoofdstukken (V – VIII) bericht.

Van de drie zonen van richter Nicolaus de Drueten (VIII a), Claes de J., Willem en Weinmar (IX a – c) schijnt de jongste, ridder Weinmar, geen nakomelingen nagelaten te hebben; er was in oorkonden in ieder geval niets van te vinden. Er mag en moet wel aangenomen worden, dat hij als vrijgezel in het kasteel van zijn oudste broer Nicolaus de Drueten, heer van Druten (Claes; IX a) geleefd heeft. Deze oudste van de drie broers had daarentegen minstens twee zonen, die oorkondelijk vermeld zijn, Heymeric en Willem van Druten (X a en b). Aan hen komt echter nog als ridder Arnold van Druten (Arnoldus de Drueten) toe, diens waarschijnlijke zoonsverhouding tot Claes, maar enkel uit de landbezittingen van wederom zijn zoon Willem (XI b) gesloten kan worden. Over de tweede broeders, ridder Willem van Druten (IX b), nakomelingen komen we later te spreken.

Heymeric van Druten (X a), de oudste zoon van Nicolaus de Druten, de bezitter van het kasteel, (IX a), erfte zoals tot dusver steeds opgemerkt, wanneer ook ongeschreven, maar ook de natuurlijke familierechten (zo wordt het in Gelderland algemeen gehouden) op de heerlijkheid Druten. Hij voer de aanduiding “heer” en was ridder. Heymeric functioneert in de eerste oorkonde als, die hem noemt, die tot het dijkgericht van het district Afferden en Deest behoort en gedateerd is op 16 maart 1390⁵² naast zijn grote geslachtsneef Willem van Druten, heer van Leeuwen, ridder⁵³

47 Zie hoofdstuk IX, p. 104

48 Scholten, p. 207

49 Idem

50 Scholten, p. 218

51 Idem, p. 207

52 Scholten, p. 217; oorkonde 248, p. 201

53 Zie hoofdstuk XI

die als “dijkgreve tusschen Maas en Waal” het voorzitterschap uitoefent, in een dijkangelegenheid als “heyhrad” (= heemraad = jurylid) (“Heymeric van Drueten, heren Claes zoen, ridder”). Deze oorkonde is ook anders voor de destijds daar, alsook voor de huidige holssteinsche dijkrechtsverhoudingen bijzonder interessant. Zij vervaardigt voor het kerspel Haren, dat overigens al zuidelijk van de Maas bij Megen in Brabant lag, maar een deel van de leensheerlijkheid Grave vormde, dat, een twistappel tussen Gelre en Brabant, destijds tot Gelre behoorde, ten opzichte van een sluisje (scutken) in een dam, die in de oude Leigraaf tussen de lange Hövel⁵⁴ en de gemeenschappelijke straat lag, dat deze (het sluisje) een halve voet langer moet zijn, dan de sluis bij het Houtmeer, een lang, door riet omgeven landmeer, en dat de deur (schotdoer) daarvan geopend en gesloten wordt zodra het sluis van het Houtmeer geopend en gesloten wordt. Ook, dat niemand water over vreemd land afvoeren mag, maar ook dat men bij zijn watergreppels moest blijven. De eens op perkament geschreven brief, die zich in afschrift in het archief van het hulp priesters seminar te Gaesdonk bevindt, begint met de woorden: “Wij, Willem van Drueten, ridder ind dijkgreve tussen Maas ind Waal, Heymerich van Drueten, heren Claes soen, ridder, ... as heymrade ter zelfder stede tugen, dat wij...” Deze eindigt met: “In orkonde ind stedigheid aller deser punten vurscreven so hebben wij, dijkgreve inde heymraden, vurscreven desen vurscreven brieff besegelt mit onsen segelen. Gegegeven...” Willem zowel als Heymeric hebben dus hun zegel onder de oorkonde gezet. Helaas zijn ze niet behouden. De brief schijnt de dijkrechtelijke verhoudingen van de tamelijk verwijderd aan de Maas wonende inwoners van Haren echter niet volledig duidelijk geregeld te hebben; want dezelfde dijkgraaf en hetzelfde jurylid gaven op 11 juli 1392 nog een verdere oorkonde van hetzelfde gericht,⁵⁵ die de plichten van de inwoners van Haren duidelijker regelt en in het bijzonder vastlegt, dat de Harensen meer loon dan tot dan toe betalen en de “landwetering” en de “leigraven”, die naar hen toe voeren, schoon moeten houden. Ook in deze oorkonde, die in afschrift insgelijks nog in Gaesdonk vermeld is, is Heymeric als “Heymeric van Drueten (dit keer geen Drueten), ridder, Claessoen” aangeduid. Heymeric is later nog maar één keer genoemd, in de oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 13 oktober 1403⁵⁶ Hierin, waarin Heymeric van Drueten, ridder Claes zoen, als richter (vir iudicialis) meewerkt, vergelijken de rentmeester van de abdij, Peter van den Schair, en Johan van Afferden, Claessoen, aan de hand van Heymeric van Drueten, de zoon van ridder Willem, heer van Leeuwen, die drost van Gulik was, (zie hoofdstuk VII; stamtak III: X k) onder een borg van 500 oude schilden over de Deesterweerd in het buitendijks gebied (butendycks).

Heymeric's broer, Willem van Drueten, Claessoen, (X b) wordt in vier oorkonden genoemd, die oorkonden bevatten echter niet veel wezenlijks over hem. Zij stammen allen uit het gericht te Afferden en Deest, en het lijkt, alsof Willem in Afferden woonachtig is geweest. In twee van deze oorkonden, namelijk van 3 mei 1411 en 13 december 1428⁵⁷ treedt hij op als richter; in de derde, van 1 mei 1420⁵⁸, zegelt hij met Herman van Afferden en nog een Herman van Afferden als borgen onder ede met voor “zijnen magen” (verwanten) Johan van Afferden voor een pacht schuld en in de vierde, op 17 december 1426 opgestelde⁵⁹, beoorkondigt hij een koopverdrag samen met Arnt van Hoesden (Heusden).

De derde broeder, Arnold van Drueten (Arnoldus de Droeten) (X c), wordt alleen als vader van zijn zoon Willem vermeld.

Van deze drie broeders hadden, zover de bewaarde oorkonden vermelden, alleen de oudste, Heymeric, en de jongste, Arnold, allebei een zoon, die Willem heette.

54 Zie de gelijknamige oordsaanduiding op het eiland Willemsburg, hoofdstuk XVI, p. 188

55 Scholten, p. 204 en oorkonde 254

56 Idem, p. 218; eveneens opgemerkt is, dat in de volgende oorkonde, van 25 januari 1404 ene Claes Balman genoemd wordt, die van Nende van Engelant een in hetzelfde buurt gelegen hofstat pachtte. De holsteinsche marsfamilie Bahlmann schijnt dus ook van Hollandse oorsprong te zijn.

57 Scholten, p. 219/220

58 Scholten, p. 219

59 Scholten, p. 220

Willem, Heymeric's soen van Druten (XI a), was de laatste "heer van Druten" uit het geslacht van Druten. Vlak voor zijn dood is de heerlijkheid voor zijn geslacht verloren gegaan. Of hij de ridderslag behaald heeft, is nergens bekend. Een titelaanduiding zonder het "heer" vermeldt enkel de eerste oorkonde, die hem noemt, en die noemt hem als "knapen". Het is de "verbondsbriev tusschen de ridderschap en steden des lands van Gelre" van 17 april 1436, waarin hij in het deel "het kwartier van Nymwegen" als "Willem van Drueten, knape, in den vierdel van Nymwegen geseten" tot het ridderschap gerekend wordt.⁶⁰ De volgende hem noemende oorkonde, één van het gericht te Druten van 8 april 1442⁶¹, beoorkondigt een koopverdrag van het klooster Grafenthal met de echtelieden Johan en Liesbeth van Brewe (Breuwe) onder getuigenis van Willem, Heymeric's soen van Druten, en de derde, van het gericht te Afferden en Deest van 18 maart 1449⁶², noemt hem als richter. De verdere hem noemende oorkonden hangen met de verkoop van de heerlijkheid Druten samen. Deze verkoop lijkt naar een oorkonde van 28 oktober 1458⁶³, die op zichzelf over een scheidingsverdrag over een nieuw gewonnen stuk buitendijks gebied op de Drutenerweerd gaat, al in deze tijd voorbereid te worden. Er werd echter duidelijk vervolgens alleen het huis "Westerholt", een jachthuis van de heerlijkheid, dat ongeveer drie kilometer westelijk van Druten lag, verkocht, aan ridder Willem van Schoenouwen, die in 1458 samen met Giesbert van den Zande "burgemeester" van Druten was. Deze verkoop volgt op een oorkonde van het gericht te Druten van 17 september 1465⁶⁴, duidelijk de uiteenzetting tussen Willem van Druten en zijn vrouw Fyen, waarvan een deel beoorkondigt wordt. Men schrijft aan de oorkonde van Willem van Schoenouwen en Willem die Hase als richters voor Willem en Herman van Schorrenberg en Michael van Riemsdijk als richter voor Fyen toe, dat Willem die Velu met het deel, en zijn vrouw het land dat aan de andere kant van de straat gelegen is. Willem verbleef in de heerlijkheid zelf en deze wordt voor het laatst in 1483 als eigenaar aangeduid. Het jachthuis en de hof Westerholt waren tot in hetzelfde jaar in het bezit van Willem van Schoenouwen en zijn vrouw Liesbeth. Beide waren echter oud en huis en hof waren rond deze tijd, schijnbaar door krijsactiviteiten, platgebrand en verwoest. Daarom verkocht Willem van Schoenouwen, die grote schulden had, zijn hele bezit op 29 september 1483 aan zijn zwager, ridder Johan Schenk van Nijdeggen, heer van Waldeck en zijn gemalin, Irmgard geb. van Schoenouwen (von Schönau) voor 933 rijnlandse guldens, 18 stuivers en een jaarrente van 25 gulden, die na Willem's dood aan zijn zoon Otto van Schoenouwen over ging. Otto kon deze echter met 185 gulden en 20 stuivers aflossen. Johan Schenk van Nijdeggen tuchtigde de koop voor zijn zoon Arnt. Gelijktijdig ging ook aan Johan Schenk van Nijdeggen behalve de tot de hof Westerholt behorende landerijen, de "hontpoel" en de "Ryelaek" ook de "heerlijkheid Druten, die de diepschuldige Willem van Drueten nog bezat" over. Hoe tot zover het samenhangende juist is, is helaas niet inzichtelijk. Ook de familiegeschiedenis van Schenk te Nijdeggen weet daarover niks meer te berichten.⁶⁵

Zeker tegelijkertijd eindigen ook de verhandelingen over Willem's gelijknamige neef, Willem van Druten, Arntssoen (XI b), wiens vader Arnold (X c) duidelijk de jongste broeder van Heymeric van Druten, heer van Druten (X a) was, zoals uit de navolgende vermelde lanbezittingen blijkt. Willem is onder de namen Willem van Druten, Arnoldssoen eenmaal in een oorkonde van het gericht te Druten van 6 januari 1468⁶⁶ vermeld, waaruit blijkt, dat hij een bastaarddochter genaamd Gertrud had, die een rente van 8 oude schellingen op een stuk weerd verbruikte, die hij door aanplanting tussen de Veerstraat en de Dellen verkreeg. De andere oorkonde van hetzelfde gericht van 11 maart 1472⁶⁷ bedoelde, dat hij en de weduwe van Arnt Voucken aan de rentmeester van

60 Nijhoff, dl. 4, p. 130 e.v. oork, 158

61 Scholten, p. 208

62 Scholten, p. 221

63 Scholten, p. 208

64 Scholten, p. 208

65 Samengesteld door Ferber, 1860

66 Scholten, p. 209

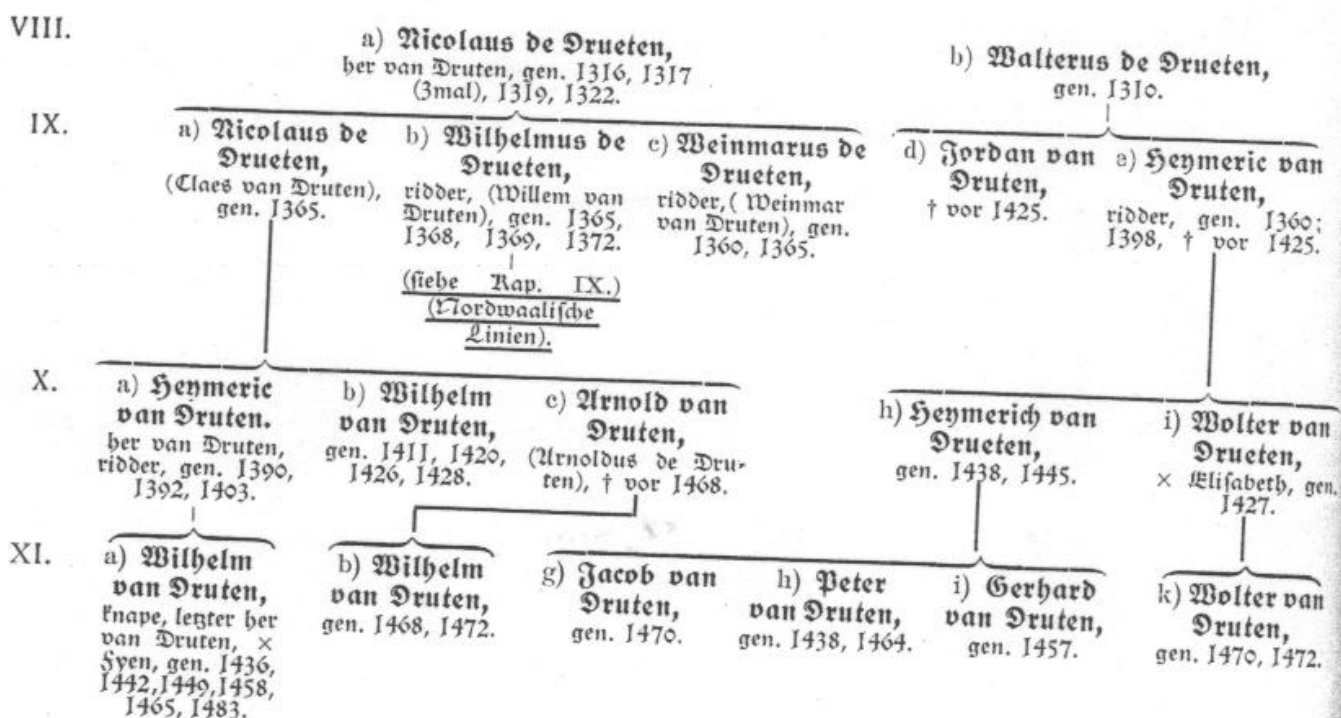
67 Idem

Grafenthal, Johan van der Zande, een stuk land tussen de dijk en de Veestraat open liet.

Van de beide zonen van Walter van Druten (VIII b), ridder Heymeric van Druten en Jordan van Druten (IX e en d), had, voorzover oorkondelijk is vastgelegd, alleen de eerste nakomelingen. Het waren die zonen, Heymeric en Wolter (X h en i). Van hen is Heymeric van Druten, Heymeric (Heynrics) soen, tweemaal vermeld, als eerste in de oorkonde 25 september 1438⁶⁸ van het gericht te Afferden en Deest, waarin een landverkoop beoorkondigd wordt, als richter, en dan in dezelfde functie in een oorkonde van hetzelfde gericht van 30 juni 1445⁶⁹. Van zijn broeder Wolter van Druten (X i) wordt in een oorkonde van het gericht van Druten van 18 maart 1427⁷⁰ bericht, dat hij voor dit gericht samen met zijn vrouw Elisabeth aan het klooster Grafenthal een rente van 2 1/8 schilden uit het Wicland in Druten afdroeg. De eerste van deze beide broeders had drie zonen, van Wolter is maar één zoon oorkondelijk overgeleverd. De eerste drie heten Jacob, Peter en Gerhard, de laatste Wolter. Jacob van Druten, Heymeric's soen (XI g) verschijnt als borg in een oorkonde van het gericht te Afferden en Deest van 13 november 1470⁷¹, waarin zijn neef Wolter van Druten (XI k) als richter fungeert; Peter van Druten (XI h) bezat volgens een oorkonde van 25 september 1438⁷² van het gericht van Afferden en Deest land in de buurt van Afferden en Deest en verschijnt ook op 22 augustus 1464 nog in een hertogelijke schepenakte⁷³. Gerhard van Druten (XI i) wordt in een oorkonde van het gericht van Afferden en Deest 24 januari 1457⁷⁴ vermeld, waarin hij als erfpachter in deze buurt zegelt. Wolter van Druten (XI k) is behalve in de reeds genoemde oorkonde van 13 november 1470 ook nog in een oorkonde van het gericht te Druten van 11 maart 1472⁷⁵ als richter vermeld.

Schematisch opgesteld mag het voornoemde in aansluiting op stamtak 1 aan het einde van het derde hoofdstuk de volgende doorgevoerde stamtak inzichtelijk maken:

Stammtafel II.

69 Scholten, p. 221

70 Scholten, p. 207

71 Scholten, p. 222

72 Scholten, p. 220

73 Maandblad, 1900, p. 64

74 Scholten, p. 222

75 Scholten, p. 209

Hoofdstuk 5: het kasteel “Leeuwen met de twee voorburchten” Emmerik van Druten's dood.

De sterke aanwas van het geslacht, de verhoudingsgewijze geringe grootte van de heerlijkheid Druten en de geringe afmetingen van het kasteel, waarvan de woonruimte niet genoeg was voor vele families, dat waren de redenen, die, zoals in hoofdstuk 4 getoond werd, zeer snel tot een zeer erge versplintering van de Drutense tak van het geslacht, een afglijden van enkele leden tot “huisluiden” (huislieden = hofbezitters) en uiteindelijk als gevolg van een teveel aan schulden van de laatste eigenaren zelfs tot het velies van de burcht en de heerlijkheid geleid hebben. Deze in hun aard dwingende omstandigheden waren al bij aanvang van de veertiende eeuw waren verschillende leden, in het bijzonder de jongere zonen van enkele families, duidelijk en bekend en werden met zorg gade geslagen. Deze leidde in het bijzonder ook de beide zonen van Arnold van Druten (VIII c), die in de reeds vermelde oorkonden van 6 mei 1319 en 21 juni 1322 genoemd is⁷⁶, met de namen Wilhelmus en Emmericus de Drueten (zie stamtak III aan het eind van hoofdstuk VIII: IX f en g), twee bijzonder daadkrachtige en ondernemingslustige mannen, die als zonen van een jongere heerlijkheidseigenaren geen uitzicht op het bezit van de heerlijkheid hadden, in hun maatregelen. Beide erkenden zeer duidelijk, dat zij met het verval van hun geboortestreek in het vooruitzicht niet volgens hun stand zouden kunnen leven, als ze zich niet uit eigen kracht een eigen nieuwe heerlijkheid zouden schapen. Zij zagen tegelijkertijd in, dat het kasteel van deze nieuwe heerlijkheid met zijn tijd zou moeten meegaan en bijzonder groot en sterk zou moeten zijn, als zij stand zou moeten handhaven in de voortdurende vetes en oorlogen van die tijd en de gelderse hertog zou moeten trotseren, die juist toen (1281 – 1340) de ene vrije heerlijkheid na de andere, ook de eens “hoge” heerlijkheden, deels naar gelders, deels naar Zutphens recht onder zijn leen soeveiniteit plaatste, en die zich klaarmaakte, ook de wederstrevende heerlijkheden binnen het Land van Maas en Waal, waarvan zulke er nog in grote getale als elders bestonden, met alle middelen leenplichtig te maken.

De mogelijkheid, een kasteel te bouwen en een nieuwe heerlijkheid te stichten, werd aan de broeders ten westen van Druten geboden, in het bijzonder langgerekte, zoals Druten direct achter de Waaldijk gelegen buurdorp Leeuwen. Hier stond in het oosten al een kasteel, “Leeuwen op de Berg” genaamd, wiens heerlijkheid vroeger het hele dorp Leeuwen omvat had en dat als stamhuis van het beroemde geslacht Van Leeuwen (Lewen) aangezien werd. Als diens eerste bezitter wordt in het oudste gelderse leenactenboek van 1326⁷⁷ Otto van der Maasen (Maze) aangeduid. Later, ten minste vanaf 1402, was deze (weer?) in het bezit van het geslacht Van Leeuwen, waarvan zij in 1447 door de bruilof van Agnes van Lewen (Leeuwen), de erfdochter van haar vader Johan, die in 1423 zijn vader Herberen opgevolgd was, met Arndt van Hessen, in diens geslacht kwam. Wanneer het westelijke deel van deze oude gezamenlijke heerlijkheid, hun kasteel, Leeuwen op den Berg, al in 1680 “een out vervallen huys” genoemd wordt, waarvan nu niets meer te zien is, afgesplitst is, staat niet vast en was ook nergens te bepalen. Het zal al voor 1326 gebeurd zijn, omdat Leeuwen op den Berg in dit jaar volgens het oudste Leenactenboek duidelijk al een gelders leen was, terwijl het westelijke deel nog meer dan 150 jaar zijn zelfstandigheid bewaarde. Waarschijnlijk is het ongeveer in deze tijd door Arnold van Drueten (VIII c) of minstens één van zijn beide genoemde zonen gekocht, als deze niet door erfelijke gevolgen verkregen werd. Een zelfstandige heerlijkheid in het bezit van Arnold van Druten was dit deel anderzijds in ieder geval nog niet in 1322, omdat Arnold in deze tijd anders zeker al “heer van Leeuwen” genoemd zou zijn, wat niet het geval is. Van dit westelijke deel van de oude gezamenlijke heerlijkheid Leeuwen zijn alleen bij benadering de grenzen vast te stellen. Zijn gebied strekt in het noorden tot de Waal, in het oosten tot aan Druten, in het westen tot aan Leeuwen op den Berg en in het zuiden tot aan Puiflijk; er schijnt echter van de laatstgenoemde heerlijkheid, waarvan rond deze tijd al twee delen afgesplitst waren, zeer snel naar de stichting van de nieuwe heerlijkheid een deel, de noordwestelijke hoek, ingelijfd te zijn. Het

76 Zie hoofdstuk 3, p. ???

77 Staatsarchief Dusseldorp, afgedrukt bij Van Doorningk, 1326

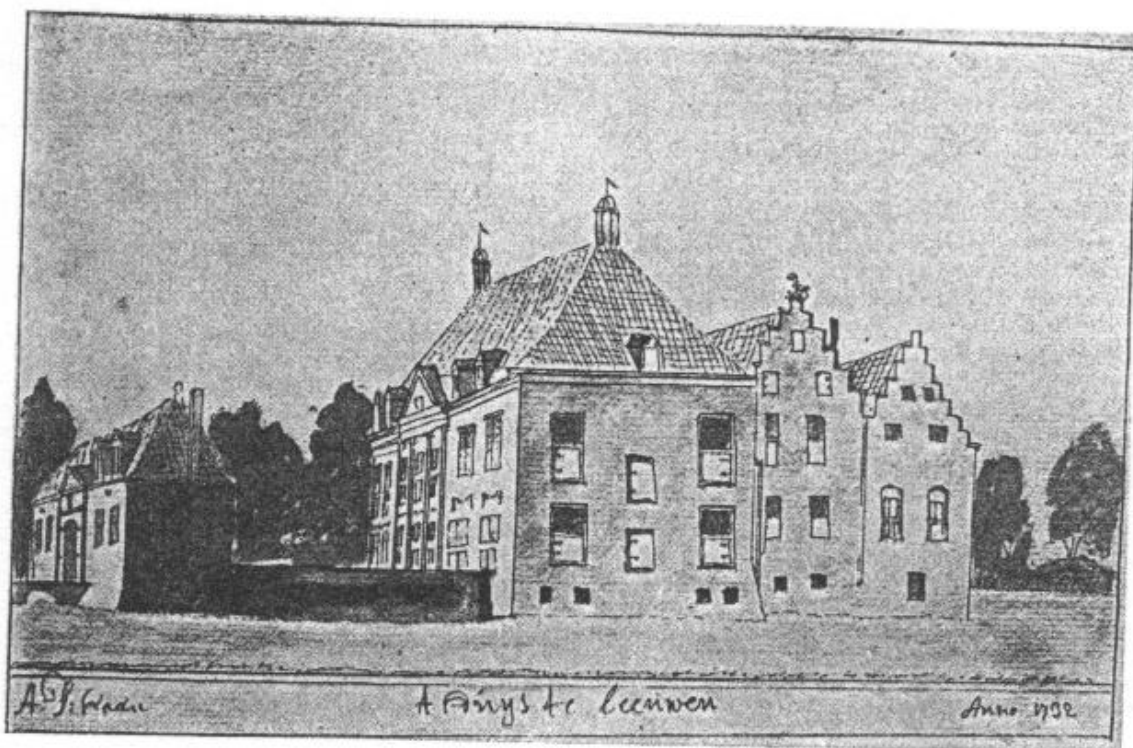
kasteel van de nieuwe heerlijkheid werd tamelijk in het westen van Leeuwen niet ver van de Drutense grens en direct achter de Waaldijk, door deze trefzeker gestut, blijkbaar op de grond van een reeds voorhanden nederzetting uit de oudste tijd, opgericht. De Waal heeft juist hier een wezenlijk voorland (buitendijks land) ruimte. Het kasteel strekte zich, zover nog inzichtelijk, uiterst ver uit, en er wordt verhaalt, dat het kasteel het grootste was van het hele Land van Maas en Waal en ook in de verdere omgeving nauwelijks zijn gelijke kende. Het gold al snel als onneembaar en bezat twee voorburchten, één niet ver van de dijk met de voorkant naar Wamel, de andere aan de zuidzijde landinwaarts naar Maasbommel-Altforst gelegen. Ter onderscheid van Leeuwen op den Berg werd het “Leeuwen met de twee voorburchten” genoemd. Beide, Leeuwen met de twee voorburchten en Druten, vormde op deze manier een gesloten, goed te verdedigen geheel.

De tijd van de bouw van de nieuwe burcht is net zomin als de stichting van de nieuwe heerlijkheid precies vast te stellen. Alleen is zeker, dat Willem en Emmerik van Druten ze bouwde, en dat hun vader Arnold, de “oude Druten van Leeuwen”, daar zijn dagen besloot. De bouw moet echter tussen 1322 en 1354 en waarschijnlijk na de eerstgenoemde jaren gevolgd zijn, vermoedelijk zelfs nog voor 1326 of ongeveer rond deze tijd. Want in 1326 was de scheiding van de gezamenlijke heerlijkheid Leeuwen al een feit en in 1322 werd Arnold van Druten, zoals gezegd, zoals later zijn zonen en hun nakomelingen nog geen “heer van Leeuwen” genoemd. In het jaar 1354 wordt het kasteel echter al voor de eerste maal historisch vermeld en in deze jaren bezaten na Arnolds dood zijn zonen het kasteel al als een vast verblijf, waarbij er al niet meer van een nieuwe verblijf gesproken wordt. De bouw ervan was lag al langer geleden. Als in de later exact te bespreken oorkonde uit 1377 tot 1397 (waarschijnlijk begin 1379)⁷⁸, die zich in de “leenacten van Gelre en Zutphen” in het staatsarchief van Düsseldorf bevindt, enkel “heer Willem van Drueten, Ridder” ter gelegenheid van de beschrijving van het kasteel als diens bouwer opgegeven wordt (“also als die heer Willem vurscreven heeft doin timmeren”), dan is het alleen daarop terug te herleiden, dat de medebouwer Emmerik ten tijde van het opstellen van deze oorkonde al zo lang dood was, dat er aan hem daarom niet meer gedacht werd, Willem ook sinds zijn broeders dood en daarmee in het jaar 1379 al decennialang de enige bezitter was. De enige gelders geschiedschrijver, die de tijd van de bouw van dit kasteel in ieder geval aanduidt, ter gelegenheid van de beschrijving van Leeuwen, is W.A. Van Spaen⁷⁹, die het volgende vermeldt:

78 Zie hoofdstuk VI, p. ?

79 Deel 4, p. 92/93

„Het huis te Leeuwen op den berg, met het half dagelijks gericht, was eene oude bezitting en waarschijnlijk het stamhuis van't geslacht van Leeuwen; hetzelfde is naderhand aan de geslachten van Hessen en Baeyen gekomen, en zedert eene eeuw meermalen verkogt en gesplitst. Het ander huis te Leeuwen met de twee Voorburchten, is door Heer Willem van Druten, Heer van Leeuwen, Ridder, gebouwd. In 1355 wierd Heimerich van Druten, Heer van Leeuwen, in een kerk vermoord. Het schijnt, dat de andere helft van 't dagelijks gericht daaraan geheecht was. Heimerich van Druten gaf de heerlijkheid, beneffens de Pand-schap des Amptmanschaps van Maas und Waal, ten huwelijk aan zijn zoon Willem, die in 1412 met Gudula van Brakel trouwde; en volgens de huwelijfsche voorwaarden, die nog op't huis Ehteld bewaard worden, wierd daarbij over de dagelijksche gerichten van Leeuwen en Dreumel gehandeld. Dit rechtsgebied is ten eenemaal verdweenen, en de eigenaar van 't huis geniet, zoo veel men weet, geene voorrechten hoegenaamd.“

Burg Leeuwen mit den beiden Vorburgen. Von Westen gesehen.

Sinds het gereed was zaten op het kasteel Leeuwen met de twee voorborchten Arnold van Drueten en zijn kinderen, namelijk behalve zijn genoemde zonen minstens, zover oorkondelijk vast te stellen was, ook nog een dochter. Deze heette Clementia (zie stamtak III aan het einde van hoofdstuk VIII: IX h) en huwde duidelijk al voor 1354 ridder Jan van Diewe-Aerschot, die tot het Brabantse ridderschap behoorde. Samen⁸⁰ hadden zij een dochter Gertruda van Diewe-Aerschot, die met Guistain van den Zande getrouwd was. Een dochter van dit echtpaar heette Clementia van den Zande. Zij huwde jonker Hendrik van Flanders (Vlaanderen.) Deze laatste was een zoon van jonker Wouter van Vlaanderen en Catharina de Witte (de Wit). Catharina was een dochter van ridder Hendrik de Witte en Margaretha van Berghem. In het bijzonder de De Witte's zijn een oeroud geslacht, wiens stamboom zich tot 875 terug te volgen is.

Na Clementia's vertrek en de dood van vader Arnold hadden Willem en Emmerik het nieuwe kasteel voor zichzelf. Schijnbaar was van hen alleen Willem getrouwd; alleen van hem zijn nakomelingen bekend. Willem's vrouw behoorde waarschijnlijk, zoals later bediscussieerd wordt⁸¹, tot het geslacht Van Puiflijk. Misschien had het feit van dit huwelijk ook al bij de bouw van het kasteel een rol gespeeld, omdat tot hun gebied duidelijk ook land behoorde dat eens tot Puiflijk behoorde, dat door erfenis of bruidschat erbij lijkt te zijn gekomen. Verder wordt over Willem in het volgende hoofdstuk (VI) uitvoerig bericht. Over enige bruilof van zijn broer Emmerik was niks te vinden. Over hem zijn in het geheel bijna geen berichten bewaard gebleven, omdat hij in de bloei van zijn leven al met Pasen 1354 een tragische dood stierf, waardoor de nieuwe burg en zijn bewoners maar al te bekend werden.

In het jaar 1343 was namelijk graaf Reinald II van Gelre en Zutphen gestorven, die zijn bij de Slag van Woerringen (bij Keulen, 5 juni 1288⁸²) zwaargewonde en daardoor krankzinnig geworden vader, graaf Reinald I, die in het jaar 1320 na vier jaar openlijke strijd maar door list overwonnen en in de gevangenis geworpen, opgevolgd en als navolger van zijn vader echter veel voor zijn land en zijn volk gedaan had en in 1338 door keizer Ludwig de Beier (1314 – 1346) tot hertog verheven werd. Het hertog worden had hem en a zijn eerste vrouw, de rijke erfdochter Sophie van Mechelen, die hem slechts drie dochters schonk en daarna gestorven was, als zwager van zijn tweede vrouw koning Edward III van Engeland verschaft. Zijn tweede vrouw was namelijk sinds 24 oktober 1331 Alianora (Eleonore) van Engeland, een dochter van koning Edward II van Engeland. Uit zijn tweede huwelijk waren twee zonen ontsproten, Reinald en Eduard. Enige jaren na de geboorte van de jongste zoon leefde Reinald II echter met zijn tweede vrouw in onmin, omdat hij haar op allerlei manieren voor nalatig hield. Toen hij haar tot aan de grens van de mogelijke verontschuldigheden en erover bot afwees, zou zij haar echtgenoot en zijn geslacht vervloekt en hem in alle openheid voor een spoedige ondergang terechtgewezen hebben, een vloek, die maar al te snel in vervulling zou gaan, toen de verwensing feit werd. Na de eenzame dood van Reinald II werd hij opgevolgd door zijn oudste zoon, Reinald III, onder voogdij van zijn moeder en graaf Adolf II van Mark. Een deel van de gelderse ridderschap, die Reinald's jongere broer Eduard wilden laten regeren, stond deze opvolging echter niet aan. Daardoor vormden zich twee partijen in het land, die naar twee voornamen en heersenden geslachten genoemd werden, de Hekerens en de Bronkhorsten. De eerste werd aangevoerd door de jonge hertog Reinald III, aan het hoofd van de laatste stond de naam van zijn broeder Eduard, die zich ook hertog van Gelre noemde. Tussen beide partijen kwam het in 1347 tot openbare strijd, waar de deelnemers van de geslachten van de vrije heerlijkheden van het Land van Maas en Waal naast de toenmalige gelderse leenridders tot deelname gedwongen waren, omdat het strijdtoneel in hoofdzaak aan de beide oevers van de Waal lag. Dat kwam doordat twee van de sterkste vestigingen die Gelre bezat en die hier lagen, Nijmegen en Tiel, zeer snel de gehoorzaamheid aan hertog Reinald opzegden en zich voor Eduard verklaard hadden. In het verloop van de strijd nam hertog Reinald vervolgens in het jaar 1350 Nijmegen weder in en liet op 24

80 Wapenheraut, 1902, p. 220/221

81 Zie hoofdstuk 6, p. ?

82 Zie hoofdstuk 3, p. ?

augustus van dat jaar ook Tiel bestormen. Hierbij waren 145 Tielse burgers in de toren van de Sint Walburgskerk gevlucht, die door Reinalds troepen, verreed op zijn bevel, in brand werd gestoken, zodat de vluchtelingen gezamenlijk verbranden⁸³. Uiteindelijk gelukte het Eduard echter, waartoe in de loop van de strijd steeds meer landsridders stroomden, omdat Reinald zich steeds meer op boeren en gepeupel toegewezen was, in een tweede slag bij Tiel op 25 mei 1361 zijn broeder Reinald, van wie ook zijn moeder onder neerlegging van het voogdijschap en dan ook zijn tot dusver aan diens zijde staande oom koning Edward III van Engeland zich verwijderd hadden, deze laatste vanwege Reinalds tegen zijn wil op 1 juli 1347 gesloten huwelijk met Maria, de erfdochter van Brabant, die met Engeland in strijd was, beslissend te verslaan. Eduard nam zijn broeder in de slag gevangen, wierp hem in de gevangenis en nam de alleenheerschappij over. In het jaar 1371 verloor hij echter in een conflict met Brabant zelf het leven. Eduard was sinds 1368 met Katharina, de toen 10 jaar oude dochter van hertog Albrecht van Beieren-Holland verloofd en wou haar in het begin van augustus 1371 in Haag huwen. Op de dag voor zijn huwelijk bereikte hem daar het bericht van nieuwe strijd tussen zijn Gulikse verwanten (zijn halfzuster Maria was met de markgraaf van Gulik getrouwd) en de brabantse erfvijanden. Hij brak direct op, trof tijdens de beslissende slag bij Baesweiler-Geilenkirchen op 21 augustus 1371 het leger van zijn vrienden, voegde zich erbij en keerde de reeds verloren slag met zijn troepen persoonlijk tot winst om, bevrijdde zijn gevangen genomen verwanten en vele ridders, maar raakte toen echter zelf zo zwaar gewond, dat hij drie dagen later overleed. Het gevolg van zijn dood was, dat hij geen kinderen naliet, dat zijn broer Reinald noodgedwongen weer vrijgelaten moest worden en er een beroep op hem werd gedaan weer te regeren. Deze stierf echter ook, nog in hetzelfde jaar, en eveneens kinderloos. Uit de nu opnieuw opvlammende strijd van de Hekeren en de Bronkhorsten ontstond de gelderse successieoorlog, die daarmee eindigde, dat Eduards aanhangers, de Bronkhorsten, in 1379 de zevenjarige neef van de hertogen Reinald en Eduard, Willem van Gulik, die in 1393 ook hertog van Gulik werd, aan de macht hielpen.⁸⁴

In de troonopvolgingsstrijd van de beide hertogelijke broeders, het begin van de decennialange onheilspellende strijd tussen de Hekerens en de Bronkhorsten, speelde het kasteel van Leeuwen met diens toenmalige eigenaars, Willem en Emmerik van Druten, een belangrijke historische rol. Dat kwam hierdoor, dat enerzijds de fel bestreden stad vestiging van de stad Tiel schuin tegenover Leeuwen lag en uiterst sterk was, en anderzijds met Tiel samen, zoals Nijmegen in het oosten, het westelijke steunfort in het Land van Maas en Waal was, diens ridderschap met diegenen noordelijk van de Waal natuurlijk de doorslaggevende kracht in de strijdtoneelen waarin de broeders zich begaven. De eigenaren van het kasteel Leeuwen met de twee voorburchten hadden aanvankelijk met het grootste deel van de ridderschap van de omliggende gebieden aan Reinalds zijde gestaan, de rechtmatige hertog; zij waren echter na de val van Tiel als gevolg van zijn aanpak en in het bijzonder de griefvolle torenbrand van de St. Walburgskerk, ontzet over de gruwelijkheid van Reinalds krijgshorden, tot Eduards partij, hun leider Willem van Druten naast de heren van Bronkhorst voor de toekomst overliep, en na hem volgde alle ridders uit de buurt. Na dit afvallige gedrag was Reinald in woede ontstoken de Waal overgestoken en een aantal van de nu tegenstand biedende heerlijkheden in het Land van Maas en Waal veroverd, maar het lukte hem niet om het sterke kasteel van Leeuwen in te nemen. Duidelijk door Reinalds machinaties, die zich niet aan de eer van zijn voorouders aanpaste, en zogenaamd op zijn persoonlijk gebod, werd Emmerik van Druten, “de trouwste en ijverigste van Eduards aanhangers”⁸⁵ op Paasdag 1354 (niet 1355 zoals verscheidene gelderse geschiedenschrijvers aannemen) in de dorpskerk van Leeuwen door Eduards wilde krijgsknechten vermoord. Het plan zou tegen beide kasteel eigenaren gericht geweest zijn; Willem ontloep de aanslag echter door een toeval. Het gevolg van deze schanddaad was het tegendeel van het verwachtte, namelijk het afvallen van ook de laatste van de partijgangers van

83 Zie v.d. Aa, Tiel

84 Block, dl. II, p. 254 e.v.; Wenzelburger, dl. 1, p. 407 e.v.; Leo; Borheck, dl. I, p. 137 e.v.

85 Wenzelburger, dl. 1, p. 407 e.v.

Reinald in het Land van Maas en Waal en gelijktijdig een reeks bloedige krijgskundige voorvallen in deze landen, tijdens welk verloop het er bijzonder hevig gestreden werd rond het kasteel van Leeuwen. Het kasteel schijnt het echter gehouden te hebben; want als dat niet het geval geweest was, dat is zeker, was niet, zoals het bij de andere kastelen in de landen het geval was, ook van hun bezetting gesproken wordt, dat zij tot op de laatste man zijn afgeslacht. Zeker is echter als resultaat van het strijdgewoel, dat hertog Eduard met hulp van de ingezetenen van de vrije en de leenridderschap zeer snel de winst behaalde en al in juni van hetzelfde jaar ook “de verloren sterkten” opnieuw innam.⁸⁶

Het relaas van de moord op Emmerik van Drueten is in iedere grote geschiedeniswerk van Gelre uitvoerig vertelt. De hoofdzakelijke, meest gelijkende vastleggingen zijn de volgende: Van Berchen.⁸⁷

„Diebus istibus, Wilhelmus et Emericus de Drueten, fratres, milites strenui de Lewen, parti Eduardi faventes, in die sancti Pasche, ecclesiam parochialem pro divino officio audiendo visitaturi: Wilhelmus, in ponte castris fracto collo pedis, ob ipsius diffortunii signum retractus, ulterius

progredi timebat; Emericus, deo creatori suo se commendans, ecclesiam adivit. Quidam pestiferi perdicionum filii de parte Reynaldi, Deo e ecclesie minime parcentes, tempore elevacionis virifici sacramenti corporis Christi pro omnium salute, in ecclesiam irruentes, ipsum militem altare summum fuge presidio scandantem, iuxta corpus Christi, quod presbyter super militem expansis manibus in ipsius defensionem tenuerat, conservari manentem in eodem altari, coram venerabili sacramento, trucidaverunt, ipsiusque sanguine, per corpus erumpente, locum canonis in missali, quod presbyter celebrabat, rubricaverunt; presbyterum eciam illum manus cum sacramento a milite gladiis et lanceis retrahere coegerunt. Qui, nisi eis obtemperasset, manus, corpus Domini baiulantes, amputassent, eumque in altari cum milite sic Deo consecrassent. Misericordissimo tamen Deo se de eisdem sceleratis vindicante, omnes illi paupertate, infamia, repentina ac mala morte perierunt, et cum eorum posteris in sanguine noscilibiter defecerunt.“

(In diesen Tagen wollten Wilhelm und Emmerik ...)

(In deze dagen wilden Willem en Emmerik van Drueten, dappere ridders en eigenaren van Leeuwen, die aan de kant van Eduard stonden, op de heilige Paasdag de dorpskerk opzoeken om deel te nemen aan de godsdienst. Toen ze zich op de ophaalbrug van hun kasteel bevonden, brak Willem een voet en besloot, door dit opmerkelijke ongeluksteken teruggehouden, om niet mee te gaan. Emmerik beveelde zich aan zijn schepper aan en wandelde naar de kerk. Enige roekeloze jongelui van de partij van Reinald die waren gekomen, die geen acht hadden voor God en de kerk, bestormden de kerk, en juist op het moment dat de priester het sacrament van het heilige lichaam van Christus voor de gelovigen hooghield, en doodden de ridder, die ter zijne bescherming het hoogaltaar betreden had en daar als beschutting zoekende naast het vereringswaardige sacrament verbleef, naast het beeld van Christus, dat de priester met uigestrekte armen ter bescherming over

86 Almanak [Geldersche Volksalmanak - ed.] 1894, p. 56 / 151,

87 p. 106

de ridder gehouden had. Met zijn uit zijn lichaam vloeiende bloed, kleurde hij de plek van de priester bij de heilige handeling, die hij uitvoerde, rood; ja, zij probeerden ook de hand van de priester, die het sacrament toediende, met zwaarden en lansen af te stoten. Als hij niet toegegeven had, hadden zij zijn hand, die het lijf van de heer vasthield, afgeslagen en de priester op het altaar samen met de ridder omgebracht. De priester wreekte echter onder aanroeping van de barmhartige God de daad van de overtreders, die alle in armoede, schande en door een snelle, slechte dood ten gronde gingen en wiens nakomelingen geruïneerd werden

Pontanus:⁸⁸

„Per eosdem dies Guilielmus et Emericus de Drueten, germani fratres, castris Leeuwnensis milites strenui, stantes a partibus Eduardi ducis, cum ad sacrum audiendum ipso feste Paschatis se conferent, et forte fortuna in ponte castris Guilielmus, fracto, ut est apud Berchemium, 3. 265.

corelopodio, alterius progredi haud vellet, metuens scilicet ex omine istius infortunii, et qui in ipso limine impegisset, malum aliquod maius; perexit nihilominus, tetulae altissimi se committens, Emericus. Qui ubi aedem esset ingressus, homines, proh dolor!, vesani et quibus sacri nihil est, dum arae summae assistens presbyter sacrum facit et hostiam omnibus coram, sublatis manibus extollit, templum irruunt, ac militem iam memoratam, altare summum, vice, asyli, quo sibi consuleret, scandentem, inter manus ac brachia sacerdotis, hostiam elevantis omniaque agentis, ut Emericum illa, quod gerebat, sacramenti tractatione adversus vim sicariorum protegeret, trucidant, ac sanguine innocentissimo altare, quod tenebat, respergunt. Quin et ipsum sacerdotem, dum manu utraque hostiam sustentante, praestate Emericum tutum annititur, coegerunt lanceis ac ensibus nudatis retrahere manus ac missum eum facere; minitantes, si morem non gereret, manus, mysticum corpus baiulantes, se amputaturos, et ipsum una cum milite ad idem altare, ut victimam, mactaturos. Sed omnes istos, quod meriti fuerunt, impictatis suae poenas exinde dedisse verum memoriae attestantur, cum alii egestate, alii infamia aut morte repentina perierint, nec ex posteritate etiam eorum superstes quisquam manserit, referente quem dixi Berchemio.“

Opmerking: Nog tot in den aanfang der vijftiende eeuw bleef de heerlijkheid van Leeuwen in het geslacht van Drueten (ook Van Spaen, Inl. Dl. IV, p. 93).

(Toen ter tijd wilden Willem en Emmerik van Drueten, letterlijk broeders en dappere ridders en bezitters van het kasteel Leeuwen, die aan de kant van hertog Eduard stonden, zich tot deelname aan de Paasviering naar de kerk gingen. Door toeval brak, zoals Berchem berichtte, Willem op de ophaalbrug een been, zodat hij niet verder mee wou, omdat hij op grond van dit opmerkelijke ongeluk, dat hem op de drempel van zijn huis overkwam, een nog groter ongeluk vreesde. Emmerik

88 p. 265

echter, die zich aan de steun van de hoogste toevertrouwde, zette zijn weg voort. Toen hij echter nauwelijks de kerk betreden had, stormden woeste krijgsknechten, bij wie niets heilig was, het godshuis binnen, juist op het moment dat de aan het hoogaltaar staande priester de heilige handeling voltrok en met opgeheven handen voor alle gelovigen de hostie tevoorschijn bracht. Zij trachtten de ridder, die in erkenning van de voorbedachte rade naar het hoogaltaar als toevluchtsoord klom, in de armen van de priester, die de hostie hooghield en alles deed, om Emmerik door deze handhaving van het sacrament, dat hij droeg, voor het geweld van de moordenaars te beschermen, en beoedelden het altaar, waarop de ridders stond, met het bloed van de volledig onschuldige. Ja, ze begonnen zelfs de priester zelf, terwijl hij met de ene hand de hostie hooghield en met de andere Emmerik probeerde te beschermen, met lansen en ontblootte zwaarden de handen terug te stoten, zodat hij hem zich zou vrijgeven. Zij bedreigden hem, zij zouden hem, indien hij niet toegaf, zijn handen, die het heilige lichaam droegen, af te hakken en hem samen met de ridder op hetzelfde altaar zoals een offerdier te slachten. De priester riep hen echter een banvloek toe, hen allemaal, die medeschuldig waren, zouden hun straf niet ontlopen; de ene zou armoede, de andere in schande of een plotselinge dood ondergaan, en geen van hun nakomelingen zou in leven blijven. Zo berichtte Van Berchen.

Opmerking: Nog tot in de aanvang van de vijftiende eeuw bleef de heerlijkheid Leeuwen in het bezit van het geslacht Van Druten (zie ook Van Spaen, Inl., dl. IV, p. 93)

Arend, Nijhoff, Slichtenhorst:⁸⁹

89 Arend, p. 266; Nijhoff, dl. II, p. LVIII, LIX en 159; Slichtenhorst, dl. 7, p. 139

„Reinoud (Reinald) III. vond oof elders in Gelre, onder de geringere standen, warme aanhangers en verdedigers zijner belangen. Het slot te Leeuwen, een dorp tusschen Maas und Waal, werd door de eigenaars, Willem en Emmerik van Druten, twee broeders, voor Eduard (Hertog van Gelre) opengehouden. Het gebeurde op Paschdag (1354), als beide uitgingen, um in de kerspelkerk de godsdienstoefening bij te wonen, dat Willem buiten de slotpoort op ten brug de voet verstuitte¹⁾ en terugkeerde. Emmerik vervolgde zijnen weg,²⁾ maar was nauwelijks de kerk binnengetreden, toen eene woeste menigte er stormde, juist als de priester den gewijden ouwel voor het volk ophief. Bemerkende dat het op hem gemunt was, vlugtte Emmerik naar het altaar, waar zelfs schuldigen voor de Sand der gerechtigheid onbereikbaar geacht werden. Doch hier doorstaken hem de booswichten in de armen des priesters, welke den ongelukkige, door smeekende woorden en aanraking met de gewijde voorwerpen, tegen geweld poogde te beschermen.“³⁾

1. Nijhoff: Ontving eenig letsel aan zijnen voet — hezij dat hem dit werkelijk in het gaan belemmerde, hezij hij het, naar het vooroordeel dier eeuw, als een kwaad voorteeken beschouwde — hij trad terug, terwijl zijn broeder, zich hierom niet bekreunende, onbezwaard zijnen weg vervolgde.

2. Slichtenhorst: Is Emmerik van Druyten effenwel, neemende Gods Genade tot zijn toeverlaet, voortgestapt.

3. Nijhoff: Maar het woeste gespuis, wat anderen heilig was niet achtende, doorstak hem in diens armen en bezoedelde het altaar met zijn bloed.

[Hier volgt vertaling in het Duits.]

Het romanisch-tragische in deze geschiedenis is meerdere keren de oorzaak geweest, om de stof dichtelijk te bewerken. Zo is daarover een langere novelle onder de titel “Geurt van Leeuwen, episode uit de strijd tussen de Hekeren en de Bronkhorst” van B. ter Haar verschenen⁹⁰, die zeker erg leuk leesvoer is, allen beweegt de stof zich poëtisch sterk voort, en veel stelt, dat historisch niet na te gaan is. Een grotere historisch en literaire werk is daarentegen een gedicht van M.A. Holsboer⁹¹ dat zich goed in de tijd plaatst en de feiten juist stelt. Het werd in kopie en in proefoverzetting in het familie-archief van het geslacht bewaard. Ook een lid van het familieverband, mevrouw dr. Else Horn, geboren Von Drathen-Lübeck-Altenmühlen (zie Elmshorner tak, hoofdstuk XXIII, stamboom XVI:X, 65) heeft recentelijk de stof voor het dichten van een ballade gebruikt, die op de derde familiedag van het geslacht in Meldorf op de avond van 29 mei 1926 als verrassing samen met een inleiding en een finale, die door haar zoon volgens eigen compositie op piano begeleid werd, door haar zelf voorgedragen werd, en een welwillend oor vond. Ook deze bevindt zich in het familie-archief.

90 Almanak [Geldersche Volksalmanak – ed.] 1861, p. 106 e.v.

91 Idem, 1852, p. 59 e.v.

Hoofdstuk VI: “Willem van Drueten, her van Leuwen, ridder, richter, dijkgraeve end amptmann tusschen Maze ende Wale”

De overstap van Willem en Emmerik van Drueten, de beide bezitters van het kasteel Leeuwen met de twee voorborchten (stamtak III: IX f en g) naar de partij van de Bronkhorsten en daarmee naar hun leider, hertog Eduard van Gelre, was het indirecte begin van de tragische dood van Emmerik van Drueten op Paasdag 1354; het had echter voor het opbloeien van de Leeuwense tak van het geslacht buitengewoon gunstige gevolgen. Het was het uitgangspunt van de goede, ja bijna vriendschappelijke verhouding van de overlevende van de beide broeders met hertog Eduard. Het was een bijzonder geluk bij een ongeluk, dat niet zonder deze capabele en daadkrachtige man, zogezegd gewaarschuwd door een teken uit de hemel, van de minderwaardige strijdwijze van de gehuurde oorlogsmoordenaars van de in zijn haat geen grenzen kennende hertog Reinald III ten offer viel.

De op de dood van Emmerik volgende vijandelijkheden tussen de Bronkhorsten en Hekeren schijnen ook na het opnieuw innemen van de door Reinald in het voorjaar van 1354 ingenomen kastelen en het vertrek van deze brutale vorst, het Land van Maas en Waal tot aan het eind van het jaar 1354 geen rust gelaten te hebben. Zover de strijd na 1354 niet in deze landen zelf of direct noordelijk van de Waal uitgevochten werden, bevindt de ridderschap met zijn mannen zich steeds buiten het terrein van de heer en op de landen van de terreinen waar gevochten werd. Dat blijkt hieruit, dat tot in het einde van het jaar 1358 bijna geen oorkonden, die zelfs maar voor een onderdaan van schildboortige geslachten zou uitgevaardigd kunnen worden, behouden zijn, die op een vreedzaam leven en een vreedzame leefwijze duiden. Pas in het begin van het jaar 1359 trad weer een tijd van vreedzame arbeid aan, terwijl de beide vijandige broeders van Gelre op 25 januari 1359 een verdrag sloten. Op deze datum werd namelijk de “landvrede of verbond tusschen de heren, riddersen, knapen en steden der landen van Gelre en van Kleef” gesloten, waarin “Reynaut, bi der genaden Goeds hertoghe van Ghelre ende greve van Zutphen, Edwart van Ghelre, ghebruedere, ende Johan, greve van Cleve vor ons, onse nacomelinghe ende ghemeyne lande, ende de riddere, knapen ende ghemeyne stede der landen” beloofden, het land te beschermen en elkaar wederzijds te helpen “vief jare van data des briefs achter een volgende, al vyt durende, mit vurwarden ende verbonde, ende in manieren, also hier na bescreven stet.” Dit verdrag ondertekenden en bezegelden ook enige leden van de vrijheerlijke geslachten van het Land van Maas en Waal, zover zij zich tot Gelre rekenden. De enige uit het destijds zeer bloeiende geslacht Van Drueten, die erbij was, zelfs ook de enige nog levende bezitter van de heerlijkheid Leeuwen (de Drutense tak hield zich duidelijk verre van Gelre), was de broer van de vermoorde Emmerik, “Willem van Drueten, Arnts Sone, Knape” (IX f). Het origineel van dit verdrag, het gezamenlijke zegel, ook die van Willem, dat er goed behouden aan hangt⁹², bevindt zich in het rijksarchief van Arnhem; het is bij Nijhoff⁹³ afgedrukt. Uit de volgende jaren zijn in verband met de ingetreden vrede wederom enige, vreedzame bewegingen betreffende oorkonden bewaard gebleven, waaronder twee, één van het gericht te Drueten en één van het gericht te Afferden en Deest, beide van 19 juli 1360, die “Willem van Drueten, Arndtss., richter tusschen Maze ende Wale” opgesteld heeft.⁹⁴ Zijn zijn insgelijks in origineel behouden gebleven en bevindt zich met de netjes behouden zegel in het archief van het hulpredikerseminar Gaesdonk bij Goch.⁹⁵

De vrede tussen de beide hertogelijke broeders was echter, zoals gezegd, niet van lange duur. Nog in het jaar van het opstellen van de laatstgenoemde oorkonde begonnen de bloedige slagen opnieuw, tot zij uiteindelijk bij de tweede slag bij Tiel (1361)⁹⁶ uiteindelijk besloten werd.

92 Zie foto

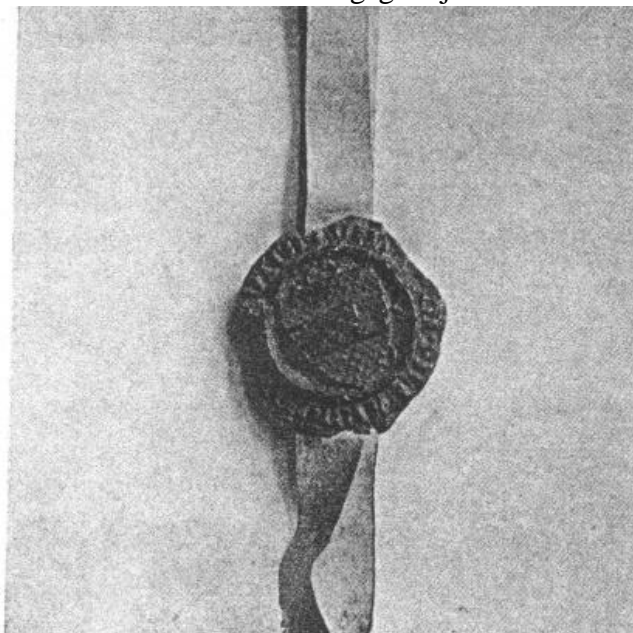
93 Dl. II, p. 109, oorko. 89

94 Scholten, p. 207

95 Zie afbeelding

96 Zie hoofdstuk V, p. ...

Daardoor trad tot aan het jaar 1371 in ieder geval binnenslands een verhoudingsgewijze rust in.

Sinds 1361 zijn daardoor ook weer meer oorkonden behouden gebleven. Ze bewijzen, dat Willem van Druten, heer van Leeuwen, die, zoals de uit 1360 bewaarde oorkonde doet, destijds al niet alleen DE IURE richter van zijn eigen gebied, ook sterk leenheer zulks van het gelderse deel van het Land was, ook verder het enige richterampt van het hele Land van Maas en Waal uitoefende. Als eigenaar van dit ambt noemen hem door hem uitgegeven oorkonden uit drie gerichten van het gebied, één van het gericht te Leeuwen van 26 juni 1365⁹⁷, één van het gericht te Puiflijk van 10 maart 1367⁹⁸ en één van het gericht te Afferden en Deest van 9 april 1369⁹⁹. De tweede van deze oorkonden is in origineel behouden gebleven en bevindt zich in het kloosterarchief van Gaesdonk. Het zegel is met hetzelfde merk opgesteld, als die onder de oorkonde van 19 juli 1360¹⁰⁰, alleen zijn de lichte beschadigingen van een andere aard. Bij deze oorkonden sluit zich nog een vierde aan, die in tegenstelling tot de andere een politieke inhoud heeft, en waarvan het origineel in het rijksarchief te Arnhem ligt en bij Nijhoff¹⁰¹ afgedrukt is. Deze is op 1 november 1368 gedateerd en bevat de “huwelijks-voorwaarden tusschen Eduard, hertog van Gelre en Catharina, oudste dochter van hertog Albrecht van Beieren.” Hierin staat de gehele ridderschap van Gelre borg voor de terugbetaling van de huwelijksgift van de hertogin in het geval dat het huwelijk kinderloos zou blijken, en met de ridderschap wordt dit ook ondertekend, wederom als enige van het geslacht, door “Willem van Drueten, Arntssoen, knape”. Ook aan deze oorkonde is het door Willem aangehechte zegel netjes behouden.¹⁰²

De in de laatste oorkonde voorzichtigheidshalve voorziene teruggaaf van de gift van hertogin in het geval van kinderloosheid van het huwelijk moest maar al te snel plaats vinden. Hertog Eduard sneuvelde op jeugdige leeftijd, zelfs voordat het huwelijk gesloten was, al in het jaar 1371. En daar, op zich niet juist tot schade van het land, dat ten gevolge van Eduards dood voor korte tijd na vrijlating uit zijn kerker de weder naar het regeren verlangende hertog Reinald III nog in hetzelfde jaar eveneens kinderloos stierf, vlamde de oude strijd tussen de Hekeren en Bronkhorsten opnieuw op. De beide partijen begunstigten wederom verschillende

97 Scholten, p. 226

98 Scholten, p. 223

99 Scholten, p. 216

100 Zie afbeelding

101 Dl. II, p. 231, oork. 161

102 Zie foto

kroonpretendenten. Terwijl de Hekeren met Mechtild (Mathilda), de oudste dochter van hertog Reinald II en halfzuster van Reinald III en Eduard, de weduwe van graaf Johan I van Kleef, die haar tweede man was geweest, in zee gingen, probeerden de Bronkhorsten, bij wie Willem van Druten steeds meer de leidende positie innam, Willem van Gulik, de zevenjarige neef van Reinald III en Eduard, een zoon van hertog Willem VI van Gulik en Mechtilds jongere zus Maria, op de gelderse troon te krijgen.¹⁰³ De oorkonde, die het verdrag tussen hertog Willem van Gulik met de Bronkhorsten bevat, stamt uit de laatste dagen van december 1371. De Bronkhorsten verklaren hierin, de jonge Willem van Gulik als rechtmatige landsheer en hertog te erkennen, hem hulde en trouw te beloven, en door zijn minderjarigheid zijn vader als voogd te bezien. Deze oorkonde is wederom van alle dragers alleen door Willem van Drueten mede-ondertekend en bezegeld. Willem wordt hier voor de eerste keer als “ridder” aangeduid; duidelijk was hij op 21 augustus 1371 in de Slag bij Baesweiler-Geilenkirchen, waarbij hij aan de zijde van de jonge hertog deelnam, of in ieder geval direct erna tot ridder geslagen. Het is opvallend, hoe laat in het algemeen in Gelre de knapen tot ridder geslagen werden.¹⁰⁴ Ook deze oorkonde, die bij Nijhoff afgedrukt is¹⁰⁵, bevindt zich in origineel in het rijksarchief te Arnhem. De zegel is behouden.

Uit de tijd tot de algemene erkenning van Willem van Gulik als hertog van Gelre en Zutphen (1379), waarmee deze nieuwe binnenlandse vijandelijkheden tot hun einde kwamen, zijn twee Willem van Drueten, heer van Leeuwen, betreffende oorkonden behouden, beide uit het jaar 1372. Van de eerste, van 28 maart, is de woordkeuze bij Nijhoff¹⁰⁶ weergegeven en betreft de besteding van de vermeerdering van de rechten en vrijheden van de stad Roermond door de hertog en hertogin van Gulik. In deze stad en zijn omgeving was overigens ook toen al een tak van het geslacht van Druten, waarover uit de oudste tijd alleen datgene te vertellen is, dat in het jaar 1326 de zoon van ene Johan van Druten daar met een hof beleend werd.^{107, 108} In de oorkonde van 28 maart 1372 wordt tevens erkent, dat “Willem de Droeten” vanaf het ogenblik van de dood van hertog Reinald III op het recht heeft om zich te compenseren, waar hij die genomen heeft. Interessant is, dat hier de naam van het geslacht voor de eerste maal in het Gulikse land, dus in het duits sprekende gebied, genoemd en daardoor als “de Droeten” geschreven werd.¹⁰⁹ De tweede oorkonde, die al vermeld is¹¹⁰, is die van het gericht te Afferden en Deest van 16 augustus 1372¹¹¹, waarin ridder Willem van Druten voor Werner van Puiflijk, zijn vermoedelijke zwager, later als richter in de strijd van het geslacht van Afferden met abdes Elisabeth (Isabella) van Grevendeel (Grafenthal) intreed.

De beide volgende oorkonden tekenen de verhouding van Willem met hertog Eduard van Gelre. De eerste, van 24 maart 1379, afgedrukt bij Nijhoff¹¹², bevat een verdrag tussen Jan van Blois en zijn gemalin Mechteld, hertogin van Gelre, waarop hij aan de ene, en Willem en Maria, hertog en hertogin van Gulik voor hun zoon Willem, aan de andere zijde staan. Daarin heet het aan het einde letterlijk: “In orkonde ende stedichheid hebben wij onse zegele bi onser rechter wetenheit aen desen brief doen hanghen, ende onse maghe, rade ende vriende van beiden siden, als heren... , heren Willem van Drueten, ... riddere, gebeden dat sij desen brief mit ons mede segelen willen... Ende wij, heren... heben onse segele mede aen desen brief gehanghen.” Mechtild, hertogin van Gelre, was de reeds vermelde oudste halfzuster van de hertogen Reinald en Eduard. Zij had in haar eerste huwelijk ene heer Van Millen en toen in 1368 de spoedig daarna gestorven graaf Johan I van

103 Block, Dl. II, p. 254 e.v.

104 Zie hoofdstuk X, p. ???

105 Dl. III, p. VII

106 Dl. III, p. 6/7, oork. 5

107 Zie hoofdstuk XIV, p. ???

108 Van Doornik, Leenactenboek, 1326

109 Zie hoofdstuk XIV, p. ???

110 Scholten, zie hoofdstuk IV, p. ???

111 Scholten, p. 215

112 Dl III, p. 67, oorkonde 53

Kleef gehuwd. Toen trouwde zij, aangestookt en bemiddeld door de Hekeren in februari 1372 de tot de frans-hollandse oeradel behorende Johan van Blois, heer van Schoonhoven en Gouda, graaf van Blois en Avesnes, die toen aansprak maakte op Gelre en zich ook door een deel van de ridderschap (de Hekeren) te Arnhem liet huldigen, maar daarna echter, toen de keizer zich in Aken voor Willem van Gulik uitsprak, zijn aansprak opgaf, omdat zijn aanhangers, die zijn terugtrekking niet erkenden, eerst met wapengeweld overwonnen dienden te worden. De beslissing viel ook nu weer bij Tiel en pas daarna werd de positie van Willem van Gulik zo zeker, dat hij in 1377 zijn bruid, overigens de destijds verloofde van zijn voorganger, hertog Eduard, Catharina van Beieren-Holland, thuis kon brengen.¹¹³ Willem van Druten wordt in de genoemde oorkonde (van 24 maart 1379) als raadgever en vriend van de hertog betiteld. De tweede oorkonde, die op 25 maart 1379 opgesteld en eveneens bij Nijhoff is afgedrukt¹¹⁴, bericht over de belening van Gerrit, heer van Kuilenburg, met alles, wat voorheen zijn broeder van de gelderse regering in leen gehad had, door “Willem van Gulik, hertog van Gelre”. De hertog liet deze belening uitspreken door de leden van hertogelijke leenraad, “heeren Willem van Druten ende Aernt van Huemen, die jongke.”

De in deze beide oorkonden duidelijk herkenbare vertrouwensband tussen Willem en de jonge hertog Willem van Gelre uit het huis van Gulik, een van de ridderlijkste voorkomens van zijn tijd, die voor het ridderwezen en de riddeer later ook in Litouwen, Pruisen en Frankrijk vocht, zoals ook zijn vader, hertog Willem IV van Gulik, had echter ook een, naar de tijd redelijk passende en noodwendige, maar steeds verstrekkende gevolgen: het opgeven van de zelfstandigheid van de tot dusver vrije heerlijkheid Leeuwen. De het ridderschap ongunstig gezinde, de vorstenmacht heffende tijdverhoudingen die volgden waren in de laatste decennia al bijna alle andere vrije heerlijkheden, en uiteindelijk ook die in het Land van Maas en Waal, het laatste bloedgebied van dit kleine onderdeel van de oeroude tijd, in gelderse leenverhoudingen getreden. Voor zover waar te nemen, hadden bijna alleen nog de vrije heerlijkheden Druten en Leeuwen deze dringende pas tot dusver afgehouden, en Druten is ook daadwerkelijk formeel geheel nog niet in zo'n afhankelijkheidsverhouding getreden. Maar hoewel het echter ook op zich steeds de iure een vrije heerlijkheid bleef, had dat de facto geen betekenis. Want het werd in de volgende tijd op geen enkele wijze anders behandeld als de formeel onder de leenheerschap Gelre vallende omstreken in de buurt; alleen dat Druten in het Gelderse leenactenregister, dat zich in het Staatsarchief van Düsseldorf bevindt¹¹⁵, tot aan de nieuwere tijd niet meer geleid wordt. De oorkonde, die Leeuwens omwenteling naar een gelders leen naar Zutphens recht bevat, stamt eveneens uit het Staatsarchief van Düsseldorf, band 1376 tot 1392¹¹⁶. Het jaartal van het opstellen is niet aangegeven. De oorkonde moet echter tussen 1377 en de opsteldag van laatstgenoemde, Willem van Druten noemende oorkonde van 25 maart 1379¹¹⁷ gegeven zijn, waarschijnlijk dus in het begin van het jaar 1379. Want op 25 maart 1379 was Willem van Druten als leenman en lid van de gelderse leenraad. De woordkeuze van deze belangrijke oorkonde is:

113 Block, Leo, *DI II*, p. 254 e.v.

114 *DI. III*, p. 73, oorkonde 55

115 Afgedrukt bij Van Doorninck

116 Afgedrukt bij Van Doorninck

117 Zie 115

„Wij, Willem, bij der genaden Gaits hertoge van Gulich ende van Gelre ende greue van Zutpsen, doin font ende bekennen, dat voir ons ende onse mannen van leene hirna bescreven comen is heer Willem van Drueten, ridder, ende heeft van ons tot Zutpsensche leene ontfangen sijne borch ende huis tot Lewen, also als die baven ende beneden ende mitten voirgeborchte mit graven ende watere binnen sijnen cingel gelegen sijn ende also, als die heer Willem vurscreven heeft doin tymmeren ende voirt alle erve ende artlout, dat tot heeren Willem dier borch ende huis vurscreven gehoirt ende als die gelegen sijn omme dieselve borch ende huys yn den firspell van Leeuwen,

totten mollenwerf thoe an de overste eynde, tot der straten bi der havestat Aleid Hugen up plach te wonen an dat nederste eynde. Ende an die Wale thoe, an deen sijde eynde voirt tot der straten thoe, die van Puesslich tot Leeuwen gheet, an die andere sijde. Voirt eijnen wert gelegen yn den gericht van Leeuwen in der Wale baven Stheven Heilwigen soens tusschen des Wullingswerd an die eyn sijde ende dien dyck van Leeuwen an die ander sijde, also als die vurscreven borgh, huys ende erve mit heeren tymmeringen ende gronde ende allen hoeren toebehoeringen ende rechten ende also als die vurscreven veerd yn diepe ende droigen mit allen sijnen rechten ende thoebehoeren gelegen is, wilke borch, huys ende weerd mit allen hoeren rechten ende toebehoeren als die vurscreven sijn, wij hertoge vurscreven voir ons, onse erven ende nacomelingen beleent hebben ende belenen mit desen selven apenen brieve heren Willem vurscreven ende sijnen erven tot enen Zutphenschen leene als vurscreven is, mit enem ponde goids gelds te verhergeweden also duch als sich dat geboeren mach, te hebben, te halden ende te gebrueken ongekrodt ende ongehyndert van ons, onsen erven ende nacomelingen. Beheltelich ons, onsen erven ende nacomelingen ende een ygelic anders ons ende sijns rechter, sonder argelijst."

(Wij, Willem, door Gods genade hertog van Gulik en Gelre en graaf van Zutphen, verkondigen en bekennen, dat voor ons en onze leenmannen die hierna beschreven zijn, heer Willem van Druten, ridder, verschenen is, om voor ons zijn kasteel en slot te Leeuwen tot een Zutphens leen te ontvangen, zoals dat boven en onder met voorburg en slotgracht binnen zijn singel gelegen is en zoals het door de genoemde Willem van Druten gebouwd is. Ook al het gebied en akkerland, dat tot Willem's genoemde kasteel en slot behoort, en zoals dat gelegen is om datzelfde kasteel en slot gelegen is, tot aan de Mollenwerf aan het bovenste einde, tot aan de Heersstraat bij de woning van Aleid Hugen aan de onderzijde. Tot aan de Waal de Waal aan de ene zijde en tot aan de straat die van Puiflijk naar Leeuwen leidt, aan de vierde zijde. Verder een weerd gelegen in het gericht van Leeuwen in de Waal boven Stheven Heilwigenzoons tussen de Wullingswerd aan de ene zijde en de dijk van Leeuwen aan de andere zijde. En kasteel, slot en erf met diens bouwsels en grond en al haar toebehoren als beschreven, wij, hertog, voor ons, onze erven en nakomelingen beleend hebben met deze zelfde open brief aan eedergenoemde heer Willem en zijn erven tot een Zutphens leen, met een pond goed geld geleend te zijn zo vaak als dat gebeurt, te hebben, houden en te gebruiken ongestoord en ongehinderd door ons, onze erven en nakomelingen. Uitgezonderd ons, onze erven en nakomelingen en ieder ander als ons en zin rechter, zonder slechte bedoeling...)

De aannname van een Zutphens leenrecht in plaats van het gelderse in deze oorkonde geschiedde daarom, omdat het eerste de leennemer gunstiger was. Het liet de leennemer de lagere jurisdictie, die bij gelderse lenen met de hogere op de hertog overging. Daarbuiten was in het zutphense leenrecht alleen de oudste bloedverwant, zowel man als vrouw, leenerfgerechtigd en een deel van de heerlijkheid daarmee uitgesloten.

Een verder groot aantal oorkonden, waarin Willem van Druten, heer van Leeuwen, ridder, voorkomt, stamt uit zijn laatste decennium, de jaren 1382 tot en met 1392. Het eerste is van het jaar 1382. Zij bevindt zich in de akten betreffende Gelre en Zutphen in het Staatsarchief van

Düsseldorf¹¹⁸ en noemt Willem met zijn zoon Heymeric (X k) onder de “praest” (proost - de eerste kerkelijk-wereldijke woordendrager.) De lijst luidt zonder verdere toevoeging:

„Die Praest:
Seer Johan van den Velde
Seer Willem van Drueten
Seer Deric van Eyle
Seer Johan van Bijlant
Deric, here van Wische
Willem van Ijsendoren
Jacob van Monfort
Johan van der Straten
Heymeric van Drueten
Johan van Groesbeke
Johan van Bijlant.”

In de volgende drie oorkonden, die in het gericht te Overasselt op 20 september 1383, in het gericht te Nederasselt op 17 september 1385 en in het gericht te Winssen op 24 september 1385¹¹⁹ opgesteld zijn, functioneert ridder Willem van Drueten weer als richter tussen Maas en Waal. Naar de gelderse leenacten, deel 1376 tot 1392¹²⁰, wordt Willem dan in de gelijke en navolgende jaren nog vaak genoemd. Zo noemen zijn namen, steeds met de toevoeging “ridder” of “miles” (deze laatste ook = ridder), oorkonden van 29 juni 1384 en van 25 januari 1385 (deze laatste twee keer en eenmaal daarbij met zijn zoon Heymeric), van 24 november 1385 en van 12 november 1386. In zijn laatste jaren ondertekend hij op 3 juni, deze keer onder de naam “Wilhelmus de Drueten” een oorkonde met de verzamelde gelderse ridderschap, en op 23 juni van hetzelfde jaar geeft en verzegelt hij een staatsoorkonde “iussu ducis” (op regeling van de hertog) “presentes de consilio dominus Wilhelmus de Drueten, miles, et Henricus dominus de Wische”. Verder komt Willem voor in oorkonden 22 januari 1387, 15 juni 1388, 10 maart 1390, 19 april 1390 en ... november 1390. Ook de derde van deze oorkonden noemt hem als raadslid van de gelderse regering. Zij sluit met de woorden: “SIGILLATUM IUSSU DOMINI DUCIS PER DOMINUM H., PREPOSITUM SANCTI SALVATORIS, PRESENTIBUS DE CONSILIO, DOMINIS WOLTERO DE IJSENDEREN, WILHELMO DE DRUETEN ET JOHANNE DE VELDEN, MILITIBUS.” Uiteindelijk vertellen twee al eerder besproken oorkonden van het dijkgericht te Afferden en Deest van 16 maart 1390 en 11 augustus 1392¹²¹ van Willems daden als “dijkgraeve” van het Land van Maas en Waal. Het zijn de oorkonden, die over de moeilijkheden met afwateringszaken met de inwoners van Haren uitgegeven werden.

De laatste serie van Willem betreffende oorkonden, die samen in de “leenacten van Gelre en Zutphen” in het staatsarchief van Düsseldorf behouden zijn,¹²² verwijst naar Willems positie als ambtman van het Land van Maas en Waal, die hem en zijn erven in deze oorkonde erfelijk overdraagbaar werd. Deze oorkonden zijn voor het geslacht zo waardevol, dat het noodzakelijk

118 Afgedrukt bij Van Doorninck

119 Scholten, p. 235 en 203

120 Zie 116 en 118

121 Zie hoofdstuk 4; zie Scholten, p. 217, oork. 248

122 Zie 116 en 118

lijkt, de belangrijkste ervan hier weer te geven. Daarom volgt eerst als voorbeeld van de jaarlijkse afrekeningen tussen Willem en de hertog, waarvan er veel bewaard zijn, de bijstandsoorkonde van 12 november 1387, die de volgende woordkeuze heeft:

„Wij, Willem van Gulick, bi der gnaden Gaids hertoge van Gelre end greue van Zutpsen, doin kont ende bekennen, dat heren Willem van Druten,

„Wij, Willem, etc. doin kont ende bekennen, dat wij bij rade en goitdunken unser raide ende vriende voirt bevalen hebben ende bevelen avermids desen apenen brieve heren Willem van Drueten, ridder, onse ampt tusschen Maese ende Waele mit allen sijnen synnen thoebehoeren ende wij hebben hoïn gemaict ende gesat, maken ende setten hoïn avermids desen selven brieff onsen amptman ende richter tusschen Maese ende Waele ende dat dair thoe behoert. Also dat he alle verwalle, broiken ende upkominghe, groet ende cleyne, die yn dem vurscreven ampte mit sijnen thoebehoeren verschienen ende vervallen soilen, sal richten ende upboeren ende ons off onsen erven ende nacomelingen dair aff bescheidelike rekeninghe ende bewysynge te doin binnen eenre maint dairnae dat wij off onse erven ende nacomelingen hem dat laten weten, mit vurwaide, dat heer Willem vurscreven ghene grote broiken, die an lijff ende an guyt draghen noch geweltliken saken yn

(“Wij, Willem van Gulik, door gods genade hertog van Gelre en graaf van Zutphen, vermelden en bekennen, dat heer Willem van Druten, ridder, onze ambtman tussen Maas en Waal met zijn toebehoren, en alle inkomsten en uitgaven, die hij van ambtswege heeft, van alle voorbije tijden tot de dag, voor ons, onze raden en schepenen van onze vier steden die hier beneden getekend hebben, ons goede bescheiden raad en rekeningen gedaan heeft, zodat wij tevreden zijn en wij hem bedanken. Wij bekennen, dat wij heer Willem en zijn erven op de genoemde rekeningen schuldig blijven, en hem rechtmatig schuldig zijn: 3752 oude, goede gouden schilden (schellingen), waarvoor wij genoemde heer Willem en zijn erven verder het genoemde ambt van Maas en Waal laten bevelen, naar de inhoud van de brief die wij hem vandaag gegeven hebben. Zonder argelist etc. In getuigenis etc.”)

De volgende oorkonde, opgesteld op 27 september 1390, bevat de installatie van Willem en zijn nakomelingen tot erfelijke ambtmannen, erfelijke ridders en erfelijke dijkgraven in het Land van Maas en Waal: zij voert ook de enige rechten en plichten op:

„Wij, Willem, etc. doin kont ende bekennen, dat wij bij rade en goitdunken unfer raide ende vriende voirt bevalen hebben ende bevelen avermids desen apenen brieve heren Willem van Drueten, ridder, onse ampt tusschen Maese ende Waele mit allen sijnen synnen thoebehoeren ende wij hebben hoïn gemaict ende gesat, maken ende setten hoïn avermids desen selven brieff onsen amptman ende richter tusschen Maese ende Waele ende dat dair thoe behoert. Also dat he alle verwallen, broiken ende upkominghe, groet ende cleyne, die yn dem vurscreven ampte mit sijnen thoebehoeren verschienen ende vervallen soilen, sal richten ende upboeren ende ons off onsen erven ende nacomelingen dair aff bescheidelike rekeninghe ende bewysynge te doin binnen eenre maint dairnae dat wij off onse erven ende nacomelingen hem dat laten weten, mit vurwaide, dat heer Willem vurscreven ghene grote broiken, die an lijff ende an guyt draghen noch geweltliken saken yn

den vurscreven ampt sal richten off yffnemen ten sij bij weten, wille ende consent ons off onse oeversten renthemeisters off des ghenen, dien wij off onse erven ende nacomelingen dat bevelen. Ende soe wat van den groiten broiken ende geweltliken saken vurscreven coempt off comen fall, dat fall he tot allen tijden als he die boirt onvertaicht ons off onsen oversten tenthemeister, die yndertijt is off wesen fall, halff averleveren ende die ander helfte behalden yn affslach alsulken schout als wij hem dan schuldich weren off nu sculdich sijn als hier nae bescreven steet. Voirt hebben wij heren Willem vurscreven, die wijl da he onse off onsen erven ende nacomelingen amptman sijn fall, gegeven alle jair onze dijkgraevschap tusschen Maese en Waele voir sijnen dagelijfschen kost ende dair en baven en sal heer Willem vurscreven ons off onsen erven ende nacomelingen gheen kost mere rekenen, then were dat wij, onse erven ende nacomelingen denselven heren Willem mit onsen brieven off warechtigen baden tot ons the comen off anders wair buten den ampt tusschen Maese ende Waele the rijden gewapent off onghewapent erghent binnen off buten onsen landen yn onsen orbar ende dair wij des noyt ende the doin hedden deden ontbieden. Ende wert sake, dat her Willem vurscreven on erghent the dienst rede mit enighen luden die he mit hem vurden, off dat wij onse erven ende nacomelingen hoen bevelen gewapende lude yn sijnen ampt the halden, als onse lande ende dat ampt vurscreven te hueden ende te beschirmen, off dat hij ons anders yet verleecheden avermids onse ende onser erven ende nacomelingen bevelen mit brieven, wes kost off schaden he off die ghene die mit hem in onsen off onser erven ende nacomelingen dienst weren deden off leden an gevengnisse, perden off reysighen haeven, den kost, schaden, gevengnisse, verlies off dat he ons anders verleecht hedde solien wij off onse erven ende nacomelingen heren Willem vurscreven off sijnen erven guyten, wedergeven ende verleggen tot bescheideliker rekeninghe ende bewysinge eer wij off onse erven ende nacomelingen sy ontsietten van den ampt vurscreven mit sijnen thoebehoeren. Ende want wij heren Willem vurscreven sculdich sijn van gerechter scholt vijve ende twintich hondert guede alde scilde, goit van golde ende gerecht van gewichte off goit gelijk payment dair voir. Soe soelen wij heren Willem vurscreven ende synen erven an den vurscreven ampt onsen amptman wesen laten ende sij dair aff nyet ontsetten, noch doin noch laten ontsetten, yn gheenrewijs wij off onse erven en hedden hoin off sijnen erven irst betaillt off doin betalen die vyff ende twintich hondert alde schilde vurscreven off guet gelyc payment dair voir als vurscreven is ende dair thoe alle kost, schade, gevengnisse, verlies ende verlech, die heer Willem vurscreven off sijn erven dair aff hedden off dairomme gedain hedden als vurscreven is. Alle dese vurwarden ende punten vurscreven hebben wij, hertoge vurscreven, voir ons, onse erven ende nacomelingen gelaift in goiden truwen heren Willem vurscreven ende sijnen erven vaste, stede ende onverbrechliche te halden. Ende hebben dis the getughe onse segel van onser rechter wetenheit an desen brieff doin hanghen. Gegeven int jair dusent driehondert ende tnegentich in die Cosmi et Damiani martirum beatorum.“

(“Wij, Willem, etc. vermelden en bekennen, dat wij door de raad en de toestemming van onze raad en onze vrienden met deze open brief aan heer Willem van Drueten, ridder, ons ambt tussen Maas en Waal met zijn gezamenlijke toebehoren verder overgedragen hebben en overdragen. Wij hebben hem door deze zelfde brief behalve tot ambtman ook tot richter tussen Maas en Waal gemaakt en ingezet en maken en zetten hem daartoe in. Hij zal alle voorvallen, breuken en betalingen, groot en klein, die in het genoemde ambt met zijn toebehoren voorvallen en ingaan zullen, berechten en intrekken en ons, onze erven en nakomelingen daarover binnen een maand, waarna wij, onze erven en nakomelingen hem relevante rechten hebben laten toekomen, voldoende rekeningen en bewijzen voorleggen. Hierbij is voorbehouden, dat heer Willem geen grote breuken, die aan lijf of goed gaan, of straffen in gewelddadige zaken voor laat komen of zal voor laten komen, zal hij, zover die zich voordoen, onmiddelijk de helft aan ons of onze overste rentmeester, die in ieder geval in het ambt is of zal zijn, afleveren, en de andere helft als verwachte betaling op datgene, wat wij hem dan nog schuldig zullen zijn, of nu nog schuldig zijn, zoals het naderhand beschreven is, aanrekenen. Verder hebben wij genoemde heer Willem, omdat hij onze, onze erven en nakomelingen ambtman zal zijn, jaar voor jaar ons dijkgraafschap tussen Maas en Waal voor zijn dagelijkse onkosten daar en toen gegeven. Genoemde heer Willem zal ons, onze erven en nakomelingen geen onkosten meer aanrekenen, het zij dan, dat wij, onze erven en nakomelingen door brieven of gevolmachtigde biedingen aanbieden, tot ons te komen, of anderszins, het ambt tussen Maas en Waal gewapend of ongewapend ergens behalve buiten de landen in onze opdracht te rijden, zoals wij het bevelen. Maar zal het gebeuren, dat genoemde heer Willem ergens in dienst met enige lieden, die hij met zich meeneemt, reed, of dat wij, onze erven en onze nakomelingen hem opdragen, gewapende lieden in zijn ambt aan te houden, om onze landen het ambt te hoeden en te beschermen, of dat hij ons op andere wijze op grond van een schriftelijke opdracht van ons, onze erven en nakomelingen diensten uitvoert, waarvoor hij, of diegene, die met hem in onze of onze erven of nakomelings dienst was, onkosten of schade heeft, of kosten voor het in hechtenis nemen, door paard of rijzige knechten, de hierdoor ontstane onkosten, schade, kosten voor het in hechtenis nemen, verliezen alsook wat hij anders aan onkosten zal hebben, zullen wij of onze erven of nakomelingen genoemde heer Willem of zijn erven vervangen, teruggeven en compenseren tegen passende rekening en bewijsstukken, voordat wij of onze erven en nakomelingen hem uit het genoemde ambt met zijn toebehoren zetten. En omdat wij genoemde heer Willem uit gerechte schuld 2500 goede, oude, gouden schilden (schellingen), goed aan goud en juist van gewicht, of gelijkwaardig betaalmiddel daarvoor schuldig zijn, zo moeten wij genoemde heer Willem of zijn erven ambtmannen in het genoemde ambt laten zijn, en mogen wij ze niet meer ontzetten of ontzetten laten, voordat wij of onze erven hem of zijn erven de genoemde 2500 oude schilden of gelijkwaardig betaalmiddel betaalt en daartoe alle voorgenoemde onkosten, schade, kosten voor het in hechtenis nemen en verliezen, die genoemde heer Willem of zijn erven daardoor of daarom gehad heeft, ontzet hebben. Al deze bedingen en punten hebben wij, genoemde hertog, voor ons, onze erven en nakomelingen in goed vertrouwen aan heer Willem en zijn erfgenamen krachtig, steeds en als onverbrekkelijk beloofd. En die tot getuigenis hebben wij onder zegel tot bekrachtiging aan deze brief laten hangen. Gegeven in het jaar 1390 op de dag van de heilige martelaren Cosmus en Damianus.”

De laatste oorkonde, die op dezelfde dag is opgesteld als de zojuist weergegevene (27 september 1390), overhandigt het nageslacht de aanneming van dit ambt door “Willem van Drueten, ridder en amptman” en zijn dank voor de lenen en het eerbetoen, tegelijkertijd echter ook zijn voorbehoud. Zij luidt:

„Ik, Willem van Drueten, ridder, amptman tusschen Maese ende Wale, doe font etc. ende bekenne, dat ic bij rade ende goitdunken mynre vriende ende maghe byn vrientlich en goustelich verscheiden ende verslichten mitten hogenbaren mijnen gnedighen heren Willem, hertoge van Gelre, greve van Zutphen van allen aanspraken, eyschingen ende vorderingen als ic off yemant van mynre wegen hebben moight an denselben mynen gnedighen heren off sijnen erven, nacomelingen ende heerlicheiden. Welker kunne dat die anspraeke, eyschinge ende vorderinghe syn off hebben geweest ende oick woe die genoempt sijn off soe, woe men die noemen mach, van allen voirdedenen tijden thent up huden desen dach datum des briefs. Ende bekenne, dat dieselve mijne gnedighe here mij dair aff genouch gedaen heeft ende dat ic hoen des bedancke ende schelde hem, sijne erven, nacomelingen ende heerlicheide dair aff los, ledich ende quijt voir mij ende mijnen erven, beheltlich doch mij ende mijnen erven mijns amptsbriefs van tusschen Maese ende Wale ende alsulken vyff ende twijntich hondert alden schilde ende vorwarden als yn denselven mijnen amptbrieff geschreven sijn, welken amptbrieff mine gnedighe here vurscreven mij nu heden up datum desen brieffs gegeven heeft. Alle argelift uytgescheiden. In orkonde mijns segels, dat ic an desen apenen brieff hebbe gehanghen. Gegeven int jair ons Heren dusent driehondert ende tnegentich in die Cosme et Damiatii beatorum.“

(Ik, Willem van Drueten, ridder, ambtman tussen Maas en Waal, verkondig etc. en beken, dat ik bij de raad en de toestemming van mijn vrienden en bloedverwanten mij met hoogeboren, mijn genadige heer Willem, hertog van Gelre, graaf van Zutphen, in vriendschap en goed verenigd wegens alle aanspraken, belangen en vorderingen, die ik of iemand mijnerzijds aan dezelfde, mijn genadige heer of zijn erven, nakomelingen of heerlijkheden hebben mag, zij mogen bestaan of bestaan hebben en zij mogen genoemd worden, van alle voorbij tijden tot aan de dag van vandaag. Ik beken, dat dezelfde, mijn genadige heer, mij tevreden gesteld heeft en dat ik hem daarvoor dank; ik scheld hem, zijn erven, nakomelingen en heerlijkheden voor mij en mijn erven alle schulden kwijt, behoudens mij en mijn erven mijn rechten op mijn ambtsbrief van tussen Maas en Waal, welke mijn genadige heer mij vandaag gegeven heeft, zijnde 2500 oude schilden, alsook het bedongene dat in dezelfde ambtsbrief besloten ligt. Alle argelist uitgesloten. Mijn zegel heb ik aan deze open brief ter bevestiging gehangen. Gegeven in het jaar van onze heer 190 op de dag van de heiligfe Cosmus en Damianus.)

Bijzonder interessant aan alle, het ambtmanschap betreffende oorkonden is die aan beide zijden steeds herhaalde vaststelling, dat een schuld van 2500 oude gouden schilden, die Willem van de hertog te vorderen heeft, verder bestaan zal blijven. Het ontstaan van deze schuld is niet makkelijk te verklaren. Het is bijna niet aan te nemen, dat een zulk hoog bedrag aan onkosten voor oorlogshulp weergegeven zal hebben. De som schijnt op de één of andere manier net het opgeven van de eigen heerlijkheid van doen te hebben. Ze stemt ook opvallend met het bedrag overeen, dat graaf Otto I van Gelre bij het verdrag, dat hij in 1203 met “Hendrik, hertog van Brabant” sloot, aan deze te betalen verplichtte, waarvoor hij het Land van Maas en Waal “CUM OMNI EO IURE, QUO COMES TENEBAT,” verpandde. Het pandrecht schijnt vroeger eenmaal op het geslacht Van Drueten

overgegaan of aan deze verpand geweest te zijn¹²³, zonder van de hertog van Gelre ingelost te kunnen worden; zeker behield het ambtmanschap nog vele van de eenmalige grafelijke rechten.

Willem moet spoedig na 1392 gestorven zijn; de laatste oorkonde, waarin hij voorkomt, is de al genoemde dijkgerichtsoorkonde van 11 juli 1392¹²⁴. Over zijn familieverhoudingen is niets direct vermeld. Er moet echter uit twee omstandigheden besloten worden, dat zijn vrouw een lid van het geslacht Van Puiflijk was. Ten eerste schijnt Werner van Puiflijk aan wiens positie hij in de strijd tussen de heren van Afferden en abdes Elisabeth (Isabelle) van Grevendeel (Grafenthal) trad¹²⁵, zijn zwager geweest te zijn en anderzijds verbond hij het wapen van de heren van Puiflijk, de gouden rechtsdiagonale balken in het zwarte veld, in zoverre met het zijne, dat hij die deze als hartsschild oplegde.¹²⁶ Wapenvermeerderingen van dien aard waren toen al steeds het gevolg van een huwelijk. Het huwelijk ontsproot, zover oorkondelijk na te gaan, een zoon en twee dochters. Zonen waren er zeker niet mee. De enige zoon heet Heymeric (X k); over hem wordt in het volgende hoofdstuk bericht. De dochters droegen de namen Folkwyn (X l) en Aleide (X m). De eerste werd volgens Beelarts¹²⁷ als vrouw van ene Alard van Isendoren en moeder van ene Willem van Isendoren aangemerkt. Folkwyn wordt er in 1414 genoemd. Haar achternaam “Von Drueten” wordt daaruit besloten, dat zich meerdere acten, die het geslacht Van Drueten betreffen, in het familiearchief van die Van Isendoren bevinden, dat nu nog op kasteel Hardenbroek ligt. De juistheid van dit besluit wordt ook daardoor bevestigd, dat de genoemde zoon, Willem van Isendoren, bij het opstellen van de huwelijksvoorwaarden van Willem van Drueten (XI l), de zoon van Folkwyns broer Heymeric, met Gudula van Brakel¹²⁸ in het jaar 1412 aanwezig was. De tweede dochter Aleide wordt genoemd een in het rijksarchief te Arnhem oorkonde van 21 maart 1392¹²⁹. Zij was gehuwd met Elie (Elijaes) van Beijnhem (“zijn gade”; “zijn echte wijf”). De oorkonde bericht, dat beide echtelieden 17 hont in het “malscape van Ommeren” gelegen land aan een duitse ridder Gerhard van Ryken verkochten.

Willem van Drueten, heer van Leeuwen, ridder, ambtman, richter en dijkgraaf tussen Maas en Waal was, zoals zijn levensloopt toont, een der grootsten van zijn geslacht en zeker een man, die de tijd, waarin hij leefde, begreep, die een vooruitziende blik herkende, waarnaar hij zich te richten had, waar voordeel voor hem en zijn geslacht lag, en die daadkrachtig doorvoerde, wat hij voor juist hield en begonnen was. Wat hij deed, was ook juist: de aansluiting bij een gelderse partij na het bouwen van een sterke burcht, de overgang naar de Bronkhorsten en naar Eduard van Gelre en het uitkomen met de Bronkhorsten voor de jonge Willem van Gulik, wiens vaderlijke raadgever hij werd en aan wiens opvoeding als de “ridderlijke vorst van zijn tijd” hij een voortreffelijk aandeel had. Dat hij de zelfstandigheid van zijn vrije heerlijkheid opgaf, en daarvoor een gelders leen en daarvoor de genegenheid van de hertog inwisselde, was in de tijd gegrond. De zelfstandigheid van zulke kleine enclaven midden in de gelderse landen was te zijnertijd toch onhoudbaar; en daadwerkelijk was ook in de hele tweede helft van de veertiende eeuw deze zelfstandigheid slechts nog schone schijn en zelfbedrog geweest. Had de heerlijkheid Drueten dezelfde stap genomen, dan was zeker ook daar menig ding ten goede gekeerd, omdat het zutphens recht voor opsplitsing behoed had. De gevolgen van Willem van Drueten's zoon Heymeric, alsook van zijn zoon Heymeric tonen, hoe juist Willem's aansluiting bij Gelre en de jonge hertog uit het huis van Gulik was, die zelfs enige tijd verzoening tussen de beide gelderse ridderpartijen behaalde.

123 Van Spaen, dl. 4, p. 92/93; zie hoofdstuk I

124 Zie 121

125 Zie hoofdstuk IV

126 Zie hoofdstuk X

127 p. 15

128 Zie hoofdstuk VIII

129 Navorscher 1893, p. 644 en 679, 1896, p. 359

Hoofdstuk VII: “Heymericus de Droeten, heer van Leeuwen, SENESCALLUS ET SATRAPES JULIACENSIS”

Het ambt van zijn vader in het Land van Maas en Waal en in de gelderse regering en meer nog zijn vaders nauwe verstandhouding met de hertog en de hoogwaardigheidsbekleders van het land, gaven Willem's enige zoon Heymericus de Droeten (Heymeric van Drueten) (X k) al vroeg uitzicht en aanspraak op een bevoorrechte positie en een glanzende carrière. Daarom vinden we Heymeric ook al op verhoudingsgewijze jonge leeftijd in het jaar 1382 samen met zijn vader en de eerste mannen van het land onder de “praest”¹³⁰. Heymeric was in deze tijd de persoonlijke schildknaap van de hertog en leefde in zijn onmiddellijke omgeving aan het hof. Er zijn twee oorkonden bewaard, die hem in deze positie tonen. De eerste is van 25 januari 1385 en bevindt zich in het leenactenboek betreffende Gelre en Zutphen, deel 1376 tot 1392¹³¹. Zij betreft een goedkeuringsverklaring van “Hemeric (Heynric) van Drueten, knape” en zijn vader, heer en ridder Willem van Drueten voor de hertog. De tweede, die in het rijksarchief van Arnhem ligt en afgedrukt is bij Nijhoff¹³² heeft een soortgelijke inhoud. Het is de kwitantie van ene Werner Roemsberg over een aan de hertog geleende som van “ses hondert alde schilde” (600 oude schellingen). Hieruit blijkt, dat zes ridders uit de omgeving van de hertog, waaronder “Eymeric van Drueten, heren Willems soen”, deze 600 schilden ter terugbetaling aan Werner Roemsberg voorgesloten hebben. Als er in deze oorkonde van zes “ridders” gesproken wordt, is daarmee nog niet gezegd, dat Heymeric in 1392 al ridder in de toenmalige enge zin van het woord was. De uitdrukking wordt hier in algemene zin voor “adelijke heren” in de omgeving van de hertog gebruikt. In ieder geval komt voort uit de volgende oorkonde, dat Heymeric in het jaar 1395 nog “knapen” was. Deze oorkonde is van 15 november 1395, bevindt zich in de Leenactenboeken, deel 1376 tot 1402¹³³ en is blijkbaar in eerste instantie van toepassing op de van Heymeric voor de hertog ingegane goedkeuringen en waarde voor de gegeven lenen. Verder toont deze, hoe na Heymeric de hertog was: want hij wordt hierin “onze lieve knape en

„Wij, Willem etc., doen kint allen luden mit desen apenen brieve ende bekennen, dat wij omme mannygen truven dienst, dien ons Heymeric van Drueten, heren Willems soen van Drueten, ridders, onse leve knape en huisgesynde, gedain heeft end noch doen mach ende sall, hebben vur ons onsen erven ende nacomelingen den vurgenoemde Heymeric ende synen erven ghegeven ende geven II ½ mergen lands, geheten die Betuwe, mit allen hoeren tobehoeren, gelegen in den firspel van Puyflic mitter eynre syden tusschen lande Mars kindere van Puyflic ende mitter ander syden tusschen lande Otten van Kesteren ende mitten eynern eynde an die gemeyn strate, welke land vurscreven ons ancomen ende vervallen is overmids broeken Johans Wllx. Ende wij soelen Heymrix vurscreven en synen erven hier aff een waer sijn tegen alle dieghene, die des ten rechten koemen willen.“

huisgenoot” genoemd. Zij gaat als volgt:

(“Wij, Willem etc., laten alle lieden middels deze open brief weten, dat wij vanwege menige

130 Zie hoofdstuk 6

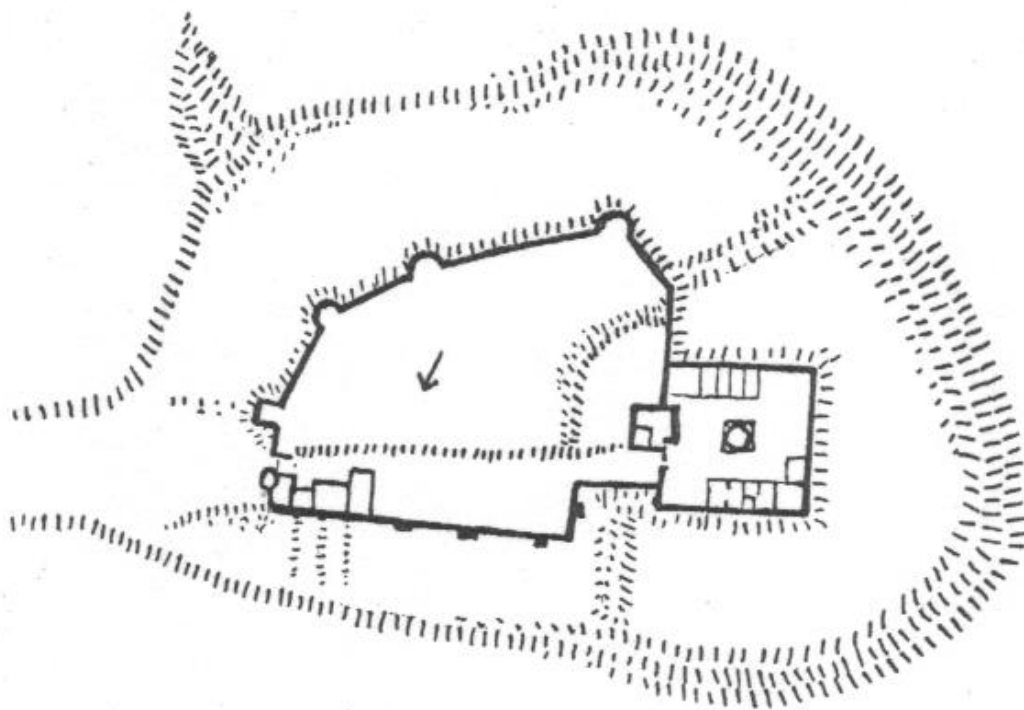
131 Zie hoofdstuk 6

132 Dl III, p. 169, oork. 157

133 Zie opmerking 131

trouwe dienst die hij gedaan heeft, nog zal doen en voor onze nakomelingen zal doen, onze knape Heymeric ridder Willemszoon van Druten, die in mijn vaste dienst is, dat wij eerdergenoemde Heymeric en zijn erfgenamen zullen geven: 11 ½ morgen land, Betuwe genaamd, met al haar toebehoren, gelegen in de kerspel Puiflijk. Dit land zal met de ene zijde tussen het land van Alard van Puiflijk's kinderen gelegen zijn, met de andere zijde tussen het land van Otte van Kesteren en met het ene eind aan de Heerstraat [gemeenschappelijke straat- red.] Dit land is aan Johan Vullink toegeschreven en kwam hem toe maar is door bestraffing vervallen. En wij zullen het Heymeric en zijn erfgenamen beschermen tegen iedereen die denkt er recht op te hebben.”)

Onder de “menige trouwe dienst, die Heymeric voor de hertog uitgevoerd had”, zullen er zeker ook van krijgskundige aard zijn; dat Heymeric vanwege de oorlog, die Willem van Gulik in de voorgesane jaren gevoerd had, dadeloos thuis gezeten heeft, is bij zijn latere krijgslustige instelling niet aan te nemen. Er kan aan het hof van juist deze ridderlijke en krijgslustige hertog geen ridderlijke man, om nog maar te zwijgen van een persoonlijke schildknaap, bestaan hebben, die niet zoals zijn heer in ridderlijke spelen en oorlogsdaden glorieus zijn mannetje stond. Waarschijnlijk heeft Heymeric daarom zijn heer met de overige ridderschap van het hof naar Litouwen en Pruisen vanwege zijn strijd voor de Duitse Orde begeleid. Met nog grotere zekerheid moet echter aangenomen worden, dat Heymeric aan de grootste en bekendste van de oorlogen van Willem van Gulik, de veldtocht tegen Brabant, deelgenomen had, en dat eens te meer, omdat het hier om het bezit van de leenheerlijkheid Grave (zuidelijke van Nijmegen, aan de andere zijde van de Maas) ging, dat tot zijn vaders en zijn toekomstige ambt van Maas en Waal behoorde. Hertog Eduard had al om Grave, en met hem Heymeric's vader, Willem van Druten, gestreden¹³⁴. Willem van Gulik nam de strijd weer op en rukte over Nijmegen en door het Land van Maas en Waal en nam de heerschappij van Grave in. De Brabanders rukten met 11.000 man naar hem op. Met zo'n tegenovergestelde macht kon Willem van Gulik met zijn kleine gezelschap ridderheren geen slag wagen. Toch ging hij echter niet terug, maar greep de gelegenheid van een toevallige ontmoeting met de voorhoede van de vijandelijke heer aan voor een schitterende ruiteraanval, die tot de

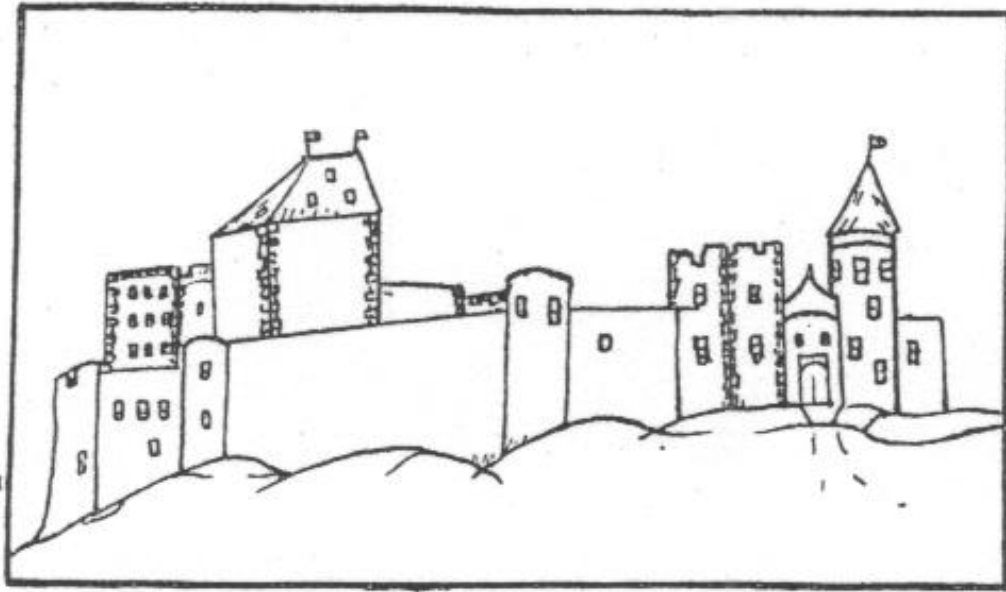
0 50 100 m.

„Burg Wilhelmstein, Grundriß“

prachtigste zege van zijn tijd leidde (bij Ravenstein op 13 augustus 1388.) Heel Europa was ten gevolge hiervan vol van de roem van de jonge hertog van Gelre. Willem van Gulik week ook niet, toen Frankrijk met een 100.000 man sterk leger de Brabanders te hulp kwam. En hoewel hij bij Grave moest afhaken, werd zijn roem daardoor niet verminderd. Dat was in de toekomst nog minder het geval, omdat hij enkele jaren later de strijd opnieuw opnam, en, nadat Johanna van Cuyk, de leenvrouwe van Grave, haar rechten verloren had, na twee jaren nieuwe strijd de overhand kreeg en zijn doel bereikte.

In tegenstelling tot de waarschijnlijke deelname aan deze oorlogshandelingen zijn Heymeric van Druten oorlogsdaden in een andere veldtocht van zijn hertog wel historisch overgeleverd. Willem van Gulik was namelijk snel na de voorgaande, onder de druk van Frankrijk gesloten vrede met Brabant in het jaar 1393 door erfenis ook hertog van zijn stamland Gulik geworden, en hier ontwikkelden zich snel onlusten, die Heymeric van Druten niet alleen de gelegenheid gaven, zich te onderscheiden, alsook beslissend blijken in zijn leven en in toekomst van zijn tak van het geslacht in te grijpen. Het gevolg van het bijvoegen van Gulik aan de bezittingen van hertog Willem van Gelre uit het huis van Gulik was namelijk, dat in het uiterste zuidoosten van Gulik een aantal van de machtigste en invloedrijkste ridders hun nieuwe hertog die in vertrouwen op een afstand van hem zaten, door zijn veelvuldige krijgshandelingen en zijn toenmalige problemen in Brabant de gehoorzaamheid opzegden en zich weer als eigen heer verklaarden. Hertog Willem besloot daarom in 1395, in ieder van deze onrustige, afgelegen oorden van zijn eigenlijke vaderland, geduchte orde te verkrijgen en zijn recht weer te herstellen. De leider van de afvallige ridders was ridder Reinhardt van Schöndorf en Sichen (“Reinald, heer van Schöndorf en Sichen”), wiens “hoofdslot Schonevorst niet wêr van Aken gelegen was”. De hertog rukte met een fraai leger op naar dit kasteel en nam het na een lange belegering in september 1396 met een stormloop in. Daarna wendde hij zich tot het eveneens zeer sterke Slot Willemstein, dat niet ver van Schonevorst dichtbij Bardenberg lag en dat ridder Reinhardt van Schöndorf samen met de Akener voogdij verpand had. Ook deze werd veertien dage lang belegerd en daarna veroverd. Hierna sloot Willem een nieuw verdrag met de stad Aken, dat zijn rechten erkende. De strijd werd uiteindelijk door de hertogin van Brabant en de bisschop van Luik bijgelegd.¹³⁵

135 Zie ook Borheck, dl. I, p. 366 e.v.

„Burg Wilhelmstein, Ansicht a. d. 16. Jahrh.“

In deze strijd toonde Heymeric van Druten, die na de dood van zijn vader (1392) “heer van Leeuwen” was geworden, zich zo glorieus, dat de hertog hem tot landdrost van het opnieuw veroverde gebied benoemde en hem bij zijn terugkeer naar Gelre in Gulik liet. Heymeric's activiteit in Gulik was echter nog niet direct duurzaam. Eerst moest hij zeer spoedig nog eenmaal met zijn heer tot de wapens grijpen, om aan de vermelde tweede veldtocht tegen Brabant deel te nemen en de weer opgepakte strijd hier tot een zegevol einde te leiden. Pas daarna ging hij eindelijk naar Gulik, waar hij van nu af aan de titel “SATRAPES JULIACENSIS” - stadhouder van Gulik voerde. Om een sterkere vervulling van zijn belangen uit te oefenen, kreeg hij het kasteel Wilhelmstein, dat hij hoofdzakelijk zelf mee veroverd had, en Nothberg, dat dichtbij Düren lag en daar net als Wilhelmstein nog als een koppige ruïne lag, als leen. Deze laatste schijnbaar alleen voor de tijd tot de rust in het land wedergekeerd was. Hoe noodzakelijk deze vernoeming en deze beleningen waren, tonen de onlusten, die in deze Gulikse uithoek nog steeds voorkwamen en Heymeric veel zorg moeten hebben bezorgd. De belangrijkste daarvan vormde een meer serieuze strijd van de stad Aken, die nu met Gulik in een vriendschappelijke verhouding stond, met graaf Ruprecht von Virnenburg. Deze graaf (“Ropricht, greve zu Virnenburg” en “Ruprecht, graf zu Ferrenborg”) had de Akenaren beschuldigd, die op één dag reizen van Düren woonden, de tegenover hem bevestigde verbindtenissen niet vervuld te hebben. Hij had met een nieuwe strijd bedreigd, toen ze niet ter zekering van zijn aanspraak direct het hele gebied aan hem overgaven. Heymeric van Druten, die in de betreffende oorkonde “Emmerich fan Trutte, trosseyse zu Gulch” genoemd wordt, moet zijn buurman vanwege dit verzuim geprovoceerd hebben. De oorkonde, die op “Sondag nach unser frauwen assympzyo” (zondag na Maria Hemelvaart) zonder toevoeging van een jaartal gedateerd is, bevindt zich in het stadsarchief van Aken en is bij Pick, Fehdebriefe II, p. 80/81 afgedrukt.¹³⁶

Toen uiteindelijk als gevolg van het kwieke optreden van Heymeric de volledige rust in de landen van Gulik ingetreden was, kon Heymeric zich in zijn ambt ook tot vreedzame daden wenden. In dit opzicht kocht hij, om ook economisch gesettled in zijn nieuwe thuisland en daarmee vergroeid te zijn, daar op 28 februari 1403 een riddersgoed, het niet ver van het hoofdleen Wilhelmstein in het middelpunt van het dorp Bardenberg gelegen “vroynhof”¹³⁷, een oeradelijke ridderplaats, die de hertog van Gulik, “met ros en uitrusting” dienstplichtig was, van zijn tot dan toe eigenaresse Agnes von Palant, vrouwe van Hartenstein, “mit lande ind beuden, mit hovereien ind

136 Tijdschrift, Aken, dl. XI

137 Voor een afbeelding zie VIII, p.

garden, mit koilkulen, weyden, tzynsen, hoyneren, capuiren joirenten, leenluden ind allen rechten, an nassen ind an druigen, dat allet vry eygen gut is, ind dat man van nyeman den en helt dan van onse heren goide van hemelryck.”¹³⁸ De betreffende oorkonden bevindt zich in het Staatsarchief van Düsseldorf, hoofdgericht Gulik, nr. 2402.

Ondanks zijn functie hield Heymeric zich toch niet volledig in het Gulikse land op, omdat hij als “heer van Leeuwen” na de dood van zijn vader net zoals hij richter, dijkgraaf en ambtman was van het Land van Maas en Waal, zijn familie zich meestal op het kasteel van Leeuwen ophield en zijn aanwezigheid zowel hier als aan het hertogelijke hof vaak nodig was. Zo vinden wij hem, afgezien daarvan, dat in de jaren 1400 en 1401 meermaals van zijn Leeuwense gebied aanliggende eigendommen, zoals “upten Swaenhorde, Priesdelle, Vettecamp en middelste Camp”, waarover conflicten uitbraken, rechtgesproken werd (oorkonde van 1400 in de Akten betreffende Gelre en Zutphen, 1400 tot 1404¹³⁹) en een oorkonde van 27 juni 1401 in het archief van Gaesdonck¹⁴⁰, op 13 oktober 1403 in het rechtsgebied Afferden en Deest¹⁴¹, waar hij bij een schikking tussen de rentmeester van de abdij Peter van der Schair en Johan van Afferden, Claessoen, over de “Deesterweerd butendycks” onder bepaling van een straf van 500 oude schilden als bemiddelaar optrad. Ongeveer rond dezelfde tijd, namelijk op 24 mei 1400 en op 20 maart 1401 (acten betreffende Gelre en Zutphen 1400 – 1404¹⁴²) wordt hij ook duidelijk in aan het hertogelijke hof opgestelde oorkonden met andere ridders als getuige genoemd. Uiteindelijk verschijnt hij ook op 6 november 1402 en 18 maart 1404 in staatkundige oorkonden als lid van de gelderse regering (acten betreffende Gelre en Zutphen 1400 – 1404.) Dit zijn de eerste oorkonden, die hem in deze betrekking tonen. Heymeric wordt hierin als “dapifer” of “seneschal” = drost van het hertogdom Gulik en als “armiger” = schildknaap aangeduid. De slotzin van de eerste van deze oorkonden luidt: “PER DOMINUM DUCEM, PRESENTIBUS DE CONSILIO OTTONE, FILIO DE BUREN, ET EYMERICUS DE DROETEN, DAPIFERO JULIACENSIS, ARMIGERIS” (In naam van de hertog en de regering: Otto, zoon van Buren, en Heymeric van Druten, drost van Gulik, schildknaap.) Dezelfde zin van de tweede heeft de volgende woordkeuze: “PER DOMINUM DUCEM, PRESENTIBUS DE CONSILIO DOMINO JOANNE SCHELART DE OPPENDORPP, MAGISTRO CURIE ET GERARDO DE VLODORPP, MILITIBUS, UDONE DIE BOESE, SUPREMO REDDITUARIO DUCATUS GELRIE ET EYMERICO DE DRUETEN, DAPIFERO DUCATUS JULIACENSIS.” (In naam van de hertog en de regering: Johan Schelart van Oppendorp, oorlogsminister, en Gerard van Vlodorp, ridder Udo van Boese, gelders minister van financiën, en Heymeric van Druten, drost van Gulik.)

Ten tijde van het opstellen van beide laatste oorkonden was, Willem, de eerste Gelderse hertog uit het Gulikse geslacht, Willem van Druten’s gunsteling en Heymeric’s favoriete heer, al gestorven, (16 februari 1402) en zijn broer Reinald IV had in hetzelfde jaar de troon bestegen. In beide landen, Gelre zowel als Gulik, heerste volledige rust en de stadhouder van Gulik was destijds niet persoonlijk in zijn ambt vereist. Daarom liet Heymeric de ambtszaken over aan zijn ondertussen opgegroeide tweede zoon Heymeric de Jonge (XI m), die in ieder geval na 1406 bij decreet zijn ambt uitoefende (Pick, Aus dem Aachener Stadtarchiv, en Strange¹⁴³) en hield zich meestal in de omgeving van de hertog op, die, in ieder geval zonder veel succes, meestal in oorlogskundige krijgshandelingen met zijn burenen verwickeld was. Heymeric nam deel aan de strijd, die zich in het bijzonder tegen Kleef, Holland en Brabant richtten, en verrichte daarbij meermalen politieke missies. De beide eerste twisten boden geen aanleiding voor zulke opdrachten. De vete met Kleef eindigde daarmee, dat hertog Reinald een oude belofde vervulde en de hertog van Kleef de stad Emmerik afstond, en de oorlog met Holland om Gorinchem, de hoofdstad van de heren van

138 Macco, Wappen, dl. IV p. 50, opm. 2

139 Zie hoofdstuk VI

140 Scholten, p. 226

141 Idem, p. 218

142 Zie hoofdstuk VI

143 Zeitschrift Aachen, dl. IX, en Strange, dl. I, p. 54

Arkel, die later weer opvlamde en ook nog terug zou komen¹⁴⁴, sloot aanvankelijk met een schikking. De nieuwe oorlog met Brabant was daardoor ontstaan, dat Reinald hertog Anton van Brabant de huldiging geweigerd had, die deze voor de zo lang betwiste heerschappij van Grave opeiste, dat nu als leen met Gelre verenigd was¹⁴⁵. Het gevolg van de oorlog was, dat Reinald de huldiging op 14 oktober 1407 tot stand moest brengen. In deze laatste oorlog was Heymeric van Druten wederom als ambtman van Maas en Waal natuurlijk wederom bijzonder geïnteresseerd, omdat het gezag van Grave tot zijn administratieve district behoorde. Over zijn optreden daarbij zijn twee berichten behouden. Na de eerste haalde “HEIMERICH VAN DROETEN, ÉCUYER (schildknaap), DROSSARD DU PAYS DE JULIERS” (stadhouder van het land van Gulik), in het jaar 1407 van Brabant de renteachterstanden van dertien jaren voor het gebied van [de kloosters van? – red.] Fauquemont en Rolduc binnen. De desbetreffende oorkonde, die De Raadt inhoudelijk mededeelt, bevindt zich onder de “Chartres des Ducs de Brabant” in de “Archives générales du Royaume” te Brussel¹⁴⁶. De tweede oorkonde heeft betrekking op de vredesonderhandelingen. Daarbij waren naast hem als waarnemer van de hertog van Gelre en Gulik aanwezig “DOMINUS JOHANNES À WIJENHORST, AELAE MAGISTER, DIDERICUS DOMINUS IN WISCH, HEYMERICUS À DROETEN, SATRAPES (stadhouder) JULIACENSIS, UDO DE BOSE, DICTUS ET VERLAAR.¹⁴⁷” Deze oorkonden bevatten ook Heymeric’s zegel en tonen daarmee het wapen, dat hij voerde, namelijk: in het schild: une fasce (een balk) en als helmsieraad: une tête et col de lévrier (kop en hals van een hazewindhond). Het zegel is omschreven met de woorden: “S(eigneur) Heimerich van Druten.” Heymeric voerde dus niet het vermeerderde wapen van zijn vader, maar het oerwapen van zijn geslacht¹⁴⁸.

Uit de volgende jaren zijn wederom meerdere oorkonden behouden, waarin Heymeric in binnenlandse aangelegenheden van de Gelderse landen en regering meewerkt. Het zijn nu twee “bevelschriften” van hertog Reinald aan de steden Harderwijk, Elburg, Hattem en Wageningen van 17 januari 1410, die in Arnhem liggen en door Nijhoff¹⁴⁹ zijn afgedrukt. Hun onderschriften luiden: “GEGEUEN UNDER UNSEN ZEGEL HUER ONDER OPGEDRUCKT OP SENTE ANTHONIUS DACH CONFESSORIS ANNO DOMINI MCCCC° DECIMO. PER DOMINUM DUCEM, PRESENTIBUS DE CONSILIO NOBILI JOHANNÉ DE LOEN, DOMINO DE HEYNBERCH ET DE LEWENBERCH, DOMINO JOHANNÉ DE WYNHORST, MAGISTROCURIE NEC NON HEYMERICO DE DROETEN, SENESCALLO JULIACENSI.” In de derde oorkonde¹⁵⁰ die op 24 februari 1410 gedateerd is, bevestigt hertog Reinald de rechten en vrijheden van de stad Arnhem. De eindzin lijkt op die in de zojuist genoemde oorkonden en luidt: “PER DOMINUM DUCEM, PRESENTIBUS DE CONSILIO DOMINI JOHANNÉ DE WIJENHORST, MILITE, MAGISTROCURIE, THEODORICO, DOMINE DE WISSCHE, HEYMERICO DE DROETEN, SENESCALLO JULIACENSI, ARNOLDO DICTO PYLCHE, REDDITUARIO GENERALI GELRE, NEC NON ARNOLDO DE ALPEN, MARSCHALOCURIE, ARMIGER.”

De volgende Heymeric betreffende oorkonden hebben in hoofdzaak betrekking op zijn familieverhoudingen. Zij leiden ertoe, dat hij al ongeveer tot de tijd, waaruit de eerste berichten over hem stammen (1382 tot 1385), moet zijn getrouwd. Want zijn kinderen trouwden al in de jaren 1411 tot 1413. Heymeric’s vrouw heette Bela von dem Bongart (Sibilla.) Haar broer was de Gulikse erfkameraar, ridder Godart von dem Bongart (Gottfried), die Heymeric in een oorkonde uit het jaar 1418 uitdrukkelijk als zijn zwager noemt (Pick, Aus dem Aachener Stadtarchiv, II, Vetebrieven, pagina 42 – 143¹⁵¹.) Het geslacht Von dem Bongart behoorde tot de Gulikse oeradel en leidde volgens De Raadt in het wapen op een zilveren grond een zwarte met vijf- (zes-) stralige gouden sterren belegde balken. De helm was van goud; het helmsieraad beeldt kop en hals van een in het

144 Zie hoofdstuk VIII, p. ??? e.v. en ook hoofdstuk IX, p. ???

145 Zie p. ??? en voetnoot 134

146 De Raadt, dl. I, p. 400

147 Pontanus, p. 375

148 Zie hoofdstuk X, p. ???

149 dl. III, p. 310, oork. 313

150 Idem, p. 312, oork. 317

151 Zeitschrift Aachen, dl. IX

helmkleed oplopende jachthond in de schildkleuren met uitgestrekte rode tong uit. Het geslacht stond later in veel betrekkingen tot Aken. Zijn zetel was in deze tijd in het kasteel Winandsradth, in welke kerk zijn familiegraf was. Er bestaan nu nog takken van dit geslacht¹⁵². Volgens het vaandel¹⁵³ waren Bela en Godarts ouders: Reinhard von dem Bongart zu Pfaffendorf und Bergerhausen, 1361, en Bela, geboren Van Dortzant. De vermoedelijke verdere tak was de volgende: Gerard de Pomerio, 1336, erkameraar van het hertogdom Gulik, bevestigd door keizer Ludwig. – Herman de Pomerio, 1334, beleent met Bergerhausen, getrouwd met Nella von der Recke. – Gerhard von dem Bongart en zijn vrouw Sibilla, 1290. (Mettel von dem Bongart, non te Bourtscheid, en Reinhard von dem Bongart en zijn vrouw Oda, 1290). – Johan von dem Bongart, 1220, voogd, en zijn vrouw Christine te Keulen. De Pomerio is verlatijnt van Von dem Bongart (= bogaard).

De kinderen van Heymeric en Bela van Druten heetten Wilhelm (XI, l), Heymerich (XI, m) en Elisabeth (XI, n). Wilhelm trouwde in 1412 met Gudula van Brakel en verkreeg in datzelfde jaar van zijn vader het kasteel en de heerlijkheid Leeuwen. Heymerich werd blijkbaar in 1406 de waarnemer van zijn vader in het drostambt van Gulik op Wilhelmstein, die in 1429/1430 definitief op hem overging; hij sloot in 1411 of snel daarna, in ieder geval voor 1420, het huwelijk met Jutta van Geldorp. Beide huwelijken zijn kinderloos gebleven, zodat met hen de Leeuwense tak van het geslacht uitstierf. De levensloop van beide kinderen van Heymeric en Bela wordt in het volgende hoofdstuk besproken. De enige dochter, Elisabeth (XI n), trouwde in het jaar 1413 met ridder Reiner (Reinhard) Rost von Binsfeld. De vader van Reiner was ten tijde van het sluiten van het huwelijk al gestorven. Bij de bruiloft waren als getuigen aan de zijde van de bruid aanwezig: Godart van Vlodorp, deken van Aken, Godart von dem Bongart, ridder en landdrost, Gerard van Vlodorp, ridder en voogd te Roermond, Statz en Gerard von dem Bongart, gebroeders, en Heinrich von Galen. Uit het huwelijk zijn vier zonen ontsproten, Goedert, Johan, Werner en Reinart von Binsfeld¹⁵⁴. Ook het geslacht Von Binsfeld is een oeroud adelijk Guliks geslacht, dat zich naar het bij Düren gelegen stamslot noemde. De heren van Binsfeldt hadden zoals de van den Bongarts al vroeg betrekkingen met de stad Aken, waarnaar zich ook in aanvang van de zestiende eeuw een branche van de industrie richtte. Het oerwapen van dit geslacht toont in een zwart veld een zilveren leeuw, met dezelfde leeuw stijgend tussen twee vleugels op de helm. Later staat de leeuw in het schild op twee kepers op het schildvoet en de rijzende leeuw op de helm tussen twee buffelhoorns¹⁵⁵. Elisabeth van Droeten's echtgenoot, Reiner Rost von Binsfeld leidde volgens het zegel en ook inhoudelijk bij De Raadt weergegeven oorkonden in een zwart veld een gouden roodbewapende leeuw met uitgestrekte rode tong en een vorkvormige gespalkte staart. Op het gekroonde gouden helm stond de rijzende gouden leeuw zonder staart en in het helmsierraad oplopend. Omdat Elisabeth's broers kinderloos stierven, erfde zij na haar ouders en broeders dood het gezamenlijke nalatenschap van de ouders en broers, voor zover het laatste erfgoed niet aan de vrouwelijke zijde toekwam. De heerlijkheid Leeuwen ging daardoor, welliswaar maar voor een korte tijd, op het geslacht Von Binsfeld over¹⁵⁶. In eerste instantie kreeg Elisabeth jongste zoon, Reinier, die; deze droeg deze echter al in 1452 over aan zijn oudere broer Werner. Het kasteel Wilhelmstein ging terug naar de heerser van Gulik; het riddergoed Steinenhaus te Bardenberg ("vroynhof") kreeg een van Elisabeth's zonen¹⁵⁷ later eveneens. Wanneer Elisabeth stierf is niet te achterhalen. Bij de overgang van Leeuwen van Reiner naar Werner von Binsfeld in 1452 was zij duidelijk al dood; misschien was ze al daarvoor overleden. In het jaar 1444 leefde zij in ieder geval

152 Macco, Wappen, dl. I, p. 50

153 p. 42

154 Strange, p. 44

155 De Raadt, v. Binsfeldt, en Macco, Wappen, dl. IV, p. 50 e.v.

156 Zie hoofdstuk XI, p. ???

157 Zie hoofdstuk XI, p. ???

nog. In ieder geval noemt de bron¹⁵⁸ hiervoor “Elisabeth von Bainsbur, zuster van Henrichs von Droeten”. Of dat juist is, moet zeer betwijfeld worden. Er was wel een geslacht Von Bainsbur, dat in Gulik en Gelre vermogend was, en Elisabeth kan na de dood van Reiner Rost von Binsfeld een tweede huwelijk zijn aangegaan. Dat is echter vooral om dat de gelderse leenlijsten de naam Von Bainsbur in deze samenhang nooit noemen, niet waarschijnlijk. Het is veel beter aan te nemen, dat de drukproef van de geslachtsnaam Von Binsfeld als gevolg van de slechte schrijfwijze van de oude oorkonden verkeerd gelezen is. De bron wordt door hem niet aangegeven.

Over de daden en levenswandel van Heymeric de Droeten en zijn vrouw Bela geboren van dem Bongart na het huwelijk van hun kinderen is weinig overgeleverd. Alleen staat vast, dat Heymeric in 1420, 1423, 1425 en zelfs in 1429 formeel nog landdrost van Gulik op Wilhelmstein en Nothberg was. Hij trad als gevolg van de vervanging van door zijn zoon Heymerich (de jonge) echter ook hier naar buiten nog maar weinig in die hoedanigheid op. Eigenlijk lijkt hij tot aan de dood van hertog Reinald IV van Gelre (1423) bijna uitsluitend aan diens hof opgehouden te hebben. Ook in de Leeuwen en het land van Maas en Waal betreffende oorkonden wordt hij niet meer vermeld. Hier komt zijn naam nog maar enkel in oorkonden voor, die op land betrekking hebben, dat naast het zijne lag. Na het invallen van het ongeluk over zijn oudste zoon Wilhelm¹⁵⁹ lijkt hij zich met zijn vrouw naar Aken teruggetrokken te hebben. Dat moet uit een bij Quix inhoudelijk weergegeven oorkonde afgeleid worden, waarin “Heinrich” (!) von Droeten, drost te Wilhelmstein en zijn vrouw, Bela von dem Bongart, het karmelieterklooster en de kruisheren te Aken allebei met een rente te belasten van twee in gschonken huizen die in de Kölner Straße waren gelegen, waarvan één “zum Brandenburg” en de andere “zur Luirchen” genoemd werd, op de dag van de Heilige Jacobus de heilige apostel (25 juli) 1429. Na deze dag moet Heymeric snel gestorven zijn; want zijn zoon en navolger in het drostambt, Heymerich, verklaart in een in het stadsarchief van Aken berustende oorkonde van 7 januari 1430 dat zijn vader dood is¹⁶⁰. Zijn vrouw Bela schijnt hem overleefd te hebben; anders moet ze hem zeer kort daarvoor in de dood voorgegaan zijn. Ze leefde op 25 juli 1429 ook nog. Met Heymeric's dood had een dadenrijk, met succes gevuld leven zijn einde bereikt. Heymeric had alleen op hoge leeftijd door het ongeluk van zijn oudste zoon leed ervaren. Een grote zoon van een grote vader was met hem heengegaan.

Heymeric's naam net zoals van zijn kinderen wordt in de oorkonden meestal als “de Droeten” of “von Droeten” geschreven. Dat komt hierdoor, dat zijn belangrijkste werkgebied Gulik was, waar overwegend de rijnduitsche taal gesproken werd. Von Droeten is de overgangsvorm van Van Druten (Drueten) naar Von Drathen¹⁶¹.

158 Fahne, dl. II, p. 34

159 Zie hoofdstuk VIII, p. ??? e.v.

160 Macco, Wappen, dl. I, p. 107; Pick, II, Fehdebriefe, p. 42 – 143 (Zeitschrift Aachen, dl. IX); Quix, p. 10

161 Zie hoofdstuk XIV

Hoofdstuk VIII: Ridder “Willem van Drueten, heer van Leeuwen, OFFICIALIS, IUDEX ET SATRAPES INTER MOSAM ET WALUM” en zijn broer, ridder “Heymerich von Droeten, landdrost van Gulik op Wilhelmstein en Nothberg”.

Zoals de overgang van Willem van Drueten, de medebouwer van het kasteel Leeuwen met de twee voorburchten en grondlegger van de heerlijkheid Leeuwen, naar de partij van de Bronkhorsten en in het bijzonder zijn inzet voor de jonge Willem van Gulik als troonpretendent van Gelre het uitgangspunt was voor de grote bloei van zijn tak van het geslacht was, zo betekende het uitsterven van de gelderse tak van de Gulikse dynastie diens ondergang. Het onmiddellijke gevolg van de dood van Reinald IV, de tweede en laatste gezamenlijk hertog van Gelre en Gulik in het jaar 1423 was het verlies van de heerlijkheid Leeuwen voor het geslacht van Drueten.

De levenswandel van de oudste zoon van Heymerich van Droeten, heer van Leeuwen, drost en stadhouder van Gulik (X k), ridder Willem van Drueten, ambtman, richter en stadhouder van het Land van Maas en Waal (XI, l), die de heerlijkheid Leeuwen van zijn vader erfde, is een tragedie, een ineenstorting na een schitterende opkomst, zodat zijn verhaal helaas zo vaak het nageslacht voor schut zet. Over Willems vroege jeugd is niets vermeld. Hij lijkt op Leeuwen opgegroeid te zijn en zich daar op het erfelijk toekomende ambt voorbereid te hebben. In oorkonden verschijnt hij pas in het jaar 1412 bij zijn huwelijk. Hij trouwde in dat jaar met Gudula van Brakel en ontving voor het huwelijk van zijn vader het kasteel en de heerlijkheid Leeuwen “benevens in onderpand het ambtmanschap van het Land van Maas en Waal”. Het huwelijksverdrag, waarover in het bijzonder ook de lagere jurisdictie van de heerlijkheden Leeuwen en Dreumel (deze laatste, die westelijk van Leeuwen lag, lijkt in deze tijd dus ook aan het geslacht Van Drueten behoort te hebben) gesproken wordt, werd nog lang in het slot van Echteld bewaard, dat nabij Tiel tegenover Leeuwen aan de noordelijke oever van de Waal ligt. Nu bevindt het zich met het archief van de familie Van Wassenaer - zeker het beroemdste van alle hollandse adellijke geslachten - en Van Wijhe in het Staatsarchief van Den Haag. Het is één van de bestbewaarde genealogische en heraldische bronnen aller tijden. De heerlijkheid Echteld was toen al een oud bezit van het oeradelijke geslacht Van Wijhe. Met deze was het eveneens oude, in deze tijd al buitengewoon vertakte geslacht van Van Brakel veelvuldig verwant en verzwagerd. Gudula van Brakel, Willem van Drueten's jonge vrouw, was op het slot Echteld opgetogen en daar door haar verwanten opgegroeid. Zij was klaarblijkelijk een volle wees. In ieder geval was haar vader, heer Staasekin (Steerken) van Brakel, ten tijde van het huwelijk zeker dood, en ook haar moeder schijnt in deze tijd niet meer geleefd te hebben, omdat ze anders wel vernoemd zou zijn. Het huwelijksverdrag werd door de heren Bernhard van Galen, Alard van Puiflik, Otto van Wijhe en Wilhelm van Isendoren, gezamenlijk spruiten van naburige oeradelijke geslachten, mede ondertekend en bezegeld. Het schijnt echter ondanks de schriftelijke vastlegging nog enkele onduidelijkheden te bevatten; want Bernhard van Galen moest in 1420 als curator en arbiter voor zijn bloedverwante Johanna van Groesbek, vrouwe van Wijhe, nog een op het huwelijksverdrag betrekking hebbende schikking vastleggen, die laatstgenoemde met Otto van Wijhe, heer van Echteld, sloot. Gudula van Brakel's wapen toont in een rode, met negen gouden kruizen bezet veld, twee zich de rug toekerende zilveren vissen. Het helmsieraad toont een wachtende, gouden adelaar met uigestrekte rode tong; het helmkleed was rood-wit.

De eerste huwelijksjaren schijnt het paar vredig op het kasteel Leeuwen doorgebracht te hebben. Oorkonden uit deze tijd, die Willem betreffen, waren in ieder geval niet te ontdekken. Of hij aan de overige, voor het huwelijk gelegen krijgstochten van hertog Reinald IV deelgenomen heeft, is eveneens niet vast te stellen. Het was evenwel voor hem als zoon van zijn vader en kleinzoon van zijn grootvader, ook trouwens als lid van het gelderse ridderschap en leennemer van de hertog als ook duidelijk door zijn koppig-energieke aard en zijn later militaire functie wel vanzelfsprekend. Bij de krijgstochten tussen de heren van Arkel, Johan, zijn zoon Willem en zijn met zijn dochter Maria getrouwde zoon van zijn schoonmoeder Johan van Egmond, waarvan Johan van Arkel met Johanna van Gulik, de zuster van hertog Willem en Reinald IV van Gulik en Gelre,

getrouwd was, zodat Willem van Arkel die de werkelijke neef, en Johan van Egmond, die de aangetrouwde neef van de hertog was, was Willem van Drueten echter zeker aanmerkelijk betrokken. Juist deze deelname werd de aanleiding voor de grenzeloze haat van de heren van Arkel en van Egmond, die in het jaar 1424 zo verstrekkend in zijn leven en dienstbetrekking ingreep.

De heren van Arkel leefden al lange tijd in vijandschap met hun westelijke burens, de graven van Holland, wiens leennemer zij waren. Hoe machtiger zij werden, des te minder bekommerden zij zich om hun leenverplichtingen, vooral omdat hun land zeer rijk en hun steden, vooral Gorinchem en Hagestein, zeer sterk waren. Toen Johan van Arkel ook nog met de zuster van de regerende hertog van Gulik en Gelre trouwde en de Arkelsen daardoor zich daardoor nog machtiger voelden, besloot graaf Willem IV, de derde hollandsche graaf uit beiers geslacht, in het jaar 1404 aan deze zaak een einde te maken. Hij zei met hulp van de graaf van Kleef en de bisschop van Utrecht Johan van Arkel, die zijn zwager Reinald IV van Gulik en Gelre alleen heimelijk durfde te ondersteunen, de vijandschap aan. De belangrijkste macht van de heer van Arkel lag bij Johans jonge zoon, Willem van Arkel, en deze bereikte in juni 1407 de openlijke ondersteuning van Gelre hierdoor,